

КЕН ЛЮ

ПАПЕРОВИЙ
ЗВІРИНЕЦЬ

ТА
ІНШІ ІСТОРІЇ

Кен Лю

Паперовий звіринець

та інші історії

2016 р.

Переклав з англійської ssv310, 2019 р.

Передмова

Свою кар'єру я починав як автор оповідань. І хоча тепер уже не пишу по дюжині оповідань щороку, оскільки більшість моїх творчих сил спрямовано на велику форму, оповідання досі посідають у моєму серці особливе місце.

Таким чином ця збірка має для мене ретроспективний присмак. Вона містить деякі з моїх найбільш популярних робіт (якщо судити за номінаціями та отриманими нагородами) а також праці, якими я пишаюся, хоч вони й не здобули великого визнання. Думаю, це хороший, репрезентативний зразок моїх інтересів, одержимостей і творчих прагнень.

Мені не дуже важливі відмінності між фентезі та науковою фантастикою, або між «жанром» і «мейнстрімом». Як на мене, вся художня творчість призвана здійснити логіку метафор — що є логікою наративів загалом — над реальністю, яка не піддається спрощенню, яка є випадковою та безглуздою.

Усе своє життя ми намагаємося розповідати про себе історії — вони є суттю пам'яті. Це наш спосіб робити життя в цьому випадковому, позбавленому почуттів Всесвіті стерпним. І хоч ми і звемо цю свою схильність «наративною помилкою», це не означає, що вона водночас не торкається певних аспектів істини.

Просто деякі історії буквалізують свої метафори більш відкрито.

* * *

А ще я перекладач, і переклад є природною метафорою моєї уяви про письменство в загальному сенсі.

Кожний акт комунікації є дивом перекладу.

Тут і зараз мінливі потенціали дії в моїх нейронах складаються в певні розташування, візерунки, думки; вони течуть вздовж мого хребта, розгалужуються в мої руки, пальці, призводять до того, що мої м'язи скорочуються і думки перекладаються діями; натискаються механічні важелі; електрони переупорядковуються; на папері з'являються відмітини.

В іншому часі та в іншому місці світло падає на ці відмітини та відбивається в напрямку двох високоточних оптичних приладів, які природа створювала впродовж мільярдів років випадкових мутацій; перевернуті зображення формуються на двох екранах, складених з мільйонів чутливих до світла клітин, що перекладають світло на електричні імпульси, які поширюються вздовж оптичних нервів, перетинають перехрестя, далі зоровими трактами потрапляють у зоровий центр, в якому ці імпульси перекладаються на літери, знаки пунктуації, слова, речення, художні прийоми, змісти, думки.

Уся ця система видається крихкою, безглуздою, науково-фантастичною.

Хто може визначити, чи ті думки у вашому розумі, коли ви це читаете, є тими самими думками, що я мав, коли друкував цей текст? Ми з вами різні, ви і я, і кваліа наших свідомостей розрізняються так само сильно, як дві зірки в різних кінцях Всесвіту.

Але що б там не губилося при перекладі, під час тієї довгої подорожі моїх думок лабіринтами цивілізації до вашого

розуму, я думаю, що ви мене розумієте, і ви думаєте, що ви мене розумієте. Нашим розумам вдалося торкнутися одне одного, бодай лише мигцем і не досконало.

Хіба від цієї думки Всесвіт не здається трохи добрішим, трохи світлішим і більш гуманним?

Ми живемо саме заради таких див.

* * *

Я безмежно вдячний багатьом «бета»-читачам, колегам-письменникам і редакторам, що допомогли мені. Кожне з цих оповідань репрезентує певною мірою суму всього мого досвіду, усіх прочитаних книг, усіх розмов, що я мав, усіх зазнаних успіхів і невдач, радостей і смутків, див і відчаїв, якими я поділився — ми лише вершини мережі Індри.

Також я хочу подякувати всім у Saga Press (мій видавець) за те, що вони допомогли мені скласти таку гарну книжку. Серед них Джинні Нґ — за те, що спіймала помилки в рукописі, Майклові Маккартні — за чудовий дизайн суперобкладинки, Мінґмеї Їп — за виконання моїх неортодоксальних запитів щодо каліграфії, і Елені Стоукс та Кеті Гершбергер — за продуману рекламну кампанію. Я особливо вдячний Джо Монті, моєму редакторові у Saga Press, за відстоювання цієї книги, за добре судження (та рятування мене від самого себе); Рассові Ґейлену, моєму агентові, за те, що він побачив у цих оповіданнях потенціал; а понад усе — Лізі, Естер і Міранді за ті мільйони способів, якими вони роблять історію мого життя повною, надають їй сенс.

Нарешті, дякую і тобі, любий читачу. Можливість дотику між нашими розумами є саме тим, що робить писання вартим зусиль.

Кен Лю.

Книготворчі звички обраних видів

Остаточного перепису всіх розумних видів у Всесвіті не існує. Не тільки тому, що досі не вщухають дискусії про те, що саме вважати розумом, але й тому, що кожної нової миті якісь цивілізації зростають, а якісь — умирають, так само, як народжуються та помирають зірки.

Час поглинає все.

Але кожен вид має власний унікальний спосіб передавати крізь віки свою мудрість, власний спосіб робити свої думки видимими, матеріальними, застиглими миттєвостями, наче встановлювати проти невблаганної течії часу хвилелом.

Книги пишуть усі.

* * *

Деякі кажуть, що письмо є просто видимою мовою. Але ми знаємо, що такі погляди парафіяльні.

Музичний народ аллаційці пишуть дряпаючи своїми тонкими жорсткими хоботками по сприйнятливих поверхнях, приміром, по вкритій тонким шаром воску металевій пластині або по підготовленій глині. Заможні аллаційці іноді носять на кінчику свого носа зроблене з дорогоцінних металів загострене вістря. Автор, пишучи, промовляє свої думки, від чого його хоботки вібрують вверх-вниз, прокладаючи на поверхні жолобок.

Щоб прочитати написану в такий спосіб книгу, аллацієць кладе свій ніс у жолобок і тягне його вздовж. Тонкі хоботки тремтять згідно з вібраціями, що були записані в жолобку, а

пуста камера всередині аллаційського черепа підсилює цей звук. Таким чином відтворюється голос того, хто писав.

Аллаційці вважають, що їхня система письма краща за інші. На відміну від книжок, що написані алфавітами, силабаріями або логограмами, аллаційська книга передає не тільки слова, але також тон, голос, модуляцію, наголос, інтонацію, ритм. Вона є водночас партитурою і записом. Промова звучить як промова, елегія — як елегія, а оповідання досконало відтворює захоплений подих оповідача. Читаючи, аллаційці в буквальному сенсі чують голос минулого.

Але краса аллаційської книжки має ціну. Оскільки читання вимагає фізичного контакту з м'якою, піддатливою поверхнею, кожного разу, коли текст читається, він одночасно псується, певні аспекти оригіналу безповоротно втрачаються. А копіям, зробленим з більш витривалих матеріалів, неминуче бракує можливості відтворення нюансів голосу автора, тому їх цураються.

Для збереження свого літературного спадку аллаційці змушені замикати найцінніші рукописи в бібліотеках, доступу до яких майже ніхто не має. Така іронія: найбільш важливі та красиві твори аллаційських авторів рідко читаються й відомі лише завдяки інтерпретаціям, зробленим писарями, що під час спеціальних церемоній прослуховують прочитане джерело, а потім намагаються відтворити оригінал у нових книжках.

Для найбільш впливових робіт в обігу існують сотні, тисячі інтерпретацій, які, у свою чергу, теж інтерпретуються та поширюються новими копіями. Аллаційські науковці значну частину свого часу проводять у дебатах щодо відносної

авторитетності конкурентних версій і виведенню на підставі великої кількості недосконалих копій уявного голосу первісної книжки, не спотвореної читачами.

* * *

Квацолі взагалі не вірять, що мислення та писання є різними речами.

Вони є расою механічних істот. Невідомо, чи почалися вони як творіння іншого, старішого виду, чи вони є оболонками, що містять душі колись органічної раси, або ж вони еволюціонували з інертної речовини самостійно.

Тіло квацолі зроблене з міді й має форму піскового годинника. Їхня планета, рухаючись по складній орбіті між трьома зорями, зазнає колосальних припливних сил, що перемішують і плавлять її металеве ядро, від якого до поверхні йде тепло у вигляді парових гейзерів та озер лави. Кілька разів на день квацолі всмоктує у свою нижню камеру воду, а та кипить і перетворюється на пару, коли квацолі періодично занурюється в гарячі лавові озера. Крізь регулювальний клапан — вузьку частину піскового годинника — пара проходить до верхньої камери, де віддає енергію різноманітним коліщаткам і важелям, завдяки чому механічна істота рухається.

Наприкінці робочого циклу пара охолоджується й конденсується на внутрішній поверхні верхньої камери. Краплини води стікають по жолобках, що проходять у міді, поєднуються в сталий потік, і цей потік проходить крізь багатий карбонатними мінералами пористий камінь, а потім виводиться з тіла.

Цей камінь є вмістищем розуму квацолі. Цей кам'яний орган наповнений тисячами, мільйонами складних каналів; це лабіринт, що розділяє воду на незліченну кількість крихітних потоків, що крапають, течуть один навколо одного цівочками, репрезентуючи прості значення, які разом об'єднуються в потоки свідомості та стають перебігом думок.

З часом візерунок шляхів води крізь камінь змінюється. Старіші канали зношуються та зникають або забиваються, і таким чином спогади забуваються. Формуються нові канали, які поєднують потоки, що раніше були окремі — одкровення — і вода, уходячи, відкладає нові мінеральні нарости на дальньому, наймолодшому кінці каменя, де пробні, крихітні мініатюрні сталактити є найновішими, найсвіжішими думками.

Коли родитель-квацолі створює в горні дитину, його останній акт — подарувати дитині осколок свого власного кам'яного розуму, пакет набутої мудрості та готових думок, що дозволяють дитині розпочати життя. В міру того, як дитина набуватиме досвіду, її кам'яний мозок ростиме навколо цього ядра, становитиметься складнішим і заплутанішим, доки зрештою дитина не зможе теж поділитися своїм розумом зі своїми дітьми.

Отже, квацолі самі є книгами. Кожен носить у своєму кам'яному мозку записану мудрість усіх своїх предків: найбільш тривкі думки, не здолані мільйонами років ерозії. Кожний розум зростає з зерна, успадкованого крізь тисячоліття, і кожна думка залишає слід, що може бути прочитаним і побаченим.

Деякі з більш войовничих рас Всесвіту — приміром, геспери — колись любили виймати та колекціонувати кам'яні мозки квацолі. Досі експоновані в їхніх музеях та бібліотеках, ці камені (часто вони підписані просто «стародавні книги») вже небагато значать для більшості відвідувачів.

Завдяки здібності відокремлювати свої думки та написане, загарбницькі раси змогли залишити записи, що не заплямовані думками, від яких нащадки могли б здригнутися.

Але кам'яні мозки залишаються у скляних футлярах, чекаючи на воду, що потече висохлими каналами, щоб знову стати прочитаними та живими.

* * *

Геспери колись писали символами, що репрезентували звуки їхньої мови, але тепер взагалі не пишуть.

Відносини гесперів з письмом завжди були складними. Їхні великі філософи не довіряли письму. Книга, казали вони, насправді не є живим розумом, а лише прикидається ним. Вона робить повчальні заяви, моральні судження, описує буцімто історичні факти або розповідає захопливі історії... але її неможливо допитати, як справжню особистість, вона не може відповісти своїм критикам або обґрунтувати власні твердження.

Геспери записували свої думки неохоче, лише коли не довіряли примхам своєї пам'яті. Вони надавали перевагу життю зі швидкоплинними мовою, риторикою та дискусіями.

Колись геспери були лютим, жорстоким народом. Хоч як би вони не любили дебати, ще сильніше вони любили військову славу. Їхні філософи виправдовували свої завоювання та кровопролиття іменем прогресу: Війна —

єдиний спосіб оживити ідеали, що закарбовані в переданому крізь тисячоліття статичному тексті; єдиний спосіб гарантувати, що вони залишаться правдою, вдосконалити їх для майбутнього. Ідея вважалася вартою збереження лише якщо вела до перемоги.

А відкривши зрештою секрет картування та збереження розуму, геспери взагалі припинили писати.

Тепер за секунди до смерті великих королів, генералів або філософів їхні розуми виймаються з ослаблих тіл. Шляхи кожного зарядженого іона, кожного електрона, кожного дивного та чарівного кварка фіксуються у кристалічних решітках. Ці розуми застигли навіки в мить відділення від своїх носіїв.

Тоді починається процес картування. Обережно та ретельно команда майстрів-картографів (яким асистують численні підмайстри) креслить кожну западину, кожний пагорб, кожну з незчисленних дрібних приток, що поєднуються в потік і вирування думки, а зрештою злучаються у припливні сили — ідеї, що роблять своїх творців такими великими.

Коли картування закінчено, починаються розрахунки, що екстраполують прокреслені шляхи з метою симулювати наступну думку. Прокладання маршрутів, якими великі застигли розуми йдуть у безбережну, темну *terra incognita* майбутнього, потребує зусиль найбільш талановитих гесперських учених. Вони присвячують цьому найкращі роки свого життя, а коли помирають, нащадки теж ведуть їхні розуми нескінченним шляхом у майбутнє.

Таким чином великі розуми гесперів не помирають. Для розмови з ними гесперові достатньо знайти на картах розуму відповіді. Таким чином їм більше не потрібні такі книги, які вони колись робили, які були лише мертвими символами, бо мудрість минулого тепер завжди з ними, досі мислить, досі веде, досі досліджує.

І що більше часу та ресурсів приділяють геспери симуляції стародавніх розумів, то менш войовничими стають, на радість своїм сусідам. Можливо, все-таки правда, що деякі книжки цивілізують.

* * *

Талл-токи читають книжки, яких вони не писали.

Вони є істотами з енергії. Безтілесні мерехтливі візерунки мінливих полів потенціалів, талл-токи розтягнуті поміж зорями наче примарні стрічки. Коли крізь них проходять зорельоти інших видів, кораблі ледь відчують слабкий спротив.

Талл-токи стверджують, що все у Всесвіті може бути прочитаним. Кожна зоря є живим текстом, в якому масивні конвекційні потоки перегрітого газу розповідають епічну драму, плями на поверхнях зорь слугують пунктуацією, корональні петлі — розширеними риторичними фігурами, спалахи — емфатичними пасажами, що бринять у глибокій тиші холодного космосу. Кожна планета містить поему, написану в суворому, нерівному стакато голих кам'яних ядер або ліричними, повільними, багатими римами (і чоловічими, і жіночими) вихорів газових гігантів. А ще є планети з життям, влаштовані як складний годинниковий механізм, що містить

безліч заснованих на самопосиланні літературних методів, що повторюються та відлунюються без кінця.

Але найкращі книги, за твердженням талл-ток, треба шукати на горизонті подій навколо чорної діри. Втопившись гортати сторінки безкінечної вселенської бібліотеки, талл-тока дрейфує до чорної діри. Коли вона прискорюється до точки неповернення, струмені рентгенівського та гамма-випромінювання розкривають дедалі більше найголовніших таємниць, для яких усі інші книжки є лише замітками на полях. Ця книга виявляється дедалі складнішою, сповненою дедалі більшої кількості нюансів, і коли талл-тока приголомшена величезністю книги, що вона читає, її подруги, дивлячись здалеку, раптом розуміють, що час їй здається сповільненим і майже зупиняється, і вона матиме вічність, щоб читати, безупинно падаючи до центра, якого ніколи не досягне.

Нарешті книга перемогла час.

Авжеж, жодна талл-тока ніколи не поверталася з такої подорожі, і багато хто відмовляється серйозно обговорювати читання чорних дір, вважаючи це чистим міфом. Взагалі-то, багато хто вважає талл-ток не більш ніж неписьменними ошуканками, які покладаються на містицизм, щоб приховати своє невігластво.

Але інші продовжують намагатися залучити талл-ток до перекладу тих книг природи, які вони, за їхнім твердженням, бачать навколо нас. Численні зроблені інтерпретації конфліктує одна з одною, що призводить до нескінченних дебатів про зміст цих книг і, особливо, про авторство.

* * *

На відміну від талл-ток, що читають книжки на найбільшому масштабі, кару'її є читачами та письменниками мікроскопічного.

Невеличкі за розміром, кару'її не більші, ніж крапка в кінці цього речення. У своїх мандрівках вони прагнуть придбати в інших лише ті книжки, що вже втратили своє значення й більше не можуть бути прочитаними нащадками авторів.

Завдяки їхньому непоказному розміру, мало які раси бачать в кару'її небезпеку, тому вони отримують бажане без особливих проблем. Приміром, народ Землі на прохання кару'її дав їм таблички та вази з лінійним письмом А, жмутки зав'язаних шнурків, що звалися кіпу, а також колекцію стародавніх магнітних дисків і кубів, які вже ніхто не вмів читати. Геспери після того, як припинили свої загарбницькі війни, віддали кару'її деякі зі стародавніх каменів, які вважали поцупленими у квацолі книжками. І навіть самітники антау, які пишуть пахощами та смаками, дозволили їм взяти декілька старих книжок, чиї запахи були заслабкі для читання.

Кару'її не роблять спроб розшифрувати свої надбання. Вони прагнуть лише користатися старими книжками, що втратили зміст, як простором, на якому вони зводять свої вишукані барокові міста.

Накреслені на вазах і табличках лінії були перетворені на проспекти, стіни яких вщент наповнені стільниковими кімнатами, що доповнюють початкові контури фрактальною красою. Волокна зв'язаних мотузок були розплетені й сплетені та зав'язані наново на мікроскопічному рівні, і кожний початковий вузол перетворився на складну плутанину тисяч менших вузлів, кожний з яких був кіоском кару'її, що

починав торгувати, або лабіринтом кімнат для молодої сім'ї кару'їі. Натомість магнітні диски використовувалися як арени для розваг, де молоді та сміливі носилися по поверхні весь день, насолоджуючись прискоренням і сповільненням у змінних магнітних потенціалах. Вночі там вмикалися вишикувані вздовж магнітних силових ліній крихітні освітлювачі, і давно загублені дані осяювали танок тисяч молодих осіб, що шукали кохання, шукали зв'язку.

Але неправильно казати, що кару'їі взагалі не роблять ніякої інтерпретації. Коли представники видів, що надали кару'їі ці артефакти, прилітають у гості, у них неодмінно з'являється відчуття знайомства з новими будівлями кару'їі.

Приміром, коли представникам Землі організували екскурсію по Великому Ринку, збудованому в кіпу, вони побачили (крізь мікроскоп) бурхливу активність, жваву торгівлю та безперестанний гомін чисел, рахунків, цін. Один з представників Землі, нащадок того народу, що колись в'язав книжки зі шнурків, був вражений. Хоч він і не вмів їх читати, він знав, що кіпу створювалися для документації рахунків і чисел, для підрахунку податків і бухгалтерії.

Або ж візьмімо, наприклад, квацолі, які побачили, що кару'їі використовують один з загублених кам'яних мозків квацолі як дослідницький комплекс. Крихітні камери та канали, якими колись текли стародавні водяні думки, тепер були лабораторіями, бібліотеками, навчальними кімнатами та аудиторіями, в яких лунали нові ідеї. Делегація квацолі прибула для відновлення розуму свого предка, але полетіла геть, переконана, що треба все залишити як є.

Таке враження, що кару'її мали здатність відчутти відлуння минулого, і несвідомо будуючи на палімпсесті книжок, давно написаних і давно забутих, натикалися на ту суть значення, яка не могла бути втраченою, хоч скільки б часу не минало.

Вони читають, не усвідомлюючи цього.

* * *

Вкраплення свідомості сяють у холодній, глибокій порожнечі Всесвіту наче бульбашки у величезному, темному морі. Рухаючись, вируючи, об'єднуючись і розділяючись, штовхаючись і здіймаючись до невидимої поверхні, вони залишають по собі спіралі фосфоресцентних слідів, унікальні, як підписи.

Книги пишуть усі.

Зміна стану

Кожної ночі, перш ніж лягти спати, Ріна перевіряла холодильники.

Два з них були на кухні, підключені до окремих мереж електропостачання, один з них мав на дверцятах модний диспенсер льоду. Ще один стояв у вітальні під телевизором, і ще один — у спальні, слугуючи також тумбочкою біля ліжка. Маленький кубічний, призначений для кімнат у студентських гуртожитках, стояв у коридорі, а кулер, який Ріна кожного вечора наново наповнювала свіжим льодом, був у ванні, під раковиною.

Ріна відчиняла дверцята кожного холодильника й зазірала всередину. Більшість з них більшу частину часу були порожні. Цим Ріна не переймалася. Вона не мала наміру їх наповнювати. Ці перевірки були питанням життя та смерті. Йшлося про збереження її душі.

Насправді її цікавили морозильні камери. Їй подобалося потримати дверцята кілька секунд розчиненими, дозволити розвіятися холодній парі та відчути мороз на пальцях, грудях, обличчі. Коли вмикався мотор, вона зачиняла дверцята.

На той час, коли вона закінчувала обхід своїх холодильників, квартиру наповнював басовий хор усіх моторів — низьке впевнене гудіння, що для Ріни було звуком безпеки.

У спальні Ріна лягала в ліжку й натягувала на себе ковдру. На стінах у неї висіли картини айсбергів і льодовиків, вона дивилася на них як на портрети старих друзів. На

холодильнику біля її ліжка теж висіла фотографія в рамці, на ній була Емі, її колишня сусідка по кімнаті в гуртожитку. З роками вони припинили спілкуватися, але Ріна все одно берегла її фото.

Ріна відкрила холодильник, що стояв біля ліжка, і подивилася на скляне блюдце, на якому лежав її кубик льоду. Кожного разу, коли вона на нього дивилася, він здавався їй трохи меншим.

Ріна закрила холодильник і взяла книжку, що лежала на ньому:

Една Вінсент Міллей: Портрет з листів друзів, ворогів і коханих.

Нью-Йорк, 23 січня, 1921 р.

Моя люба Вів,

сьогодні я нарешті набралася мужності та відвідала Вінсент у її готелі. Вона сказала, що більше не кохає мене. Я плакала. Вона розлютилася та сказала, що якщо я не можу тримати себе в руках, то краще мені піти. Я попросила її заварити мені чаю.

Це той хлопець, з яким її бачили. Я так і знала. Все одно, було жахливо почути це з її вуст. Мала дикунка.

Вона викурила дві сигарети й запропонувала пачку мені. Гіркота була для мене нестерпна, тож я зупинилася на першій. Потім вона дала мені губну помаду, щоб я виправила губи; неначе нічого не сталося, немов ми досі були у своїй кімнаті у Вассарі.

«Напиши мені вірш», — сказала я. Я мала право розраховувати хоча б на це.

Схоже, вона хотіла відмовитися, але змінила думку. Вона взяла свою свічку, вставила її в той свічник, що їй зробила я, і запалила її з обох кінців. Коли вона запалювала свою душу ось так, вона була найгарнішою. Її обличчя сяяло. Бліда шкіра ясніла зсередини, наче китайський паперовий ліхтарик, що ось-ось спалахне. Вона крокувала по всій кімнаті, немов хотіла розвалити стіни. Я підняла ноги на ліжку, загорнулася в її шаль, намагалася не заважати.

Потім вона сіл за стіл і написала вірш. Закінчивши, відразу погасила свічку, не бажаючи витратити те, що залишилося. Через запах гарячого воску в мене знов потекли сльози. Вона переписала начисто собі, а оригінал дала мені.

«Я кохала тебе, Ілейн, — сказала вона. — А тепер будь ласкава, залиш мене саму».

Ось як починається її вірш:

«Ті губи, що я цілувала — де? Коли?

Забула. Руки, що лежали

До ранку під моєю головою, але дощ

Цього вечора повний привидів, що стукають, зітхають».

Вів, на мить мені захотілося схопити її свічку та зламати, кинути шматки в камін, щоб її душа розтанула в ніщо. Я хотіла побачити, як вона звиватиметься біля моїх ніг, благатиме мене пощадити її.

Але я лише кинула той вірш у її обличчя та пішла.

Весь день я тинялася по вулицях Нью-Йорка. Не можу вигнати зі своїх думок її дикунську красу. Хотіла б я, щоб моя душа була важча, твердіша, щоб могла залишатися на місці. Щоб не була пір'їною, цим огидним завитком гусячого пуху в моїй кишені, що вітер кидає та ганяє навколо її полум'я. Я почувуюся міллю.

Твоя Ілейн.

Ріна відклала книжку.

«Бути здатною запалити свою душу, — думала вона, — бути здатною притягати до себе за бажанням чоловіків і жінок, бути блискучою, не боятися наслідків, чого б я не віддала, щоб жити таким життям?»

Міллей вирішила запалювати свою свічку з обох кінців і жила сліпучим життям. Коли її свічка догоріла, вона померла у хворобі, залежна від наркотиків, занадто молода. Але кожного дня свого життя вона могла вирішити: «Чи буду я сьогодні яскравою?»

Ріна подумала про свій кубик льоду, що лежав у темному, холодному коконі морозилки. «Заспокойся, — подумала вона. — Жени це від себе. Твоє життя — ось це. Цей шматочок майже смерті».

Ріна вимкнула світло.

* * *

Коли душа Ріни зрештою матеріалізувалася, медсестра, що відповідала за спостереження, мало не пропустила цю мить. Не сіло не впало з'явився в каструльці з неіржавкої сталі кубик льоду, схожий на ті, що дзеленчать у келихах на вечірках.

Навколо нього вже утворювалася калюжа з води. Грані льодового кубика ставали вже скругленими, нечіткими.

Хутко привезли мобільний холодильник і льодовий кубик сховали.

— Співчуваю, — сказав лікар матері Ріни, коли та дивилася на спокійне обличчя своєї донечки.

Хоч якими б вони не були обережними, як довго їм вдасться не дати льоду розтанути? Адже не можна просто покласти його в який-небудь морозильник і забути. Душа мала бути досить близько до тіла; інакше тіло помре.

Ніхто з присутніх нічого не казав. Атмосфера навколо дитинчати була ніякова, нерухома, мовчазна. Слова замерзали в горлі.

* * *

Ріна працювала у великій будівлі в центрі міста, недалеко від пірсів і пришвартованих яхт, на яких ніколи не бувала. На кожному поверсі вздовж зовнішніх стін були кабінети з вікнами, і ті, що мали вид на порт, були більшими та краще мебльованими, ніж решта.

А середина поверху була поділена на персональні відсіки, в одному з яких працювала Ріна. Біля її відсіку стояли два принтери. Гудіння принтерів трохи нагадувало гудіння холодильників. Багато людей проходили повз її відсік, коли йшли забирати свої роздруковані документи. Іноді вони зупинялися, думаючи привітатися з тихою дівчиною, що сиділа там: бліда шкіра, біляво-крижане волосся, завжди у светрі. Ніхто не знав, якого кольору її очі, бо вона ніколи не відводила погляд від свого столу.

Але навколо неї була холодність, крихке мовчання, що не хотілося порушувати. Хоча вони й бачили її кожного дня, більшість людей не знали, як її звати. Згодом питати про це стало соромно. Хоча говірке життя офісу вирувало та текло навколо неї, люди залишали її саму.

Під столом Ріни стояв маленький холодильник, який фірма встановила спеціально для неї. Кожного ранку Ріна стрімко заходила до свого відсіку, розстібала термоізолювану торбу та обережно виймала з набитого льодом термоса пакет для бутербродів, в якому був її особливий льодовий кубик, який вона клала в морозильну камеру. Потім вона зітхала, сідала за стіл і чекала, доки серце сповільниться.

Робота людей у менших кабінетах, з яких не було видно порт, полягала в тому, щоб шукати в комп'ютерах відповіді на запитання людей, що працювали в кабінетах, з яких порт було видно. Робота Ріни полягала в тому, щоб брати ці відповіді, розміщати їх, скориставшись правильними шрифтами, на правильних аркушах паперу та надсилати до кабінетів з видом на порт. Іноді люди в маленьких кабінетах були так сильно зайняті, що диктували відповіді на магнітофонні касети. Тоді Ріна друкувала ці відповіді.

Обідала Ріна у своєму відсіку. Хоча відійти на певну відстань від своєї душі та не захворіти при цьому було можливо, Ріні подобалося бути якнайближче до холодильника. Коли ж їй іноді доводилося відходити, щоб віднести якийсь конверт до іншого поверху, їй ввижались раптові негаразди з електрикою. Тоді вона, захекана, швидко мчала коридорами до безпеки її морозильника.

Ріна намагалася не думати, що життя було несправедливе до неї. Якби вона народилася до винайдення холодильників, вона б не вижила. Вона не хотіла бути невдячною. Але іноді це було важко.

Після роботи, замість піти разом з іншими дівчинами на танці або готуватися до побачення, вона проводила вечори вдома, читала біографії, щоб загубитися в чужих життях.

* * *

Ранкові прогулянки з Томасом Еліотом: Мемуари.

Між 1958-им і 1963-им роками Еліот був членом комісії з ревізії Псалтиря. На той час він був уже слабкий, і взагалі не черпав зі своєї бляшанки з кавою.

Єдиний виняток він зробив, коли комісія дійшла до ревізії Псалма 23. За чотири століття до того єпископ Каверсдейл поставився до перекладу з івриту досить вільно. Коректним відтворенням центральної метафори цього псалма, за згодою комісії, мало бути «долина глибокої темряви».

Саме на тій нараді Еліот уперше за кілька місяців заварив чашку своєї кави. Багатий темний аромат був для мене незабутнім.

Еліот надпив каву, а тоді, тим самим гіпнотичним голосом, яким колись читав «Спустошену землю», продекламував традиційну версію псалма, що тече в крові кожного англійця: «Хоча я йду долиною тіні смерті, зла не боятимусь».

Одноставним рішенням було зберегти версію Каверсдейла, хоч вона й була прикрашеною.

Гадаю, людей завжди дивувало те, наскільки глибокою була вірність Еліота традиції, Англіканській Церкві, а ще те, як сильно ввібрала його душа англійську мову.

Я вважаю, що то був останній раз, коли Еліот смакував свою душу, і відтоді я багато разів бажав знов відчутти той аромат: гіркий, обпалений, стриманий. То був не просто дух справжнього англійця, але також дух поетичного генія.

* * *

«Відміряти своє життя кавовою ложечкою, — думала Ріна, — мусить іноді жахати. Можливо, саме тому Еліот не мав почуття гумору».

Але душа в кавовій бляшанці — це також певним чином чудово. Вона пожвавлювала атмосферу навколо нього, робила кожного, хто чув його голос, пильним, уважним і сприйнятливим до його складних, щільних віршів. «Чотири квартети» Еліот не зміг би написати (а світ — зрозуміти) без запаху душі Еліота, без тієї переваги, що вона давала кожному слову, без того гострого присмаку, ніби випив щось надзвичайно важливе.

«Хотіла б я, щоб мені співали русалки, — думала Ріна. — Чи не про це мріяв Еліот, випивши своєї кави перед сном?»

Замість русалок їй тієї ночі снилися льодовики. Довгі милі криги, яку не розтопити й за сотні років. І хоча навколо не було жодної живої істоти, Ріна усміхалася уві сні. Це було її життя.

* * *

Уже першого дня, коли цей новий чоловік прийшов на роботу, Ріна зрозуміла, що він не затримається у своєму кабінеті надовго.

Його сорочка відставала від моди на кілька років, свої черевики він того ранку не начистив. Він був не дуже високим, його підборіддя було не дуже гострим. Його кабінет був трохи далі коридором від відсіку Ріни й був маленький, а єдине вікно в ньому давало вид на сусідню будівлю. На табличці біля дверей кабінету було написано «Джиммі Кеснау». За всіма ознаками він мав бути просто ще одним з безіменних амбіційних розчарованих молодих чоловіків, що проходили щодня крізь цю будівлю.

Але Джиммі був найбільш затишною людиною, яку Ріна коли-небудь бачила. Де б він не був, він поводився так, ніби саме там йому й належало бути. Його голос не був гучним, говорив він без поспіху, але всі розмови та натовпи надавали йому місце. Варто було йому сказати лише кілька слів, і люди сміялися, а потім почувалися трохи розумнішими. Він усміхався людям, і вони почувалися щасливішими, привабливішими, красивішими. Він весь ранок то заходив, то виходив зі свого кабінету; йому вдавалося мати вигляд водночас і зайнятий, і достатньо розслаблений, щоб зупинитися та побалакати. Коли він виходив, кабінети залишалися відкритими, їхні мешканці не відчували бажання зачинити двері.

Ріна помітила, що дівчина з сусіднього відсіку чепурилася, коли чула з коридору наближення голосу Джиммі.

Важко було навіть згадати, яким було життя в офісі до Джиммі.

Ріна знала, що такі молоді люди не залишаються в маленьких кабінетах з єдиним вікном у провулок дуже довго. Вони переїжджають до кабінетів з видом на порт або на наступний поверх. Ріна припустила, що його душа, напевно, є срібною ложкою, блискучою та бажаною від природи.

* * *

Суд над Жанною д'Арк.

Вночі солдати та Жанна спали разом на землі. Коли Жанна знімала свій обладунок, ми бачили її груди, що були красиві. Але жодного разу вона не збудила в мені плотське бажання.

Жанна сердилася, коли солдати за її присутності лихословили або розмовляли про плотські втіхи. Жінок, що йшли за солдатами, вона завжди гнала мечем, якщо тільки один з солдатів не обіцяв одружитися з такою жінкою.

Чистота Жанни походила з її душі, яку вона завжди носила на собі: хоч у битві, хоч лягаючи спати. Це була букова гілка. Недалеко від Домремі, її рідного села, ріс біля джерела старий бук, який звали Жіночим Деревом. Її душа походила з того дерева, бо та гілка видавала запах, що, як божилися ті, хто знав Жанну з дитинства, був запахом джерела біля Жіночого Дерева.

У будь-кому, хто з'являвся біля Жанни з грішними думками, під впливом її душі це полум'я миттєво гасло. І тому вона залишалася чистою, і я клянусь, що це правда, хоч іноді вона й бувала гола, як і решта солдатів.

* * *

— Привіт! — сказав Джиммі. — Як тебе звати?

— Жанна, — сказала Ріна. Зашарівшись, вона відклала книжку. — Тобто, Ріна.

Вона дивилася не на нього, а на недоїдений салат, що стояв на її столі. Вона думала, чи не залишились у куточках її рота якісь шматочки. Подумала була витерти рот серветкою, але вирішила, що цим приверне забагато уваги.

— Знаєш, я весь ранок питав усіх в офісі, і ніхто не зміг сказати мені, як тебе звати.

Хоча Ріна й раніше знала, що це так, їй стало трохи сумно, неначе вона його розчарувала. Вона знизала плечима.

— Але тепер я знаю те, чого ніхто крім мене не знає, — сказав Джиммі так, ніби вона поділилася з ним чудовим секретом.

«Невже вони таки зменшили потужність кондиціонерів?» — подумала Ріна. Було не так прохолодно, як зазвичай. Вона подумала, чи не зняти їй светр.

— Агов, Джиммі! — гукнула дівчина з сусіднього відсіку. — Підійди-но сюди. Я хочу показати тобі ті світлини, про які казала.

— Побачимося пізніше, — сказав Джиммі та усміхнувся. Вона знала про це, бо підвела очі й дивилася на його обличчя, яке, як вона збагнула, могло бути привабливим.

* * *

Легенди римлян

Цицерон народився з камінчиком. Тому ніхто багато від нього не очікував.

Цицерон тренувався розмовляти на публіці з цим камінчиком у роті. Іноді він мало не давився ним. Він навчився користатися простими словами та прямими реченнями. Він навчився робити так, щоб голос оминав камінчик у роті, навчився говорити чітко навіть тоді, коли язик не слухався.

Він став найкращим оратором своєї епохи.

* * *

— Ти багато читаєш, — сказав Джиммі.

Ріна кивнула. Потім усміхнулася йому.

— Я ніколи не бачив очі такого відтінку блакиті, як у тебе, — сказав Джиммі, дивлячись прямо в її очі. — Він схожий на морський, але неначе дивишся на море крізь шар криги.

Він сказав це буденним голосом, ніби розповідав про свою відпустку або про кінофільм. Саме тому Ріна знала, що він каже щиро, і вона почувалася так, ніби поділилася з ним ще одним секретом, про який навіть не знала, що вона його має.

Жоден з них нічого не казав. Зазвичай таке мовчання було б ніяковим. Але Джиммі просто сперся на стіну відсіку й милувався стосом книжок на столі Ріни. Він влаштувався у мовчанні, розслабився в ньому. І тому Ріна була згідна дозволити цьому мовчанню тривати.

— О, Катулл, — сказав Джиммі, беручи в руки одну з книжок. — Котрий з віршів твій улюблений?

Ріна замислилася. Сказати, що ним був «Живімо, Лесбіє, нумо любити» видавалося надто зухвалим. А сказати, що то був «Питаєш, скільки поцілунків», здавалося занадто манірним.

Вона не знала, що відповісти.

Він чекав, не підганяючи її.

Вона не могла вирішити. Вона почала була щось казати — будь-що — але нічого не виходило. У її горлі був камінчик; холодний як лід камінчик. Вона розлютилася на себе. «Напевно, я виглядаю дурепою».

— Вибач, — сказав Джиммі. — Стівен чекає на мене у своєму кабінеті. Поговоримо пізніше.

* * *

Емі була сусідкою Ріни по кімнаті в гуртожитку, коли вони вчилися в коледжі. Вона була єдиною людиною, яку Ріна коли-небудь жаліла. Душею Емі була пачка сигарет.

Але Емі, судячи з її поведінки, не хотіла, щоб її жаліли. На той час, коли Ріна з нею познайомилася, в Емі залишилося менше половини пачки.

— А що сталося з рештою? — нажахано спитала Ріна. Вона не могла уявити, як можна так недбало ставитися до свого життя.

Емі хотіла, щоб Ріна ходила з нею по вечорах танцювати, випивати, зустрічатися з хлопцями. Ріна завжди відмовлялася.

— Зроби це для мене, — сказала Емі. — Тобі шкода мене, так? Я прошу тебе піти зі мною, хоча б один раз.

Емі повела Ріну в бар. Усю дорогу Ріна притискала до грудей свій термос. Емі відібрала його в неї, кинула її кубик льоду в чарку та сказала барменові, щоб той поставив чарку в морозильник.

Підійшли хлопці, що хотіли познайомитися. Ріна їх ігнорувала. Її охопив жах. Вона не зводила очей з морозильника.

— Спробуй поводитися так, ніби тобі все подобається, — сказала Емі.

Коли до них підійшов черговий хлопець, Емі вийняла одну зі своїх сигарет.

— Бачиш? — спитала вона хлопця. У її очах відбивалися неонові вогні. — Я зараз почну її курити. Якщо зможеш розвеселити мою подругу раніше, ніж я допалю, я піду сьогодні до твого дому.

— А може ви обидві підете зі мною?

— Авжеж, — сказала Емі. — Чому ні? Але час тобі краще не гаяти.

Вона клацнула запальничкою та зробила довгу затяжку. Потім відкинула голову й випустила до стелі дим.

— Ось для чого я живу, — прошепотіла Ріні Емі. Її зіниці були нефокусовані, шалені. — Усе життя — експеримент.

З її ніздрів струменів дим, від якого Ріна закашляла.

Ріна дивилася на Емі. Потім повернулася обличчям до хлопця. Вона відчула слабке запаморочення. Кривий ніс хлопця здавався водночас смішним і сумним.

Душа Емі була заразлива.

— Я тобі заздрю, — сказала Емі Ріні наступного ранку. — Твій сміх дуже сексуальний.

Ріна всміхнулася, почувши це.

Чарку зі своїм кубиком льоду вона знайшла в морозильнику хлопця. Вона забрала ту чарку додому.

Менше з тим, то був останній раз, коли Ріна погодилася піти з Емі.

Після коледжу вони втратили зв'язок. Коли Ріна думала про Емі, вона бажала, щоб її пачка сигарет чарівним чином знов наповнилася.

* * *

Ріна стежила за потоком документів з принтера, що стояв біля неї. Вона знала, що незабаром Джиммі має переїхати до кабінету нагорі. Часу в неї залишалось мало.

На вікенд вона пішла по магазинах. Вибирала дуже обережно. Її кольором був льодово-блакитний. Вона зробила манікюр, щоб пасував до очей.

Ріна обрала середу. На початку та наприкінці тижня люди зазвичай мають більше тем для розмов: або про те, що вони робили на вихідних, або про те, що вони робитимуть наступного вікенду. А по середах розмов набагато менше.

Ріна взяла з собою свою чарку — на вдачу, а ще тому, що її було легко охолоджувати.

Свій хід вона зробила після обіду. У середині дня досі було багато роботи, тож плітки на той час зазвичай вщухали.

Вона відкрила дверцята морозильника й вийняла звідти охолоджену чарку та пакетик з кубиком льоду. Вийнявши лід з пакета, вона поклала його в чарку. Чарка зовні відразу спітніла.

Ріна скинула светр, взяла чарку в руку та пішла ходити навколо офісу.

Вона ходила там, де юрбилися люди — у коридорах, біля принтерів, поруч із кавоваркою. З її наближенням люди відчували в повітрі раптовий холод, розмови зупинялися. Дотепи здавалися плоскими та дурними. Сварки припинялися. Раптом усі згадували, як багато їм ще треба

зробити, та вигадували привід, щоб піти. Двері кабінетів, повз які вона проходила, зачинялися.

Вона ходила навколо, доки в коридорах не стало тихо, і єдині відчинені двері вели до кабінету Джиммі.

Вона подивилася в чарку. На дні утворилася маленька калюжа води; незабаром кубик льоду попливе.

Вона досі мала час, якщо поспішатиме.

«Поцілуй мене, перш ніж я зникну».

Вона поставила чарку на підлогу біля дверей до кабінету Джиммі. «Я не Жанна д'Арк».

Ріна зайшла до кабінету Джиммі та зачинила за собою двері.

* * *

— Привіт! — сказала вона. Тепер, залишившись з ним наодинці, вона не знала, що їй робити.

— Привіт! — сказав він. — Сьогодні тут так тихо. Що відбувається?

— «Si tecum attuleris bonam atque magnam cenam, non sine candida puella», — сказала вона. — «Якщо принесеш з собою добру їжу, та й багато, та з гарною дівчиною». Ось цей. Це мій улюблений вірш.

Їй було боязко, але тепло. На язиці не було тягаря, в горлі не було камінчика. Її душа була за дверима, але Ріна не тривожилася. Вона не рахувала секунди. Чарка з її життям була в іншому часі та іншому місці.

— «Et uino et sale et omnibus cachinnis», — закінчив він за неї. — «А ще вино, і сіль, і весь сміх».

Вона побачила на його столі сільничку. Сіль робить найпріснішу їжу смачною. Сіль — наче дотеп і сміх у розмові.

Сіль робить звичайне неординарним. Сіль робить просте красивим. Сіль — його душа.

І через сіль воді важче замерзнути.

Вона засміялася.

Вона розстібнула блузку. Він почав підводитися, щоб зупинити її. Вона похитала головою та всміхнулася йому.

«Я не маю свічки, щоб підпалити її з обох кінців. Я не відмірятиму своє життя кавовою ложечкою. Я не маю джерельної води, щоб втамувати пристрасть, бо не принесла свій замерзлий шматок майже смерті. Я маю лише своє життя».

— Усе життя — експеримент, — сказала вона.

Вона відкинула блузу, потім скинула спідницю. Тепер йому було видно те, що вона купила на вихідних.

Її кольором був льодово-блакитний.

* * *

Вона пам'ятала, що сміялася, а він сміявся у відповідь. Вона з усіх сил намагалася запам'ятати кожний дотик, кожний прискорений подих. А про що вона не хотіла пам'ятати, так це про час.

Людський гомін за дверима поступово зростав, а потім поступово стихав. Вони залишалися в його кабінеті.

«Губи, що цілувала я», — подумала вона і збагнула, що за дверима знов стало тихо. Сонячне світло в кімнаті набирало червоного відтінку.

Ріна встала, вийшла з його обійм, наділа блузку та спідницю. Відчинила двері його кабінету та підняла чарку.

Вона шукала, відчайдушно шукала там бодай скалочку льоду. Хоча б крихітний кристалик. Його б вона заморозила та

решту свого життя ощадливо витратила б на спогади про цей день, про цей єдиний день, коли вона була живою.

Але в чарці була сама лише вода; чиста, прозора вода.

Вона чекала, коли її серце припинить битися. Вона чекала, коли її легені припинять дихати. Вона зайшла до його кабінету, щоб померти, дивлячись у його очі.

Солону воду буде важко заморозити.

Вона почувалася теплою, привабливою, відкритою. Щось затекло в найхолодніші, найтихіші та найпустіші куточки її серця й наповнило її вуха ревінням хвиль. Вона подумала, що їй треба так багато йому розповісти, що тепер вона вже ніколи не матиме часу читати.

* * *

Ріно,

сподіваюсь, що в тебе все добре. Багато минуло часу відколи ми бачилися востаннє.

Гадаю, найпершим питанням, що спало тобі на думку, було скільки сигарет у мене залишилося. Що ж, хороша новина полягає в тому, що я кинула палити. А погана — в тому, що моя остання сигарета була витрачена шість місяців тому.

Але, як бачиш, я досі жива.

Душі — дивні речі, Ріно, а я вважала, що все розумію. Усе своє життя я думала, що моя доля — бути безрозсудною, кожної миті свого життя ризикувати. Я думала, що саме таким є моє призначення. Єдиними миттєвостями, коли я відчувала себе живою, були ті, коли я запалювала шматок своєї душі та робила ставку на те, що щось

дивовижне трапиться раніше, ніж полум'я торкнеться моїх пальців. Під час тих хвилин я була пильна, чутлива до кожної вібрації повітря в моїх вухах, до кожної краплини кольору в моїх очах. Моє життя було зворотним відліком. Місяці між моїми сигаретами були лише генеральними репетиціями перед справжніми виставами, яких загалом мало бути двадцять.

Коли я дійшла до останньої сигарети, мене охопив жах. Я планувала зробити на останнє сплеск, піти гучно. Але коли настав час викурити ту останню сигарету, я втратила мужність. Коли розумієш, що помреш відразу після останньої затяжки, руки раптом починають тремтіти, і не вдається тримати рівно сірник або клацнути пальцем на запальничці.

На одній пляжній вечірці я напилася так, що вирубилася. Хтось мав негайну потребу втамувати свій потяг до нікотину, понишпорив у моїй сумочці та знайшов мою останню сигарету. На той час, коли я прокинулася, біля мене на піску лежала пуста пачка, в яку заповз і оселився там маленький краб.

Як я вже написала, я не померла.

Усе своє життя я вважала, що моя душа в тих сигаретах, і ніколи не думала про коробку. Я ніколи не звертала увагу на цю паперову оболонку, на цю обмежену пустоту.

На пусту коробку, в яку садять павуків, щоб винести їх надвір. У ній можна зберігати дрібні

монети, відірвані ґудзики, голки та нитки. За потреби туди можна покласти губну помаду, олівець для вії, трохи рум'ян. Вона готова прийняти все, що тобі хочеться в неї покласти.

І саме такою я тепер почуваюся: відкритою, легковажною, здатною пристосовуватися. Так, тепер життя є дійсно просто експериментом. Що я можу робити далі? Що завгодно.

Але щоб дійти до цього, я мала спочатку викурити свої сигарети.

Зі мною сталася зміна стану. Коли моя душа перетворилася з пачки сигарет на просто пачку, я подорослішала.

Я вирішила написати тобі, бо ти мені нагадуєш мене. Ти думала, що розумієш свою душу, і думала, що знаєш, що тобі потрібно, щоб жити. Я тоді вважала, що ти помиляєшся, але й сама не мала правильної відповіді.

Але тепер маю. Я вважаю, що ти готова до зміни стану.

Завжди твоя подруга, Емі.

Доброго полювання

Ніч. Півмісяць. Час від часу ухкає сова.

Торговця, його дружину та слуг відіслано геть. Їхній великий будинок моторошно тихий.

Ми з батьком ховаємося надворі за «каменем вченого». Крізь численні діри в камені мені видно вікно спальні сина торговця.

— О, Сяо-жун, моя мила Сяо-жун...

Гарячковий стогін молодого чоловіка був жалюгідний. Напівбожевільного хлопця прив'язали з добрими намірами до власного ліжка, але батько залишив вікно відкритим, щоб вітер відносив його жалібні крики до рисових полів.

— Думаєш, вона справді з'явиться? — прошепотів я.

Цього дня мені виповнилося тринадцять років, і це було моє перше полювання.

— З'явиться, — сказав батько. — Хуліцзін не здатна опиратися крикам чоловіка, якого вона зачарувала.

— Це як нестримний взаємний потяг «Закоханих-метеликів»? — я не вперше згадав труп народної опери, що проїжджала через наше село минулої осені.

— Не зовсім, — сказав батько. Але пояснити різницю йому, схоже, не вдавалося. — Просто знай, що це не одне й те саме.

Я кивнув, хоч і не був впевнений, що зрозумів. Але я пам'ятав, як цей торговець і його дружина прийшли до батька, щоб просити про допомогу.

— *Яка ганьба!* — мимрив тоді торговець. — *Йому ще навіть дев'ятнадцять не виповнилося. Як він міг*

прочитати так багато книг мудреців і все одно потрапити під закляття такої істоти?

— Немає сорому, якщо був зачарований красою та хитрістю хуліцзін, — відповів батько. — Навіть великий мудрець Вонг Лай провів у компанії з однією з них три ночі, а він на Імперських Іспитах посів перше місце. Ваш син потребує трохи допомоги.

— Ви мусите врятувати його, — сказала дружина торговця, кланяючись, наче курка, що дзьобала рис. — Якщо про це дізнаються, свати його ігноруватимуть.

Хуліцзін — це демон, що краде серця. Я тремтів, хвилюючись, що мені при зустрічі з нею забракне сміливості.

Батько поклав мені на плече теплу долоню, і я трохи заспокоївся. У його руці був Хвіст Ластівки — меч, що початково був викуваний тринадцять поколінь тому нашим предком, генералом Лау Їп. Цей меч було заряджено сотнями даоїстських благословень, він пив кров незліченної кількості демонів.

Хмара, що пливла небом, на мить заступила місяць, занутивши все в темряву.

Коли ж місяць знов з'явився, я мало не скрикнув.

Там, у дворі, була найкрасивіша пані з усіх, яких я бачив.

На ній було підперезане широким сріблястим поясом просторе біле шовкове плаття, рукави якого колихалися. Її обличчя було бліде як сніг, вугільно-чорне волосся звисало нижче її пояса. Я подумав, що вона схожа на картини з великими красунями династії Тан, що трупа народної опери розвішувала навколо своєї сцени.

Вона повільно оберталася, оглядаючи все навколо, її очі виблискували в місячному сяйві наче два мерехтливі басейни.

Мене здивував її засмучений вигляд. Раптом мені стало шкода її, я відчув надзвичайне бажання втішити її.

Легкий дотик батькової долоні до моєї шиї вибив мене з гіпнотичного стану. Він попереджав мене про силу хуліцзін. Моє обличчя зашарілося, серце гупало, і я відвів очі від обличчя демона й зосередився на її позі.

Цього тижня слуги торговця щоночі охороняли подвір'я з собаками, щоб не пустити її до жертви. Але зараз надворі не було нікого. Вона стояла нерухомо; вагалася, підозрюючи пастку.

— Сяо-жун! Ти прийшла до мене? — гарячковий голос сина став гучнішим.

Пані розвернулася та пішла — ні, попливла, такими плавними були її рухи — до дверей спальні.

Батько вистрибнув з-за каменя та помчав з Хвостом Ластівки до неї.

Вона прибралася з його шляху так, ніби мала очі на потилиці. Не в змозі зупинитися, батько з глухим стуком встромив меч у товсті дерев'яні двері. Він потягнув його, але відразу витягти зброю не вдалося.

Пані глянула на нього, розвернулася та попрямувала до брами двору.

— Не стій там, Лян! — гукнув батько. — Вона уходить!

Я побіг до неї, тягнучи свій горщик з собачою сечею. Моїм завданням було виплеснути все на неї, щоб вона не змогла перетворитися на лисицю та втекти.

Вона повернулася до мене та всміхнулася:

— Ти дуже хоробрий хлопчик.

Мене оточив аромат, схожий на жасминовий квіт під весняним дощем. Її голос був як солодка, прохолодна лотосова паста, і мені хотілося чути, як вона розмовляє... вічно. Горщик висів на моїй руці, забутий.

— Лий! — крикнув батько. Він уже звільнив свій меч.

Я розчаровано прикусив губу. Як мені стати мисливцем на демонів, якщо мене так легко звабити? Я зняв кришку та плеснув з глиняного горщика їй навздогін, але божевільна думка, що мені не слід бруднити її біле плаття, змусила мої руки затремити, і я промахнувся. Лише трохи собачої сечі потрапило на неї.

Але цього було достатньо. Вона завила, і від цього звуку, схожого на собачий, але більш дикого, волоски на моїй шиї стали сторч. Вона обернулася та загарчала, вищирила два рядки гострих білих зубів, і я відсахнувся.

Я облив її саме під час трансформації, тому її обличчя застигло поміж жіночим і лисячим: морда без шерсті та здійняті трикутні вуха, що сердито смикалися. Її долоні перетворилися на лапи з гострими кігтями, якими вона змахнула на мене.

Говорити вона вже не могла, але її очі без проблем переказували злісні думки.

Батько ринувся до мене, здійнявши меч для вбивчого удару. Хулідзін розвернулася, всім тілом кинулася на браму, та відчинилася, і крізь зломані двері істота вислизнула.

Батько погнався за нею, навіть не глянувши на мене. Відчуваючи сором, я побіг слідом.

* * *

Хулідзін рухалася прудко, її сріблястий хвіст наче залишав на полі позаду неї блискучий слід. Але її не повністю трансформоване тіло досі мало людську поставу, непридатну бігти так, як вона могла б на чотирьох лапах.

Ми з батьком побачили, як вона шмигнула всередину покинутого храму, що стояв приблизно в одному лі від села.

— Обійди храм ззаду, — сказав батько, намагаючись відновити подих. — А я зайду крізь передні двері. Якщо вона спробує втекти крізь задні двері, ти знаєш, що треба робити.

Ззаду храм заріс бур'янами, стіна наполовину розвалилася. Наблизившись, я побачив спалах білого, що промайнув серед уламків.

Маючи рішучий намір відновити свою репутацію в батькових очах, я проковтнув страх і без вагань побіг слідом. Після кількох швидких поворотів я загнав істоту в одну з монаших келій.

І коли я збирався вилити на неї залишки собачої сечі, я раптом збагнув, що ця тварина була значно менша від тієї хулідзін, за якою ми гналися. Це було мале біле лисеня, розміром приблизно як щеня.

Я поставив глечик на землю й кинувся.

Лисеня звивалося піді мною. Як для такої малої тварини, воно було напрочуд сильне. Я намагався втримати його. Поки ми боролися, шерсть під моїми пальцями неначе ставала більш гладкою, як шкіра, а тіло витягувалося, росло. Мені доводилося користатися всією своєю вагою, щоб притиснути його до землі.

Раптом я збагнув, що мої руки охопили голий тулуб дівчинки приблизно мого віку.

Я скрикнув і відскочив. Дівчинка повільно встала, взяла з-за купи соломи шовковий халат, вдягнулася та гордовито глянула на мене.

Здалека, з головної зали, почулося ричання, а за ним — звук удару важким мечем по столу. А потім знов ричання, і лайка мого батька.

Ми з дівчинкою дивилися одне на одного. Вона була навіть гарніша за співачку з опери, про яку я не міг забути цілий рік.

— Чому ви нас переслідуйте? — спитала вона. — Ми вам нічого не зробили.

— Твоя мати зачарувала сина торговця, — сказав я. — Ми мусимо врятувати його.

— Зачарувала? Це він не дає їй спокою!

Я оторопів:

— Що ти таке кажеш?

— Однієї ночі, приблизно місяць тому, син торговця наткнувся на мою мати, коли та потрапила в капкан фермера. Їй довелося перетворитися на людську форму, щоб утекти, а він, щойно її побачив, утратив голову. Вона любила свою свободу й не хотіла мати з ним нічого спільного. Але якщо чоловік віддає своє серце хулідзін, вона не може не чути його, хоч як би не була далеко. Його стогони та плач постійно відволікали її, і їй доводилося щоночі ходити до нього, щоб він замовкнув.

Батько розповідав мені зовсім інше.

— Вона зваблює невинних вчених і висмоктує сутність їхнього життя, щоб жити своєю злу магію! Подивись, який хворий син торговця!

— Він хворий тому, що той лікар-нездара дав йому отруту, що нібито змусить його забути мою матір. Це моя мати тримає його на цьому світі своїми нічними відвідуваннями. І не кажи мені «зваблює». Чоловік може закохатися в хулідзін так само, як у будь-яку іншу жінку.

Я не знав, що сказати, тому сказав перше, що спало на думку:

— Я просто знаю, що це не одне й те саме!

Вона посміхнулася:

— Не те саме? Я бачила, як ти дивився на мене, поки я не вдягнулася.

Я зашарівся.

— Срамнющий демон! — я підняв з землі свій глечик.

Вона не сходила з місця, на її обличчі була глузлива посмішка. Зрештою я опустив глечик.

Бійка в головній залі ставала гучнішою, аж раптом почувся оглушливий удар, а потім — тріумфальний крик батька та довгий, пронизливий жіночий крик.

Посміх на обличчі дівчинки зник, залишилася лише лють, що повільно перетворювалася на шок. Жвавий блиск в очах погас; тепер вони здавалися мертвими.

Батько знов буркнув. Крик різко припинився.

— Лян! Лян! Усе скінчилося. Де ти?

По обличчю дівчинки котилися сльози.

— Обшукай храм, — продовжував голос батька. — Можливо, в неї тут дитинчата є. Їх нам теж треба вбити.

Дівчинка напружилася.

— Лян, ти знайшов що-небудь? — голос наближався.

— Нічого, — сказав я, не зводячи з неї погляд. — Я нічого не знайшов.

Вона розвернулася та мовчки вибігла з келії. Через секунду я побачив, як маленька біла лисиця перестрибнула через зламану задню стіну та зникла в ночі.

* * *

То був Цінмін, Свято Померлих. Ми з батьком пішли підмести могилу матері та принесли їй поїсти та попити, щоб втішити її в загробному житті.

— Я хотів би залишитися тут на якийсь час, — сказав я.

Батько кивнув і пішов додому.

Я прошепотів матері вибачення, взяв курку, що ми їй принесли, та пройшов три лі до іншого боку пагорба, до покинутого храму.

Ян стояла на колінах у головній залі, біля того місця, на якому мій батько п'ять років тому вбив її мати. Її волосся було зачесане вгору й зібране вузлом, як у молодих жінок, що вже пройшли цзіцзілі — церемонію, що означала, що вони більше не дівчинки.

Ми зустрічалися кожного Цінмін, кожного Чонян, кожного Юлань, кожного Нового Року — у ті дні, коли вважається, що сім'ї мають бути разом.

— Ось, це я тобі приніс, — сказав я і простягнув їй гарячу курку.

— Дякую, — вона обережно відірвала ногу та елегантно відкусила.

Ян пояснила мені, що хулідзін вирішували жити ближче до людських сіл тому, що їм подобалися людські речі: розмови,

красивий одяг, поезія та оповідання, а іноді й любов достойного, доброго чоловіка.

Але хулідзін залишалися мисливицями, які почувалися найбільш вільно у вигляді лисиць. Після того, що сталося з її матір'ю, Ян трималася далі від курників, але сумувала за смаком курятини.

— Як полювання? — спитав я.

— Не дуже добре, — відповіла вона. — Кілька сторічних саламандр і шестипалих кроликів. Мені ніколи не вдається наїстися, — вона відкусила ще один шматок курятини, прожувала його та ковтнула. — І з перетворенням теж маю проблеми.

— Тобі важко тримати цю форму?

— Ні, — вона поклала залишки курки на землю та прошепотіла молитву матері.

— Я маю на увазі, що мені стає важче повертатися до своєї справжньої форми, — продовжила вона, — щоб полювати. Деякими ночами мені це взагалі не вдається. А як твоє полювання?

— Теж не дуже добре. Зміїних духів і злих привидів, схоже, стало менше, ніж було кілька років тому. Навіть самовбивць з незакінченими справами стало менше. А пристойного трупа, що сіпається, ми вже кілька місяців не мали. Батько турбується через гроші.

А ще ми вже кілька років не мали справ з хулідзін. Можливо, Ян попередила їх про нас. Чесно кажучи, для мене це було полегшенням. Мене не вабила перспектива розповідати батькові, що він у чомусь помилявся. Він і без цього був дуже дратівливий, стурбований тим, що тепер, коли

його знання та навички стають непотрібними, він втрачає повагу селян.

— А ти не думав, що трупи, що сіпаються, ви теж неправильно розумієте? — спитала вона. — Як мене та мою мати?

Побачивши вираз мого обличчя, вона розсміялася:

— Я пожартувала!

Стосунки між Ян і мною були дивні. Вона була мені не зовсім другом. Радше вона була тим, до кого відчуваєш нестримний потяг через спільне знання про те, що світ влаштований не так, як вам розповідали.

Вона дивилася на шматки курятини, що залишила для своєї матері:

— Думаю, магія залишає країну.

Я теж підозрював, що щось було негаразд, але не хотів промовляти свої підозри вголос, щоб не наврочити.

— А чому, на твою думку, вона уходить?

Замість відповіді Ян уважно прислухалася до чогось. Потім встала, схопила мою руку та потягнула мене, доки ми не опинилися за буддою, що стояв у великій залі.

— Що...

Вона притиснула палець до моїх губ. Так близько до неї, я нарешті відчув її запах. Він був схожий на запах її матері: квітковий і солодкий, але також яскравий, як у висушених на сонці ковдр. Я відчув, що моє обличчя теплішає.

Через секунду я почув, що до храму заходять кілька людей. Я дуже повільно висунув голову з-за будди, щоб щось побачити.

День був спекотний, чоловіки шукали захисту від полуденного сонця. Двоє чоловіків опустили паланкін, і пасажир, що вийшов з нього, виявився іноземцем з кучерявим жовтим волоссям та блідою шкірою. Інші чоловіки з цієї групи несли триноги, рівні, бронзові труби та валізи з дивним причандаллям.

— Вельмишановний містере Томпсон, — чоловік, що був одягнений як мандарин, ступив до іноземця. Він кланявся та усміхався, хитаючи головою вверх-вниз, і нагадав мені цим відлупцьованого собаку, що просив помилування. — Будь ласка, відпочиньте та випийте холодного чаю. Людям важко працювати весь день, коли вони мають відвідувати могили своїх родин; вони потребують трохи часу, щоб помолитися, щоб не гнівати богів і духів. Але я обіцяю, що потім ми працюватимемо більше, і закінчимо розвідку вчасно.

— Проблема з вами, китайцями, у ваших постійних забобонах, — сказав іноземець. Він мав дивний акцент, але я розумів його чудово. — Не забувайте, що залізниця «Гонконг — Тяньцзінь» є для Великої Британії пріоритетом. Якщо я до заходу сонця не дістануся до села Ботов, я уріжу вам усім зарплати.

Я чув, що Імператор маньчжурської династії програв війну та був змушений піти на усілякі поступки, одна з яких полягала у фінансовій допомозі іноземцям, що будували дорогу з заліза. Але ці чутки здавалися настільки фантастичними, що я не приділяв їм багато уваги.

Мандарин завзято кивав:

— Вельмишановний містер Томпсон, як не подивись, правий. Але чи можу я потурбувати ваше милостиве вухо пропозицією?

Втомлений англієць нетерпляче махнув рукою.

— Дехто з жителів місцевих сіл турбуються через запропонований шлях залізниці. Розумієте, вони вважають, що ті шляхи, що вже прокладені, блокують у землі вени ці. Це поганий феншуй.

— Про що ти верзеш?

— Це схоже на те, як людина дихає, — сказав мандарин, дихнувши кілька разів, щоб переконатися, що англієць його розуміє. — Уздовж річок, пагорбів і стародавніх доріг край має канали, по яких тече енергія ці. Саме вона забезпечує добробут сіл та підтримує рідкісних тварин, місцевих духів і домашніх божеств. Чи не могли б ви трохи зсунути залізницю, згідно з рекомендаціями майстрів феншуй?

Томпсон закотив очі:

— Ніколи нічого дурнішого ще не чув! Ти хочеш, щоб я відхилився від найбільш ефективного шляху для залізниці через те, що ваші ідоли можуть розсердитися?

Мандарин мав страдницький вигляд.

— Ну, в тих місцях, де залізницю вже проклали, відбувається багато поганих речей: люди втрачають гроші, тварини мруть, домашні боги не відповідають на молитви. І буддистські, і даоїстські монахи всі погоджуються, що в цьому винна залізниця.

Томпсон підійшов до будди та подивився на нього, оцінюючи. Я відсахнувся за статую та стиснув руку Ян. Ми затамували подихи, сподіваючись, що нас не помітять.

— А ось цей досі має силу? — спитав Томпсон.

— Цей храм уже багато років не здатний підтримувати контингент монахів, — сказав мандарин. — Але цього будду дуже поважають. Я чув від селян, що він часто відповідає на молитви.

Потім я почув гучний удар і колективний скрик чоловіків у головній залі.

— Я щойно відбив руки твого бога ціпком, — сказав Томпсон. — Як бачиш, мене ні блискавка не вразила, ні іншого лиха не сталося. Тепер ми знаємо, що це лише ідол, зліплений з глини, набитий соломкою та пофарбований дешевими фарбами. Ось чому ви програли війну Британії: ви шануєте глиняні статуї, замість того, щоб думати про будівництво залізних доріг і сталевих зброї.

Більше розмов про зміну шляху залізниці не було.

Коли чоловіки пішли, ми з Ян вийшли з-за статуї. Певний час дивилися на розбиті долоні будди.

— Світ змінюється, — сказала Ян. — Гонконг, залізниці, іноземці з дротами, що переносять мову, та з машинами, що вивергають дим. Оповідачі у чайних будинках дедалі більше розповідають про ці дива. Думаю, саме тому стара магія уходить. З'явилася більш потужна магія.

Вона тримала свій голос беземоційним і спокійним, як вода у спокійній осінній калюжі, але її слова бриніли правдою. Я подумав про спроби мого батька підтримувати радісний настрій у той час, як до нас зверталось дедалі менше клієнтів. Я подумав, чи не був змарнованим той час, що я витратив на вивчення заговорів і рухів танцю з мечем?

— Що ти робитимеш? — спитав я, думаючи про те, що вона серед пагорбів одна й нездатна знаходити їжу, щоб жити своєю магією.

— Є лише одне, що я можу зробити, — на мить її голос зірвався і став зухвалим, наче у ставок кинули камінчик.

Але потім вона глянула на мене і знов опанувала себе.

— Є лише одна річ, що ми можемо зробити: навчитися виживати.

* * *

Залізниця стала знайомою частиною ландшафту: чорний локомотив пихкав димом, рухаючись поміж зеленими рисовими полями, і тягнув за собою довгий поїзд, схожий на дракона, що приповз з далеких, вкритих серпанком синіх гір. Якийсь час він був дивовижним видовищем, діти захоплювалися ним, бігали вздовж колії, щоб не відставати.

Але кіптява з топок локомотивів убила рис у найближчих до залізниці полях, а одного дня були вбиті двійко дітей, що гралися на залізниці й залякли від страху, не в змозі втекти. Після того потяг перестав зачаровувати.

Люди більше не приходили до нас з батьком просити про наші послуги. Вони ходили або до християнських місіонерів, або до нового вчителя, який казав, що навчався в Сан-Франциско. Молоді чоловіки почали залишати село та переїжджати до Гонконгу або Кантону, почувши чутки про тамтешні яскраві вогні та добре оплачувану роботу. Поля залишалися під паром. Здавалося, що в селі залишилися лише занадто старі та занадто малі; настрої панували смиренні. Люди з далеких провінцій приїжджали питати про продаж землі задешево.

Батько цілими днями сидів у головній кімнаті, поклавши на коліна Хвіст Ластівки, та дивився від світанку до присмерку на двері, неначе перетворився на статую.

Кожного дня, повертаючись додому з полів, я бачив, як в очах батька на мить спалахувала надія.

— Хто-небудь казав, що потребує моєї допомоги? — питав він.

— Ні, — відповідав я, якомога безтурботнішим голосом. — Але я певний, що незабаром з'явиться труп, що сіпається. Їх уже давно не було.

Говорячи це, я не дивився на батька, бо не хотів бачити, як у його очах гасне надія.

Потім, одного дня я знайшов батька повішеним на важкій балці в його спальні. Коли я опускав його тіло, моє серце оніміло, я думав про те, що він мало відрізнявся від тих, на кого все своє життя полював: всі вони жилися старою магією, що пішла та не повернулася, а як виживати без неї — не знали.

Хвіст Ластівки в моїй руці здавався важким і тупим. Я завжди вважав, що стану мисливцем на демонів, але як мені на них полювати, якщо немає вже ні демонів, ні духів? Усі даоїстські благословення в мечі не змогли врятувати серце мого батька від розпачу. І якщо я залишусь тут, моє серце теж може стати важким і захоче зупинитися.

Від того дня, коли ми ховалися у храмі від залізничних картографів, минуло шість років, протягом яких я жодного разу не бачив Ян. Але тепер я згадав її слова.

«Навчитися виживати».

Я зібрав свої речі та купив квиток на поїзд до Гонконгу.

* * *

Охоронець-сикх перевірів мої документи та махнув рукою в напрямку охоронюваної брами.

Я затримався, щоб провести поглядом уздовж рейок, що здіймалися крутим схилом гори. Вони були мало схожі на залізницю, радше нагадували драбину, що вела прямісінько в небо. Це був фунікулер, трамвайна лінія на вершину Піка Вікторія, де жили хазяї Гонконгу, а китайцям там залишатися заборонялося.

Але китайці цілком годилися для того, щоб кидати вугілля в топку та змащувати деталі.

Коли я пройшов до машинного приміщення, навколо мене здійнялася пара. Після п'ятьох років я знав ритмічний гуркіт поршнів і стакатовий скрегіт механізмів не гірше, ніж знав власні дихання та серцебиття. У їхній упорядкованій какофонії була свого роду музика, що хвилювала мене, як удари музичних тарілок і гонгів на початку народної опери. Я перевірів тиск, додав герметіку на сальники, затягнув фланці, замінив зношені механізми в запасному наборі тросів. Я загубився в праці, що була важка, але давала втіху.

Коли закінчилася моя зміна, було темно. Я вийшов з машинного приміщення й побачив повний місяць на небі та черговий трамвай з пасажирами, яких мій двигун зтягував на гору.

— Пильнуй, щоб тебе не схопили китайські привиди! — сказала у вагоні жінка з дуже світлим волоссям, і її супутники засміялися.

Я збагнув, що це була ніч Юлань, свята привидів. Треба придбати щось для батька, може трохи паперових грошей у Монгкоку?

— Як може твій робочий день скінчитися, якщо ми тебе досі хочемо?! — долинув до мене чоловічий голос.

— Такі дівчата, як ти, не мусять дражнитися, — сказав другий чоловік і засміявся.

Я обернувся на голоси та побачив китаянку, що стояла в тіні біля зупинки трамвая. Її яскравий макіяж і звужений у західному стилі чонсам казали про її фах. Двоє англійців заступили їй шлях. Один спробував її обійняти, і вона позадкувала.

— Будь ласка. Я дуже втомилася, — сказала вона англійською. — Можливо, наступного разу.

— Не кажи дурниць, — сказав перший чоловік, тепер уже жорсткіше. — Про це не може бути й мови. Ходімо з нами та роби те, що маєш робити.

Я підійшов до них:

— Агов!

Чоловіки розвернулися та подивилися на мене.

— Чи у вас якісь проблеми?

— Тебе це не стосується.

— Я вважаю, що стосується, — сказав я, — бо ви з моєю сестрою розмовляєте.

Навряд чи бодай один з них мені повірив. Але п'ять років праці з важкими механізмами забезпечили мене мускулистим тілом, тож вони подивилися на мої обличчя та на брудні від мастила долоні, і, напевно, вирішили, що не варто вплутуватися в публічну бійку з якимось китаєм.

Чоловіки відійшли та стали в чергу на трамвай до Піка, ображено бурмочучи.

— Дякую, — сказала вона.

— Давно не бачилися, — сказав я, подивившись на неї.

«Маєш гарний вигляд» я зміг утримати. Її вигляд не був гарним. Вона виглядала стомленою, худюю та слабкою. А від їдких парфумів аж у носі свербіло.

Але я не був про неї погані думки. Судити про когось — розкіш тих, кому не треба виживати.

— Сьогодні ніч свята привидів, — сказала вона. — Я не хотіла більше працювати. Я хотіла подумати про мою матір.

— Може, підемо та зробимо підношення разом? — запропонував я.

Ми попливли поромом до Коулуну, і бриз над водою трохи пожвавив її. Намочивши рушник гарячою водою з чайника, вона змила свій макіяж. Я слабко відчув її природний запах, як завжди свіжий і чарівний.

— Ти маєш гарний вигляд, — щиро сказав я.

На вулицях Коулуну ми купили булочки, фрукти, холодні пельмені, приготовану на парі курку, пахощі та паперові гроші, водночас розпитуючи одне одного про життя.

— Як полювання? — запитав я.

Ми обоє розсміялися.

— Я сумую за тим, як була лисицею, — сказала вона та розсіяно надкусила куряче крильце. — Одного дня, невдовзі після нашої останньої розмови, я відчула, як мене залишає остання крапля магії. Більше я не могла перетворюватися.

— Співчуваю, — сказав я, не в змозі сказати щось інше.

— Моя мати навчила мене любити людські речі: їжу, одяг, народну оперу, старі оповіді. Але вона ніколи не була від них залежною. Коли вона хотіла, вона завжди могла перетворитися на свою справжню форму та полювати. Але тепер, у цій формі, що я можу робити? Я не маю кігтів. Не маю гострих зубів. Не можу швидко бігти. Усе, що я маю — моя краса, та сама, за яку ви з батьком убили мою матір. Тож тепер я живу саме тим, у чому ви з батьком колись помилково звинувачували мою матір: зваблюю чоловіків за гроші.

— Мій батько теж помер.

Почувши це, вона наче стала більш лагідна.

— Що сталося?

— Як і ти, він відчув, що магія пішла від нас. Він не зміг це винести.

— Співчуваю, — і я знав, що вона теж не знала, що ще можна сказати.

— Колись ти сказала мені, що єдине, що ми можемо робити — виживати. Я мушу подякувати тобі за це. Ця порада, напевно, врятувала мені життя.

— Тоді ми квити, — сказала вона, усміхнувшись. — Але досить уже говорити про нас. Цей вечір належить духам.

Ми пішли до бухти та поклали їжу біля води, запрошуючи духів тих, кого ми колись любили, на вечерю. Потім запалили пахощі та підпалили у відрі паперові гроші.

Вона дивилася, як шматочки паперу, згоряючи, здіймаються теплом полум'я до неба. Вони зникали серед зірок.

— Як ти вважаєш, якщо магії не залишилося, чи відкрита сьогодні для привидів брама того світу?

Я вагався. Коли я був малий, мене вчили чути дряпання пальців привидів по паперових вікнах, відрізняти голоси духів від вітру. Але тепер я був звиклий до громового грюкання поршнів та оглушливого шипіння пари, що витискалася з-під клапанів. Я не міг більше бути впевненим, що можу чути зниклий світ свого дитинства.

— Не знаю, — сказав я. — Гадаю, з духами те саме, що і з людьми. Деякі знайдуть спосіб вижити у світі, що був зменшений залізницями та паровими свистками, інші — ні.

— Але чи буде хтось з них процвітати?

Вона досі могла здивувати мене.

— Я хочу сказати, — продовжила вона, — чи ти щасливий? Ти щасливий підтримувати кожного дня роботу машини, наче сам є одним з коліщаток? Що тобі сниться?

Я не міг згадати жодного сну. Я дозволяв собі бути зачарованим рухом коліщат і важелів, дозволяв розумові зростати так, щоб він заповнював проміжки серед невтомного брязкоту металу об метал. Це був спосіб не думати про мого батька та про країну, що втратила так багато.

— Мені сниться полювання в джунглях з металу та асфальту, — сказала вона. — Сниться, як моя справжня форма скаче з підвіконня на терасу, звідти на дах, аж доки я не опиняюся на верхівці цього острова, доки не можу заричати в лице тим чоловікам, що вважають, що можуть володіти мною.

Світло, що на мить було спалахнуло в її очах, згасало.

— У цій новій епосі пари та електрики, у цьому великому мегаполісі, окрім тих, що живуть на Вершині, чи має хтось досі свою справжню форму? — спитала вона.

Ми сиділи на березі удвох і всю ніч палили гроші, чекаючи ознаки того, що привиди досі з нами.

* * *

Життя в Гонконгу може бути дивним. Від одного дня до наступного нібито нічого сильно не змінюється. Але якщо порівняти з тим, що було кілька років тому, то це наче зовсім інший світ.

Коли мені виповнилося тридцять років, нові моделі двигунів потребували менше вугілля та видавали більше енергії. Вони ставали дедалі меншими. Вулиці стали повними автоматичних рикш і безкінних екіпажів, а більшість людей, що могли це собі дозволити, придбали машини, що зберігали прохолоду в їхніх будинках, а їжу на кухні — в холодних ящиках, і все це живилося енергією пари.

Я ходив до магазинів і терпів люті менеджерів, вивчаючи компоненти нових моделей на вітринах. Я поглинав усі знайдені книги про принципи роботи парових двигунів. Я намагався застосовувати ці принципи для покращення машин, що були під моєю опікою: експериментував з новими циклами запалення, випробовував нові сорти мастила для поршнів, змінював коефіцієнти передачі механізмів. Я знаходив певну втіху в тому, що починав розуміти магію машин.

Одного ранку, коли я лагодив зламаний регулятор — це тонка робота — на платформі наді мною зупинилися дві пари блискучих туфель.

Я підвів очі. Згори на мене дивилися двоє чоловіків.

— Це він, — сказав мій начальник зміни.

Другий чоловік, одягнутий у новенький костюм, був налаштований скептично:

— Це тобі спала ідея використати на старому двигуні більший маховик?

Я кивнув. Я пишався тим, що міг вичавити зі своїх машин більше енергії, ніж мріяли ті, хто їх проектував.

— Не вкрав цю ідею в англійця? — його голос був суворий.

Я кліпнув. За коротким замішанням прийшов гнів.

— Ні, — сказав я, намагаючись залишати голос спокійним.

Я знов нахилився під машину, щоб продовжувати роботу.

— Він розумний, — сказав начальник зміни, — як для китайця. Його можна навчити.

— Гадаю, можна спробувати, — сказав інший чоловік. — Це буде безумовно дешевше, ніж наймати справжнього інженера з Англії.

* * *

Містер Александр Фіндлі Сміт, власник трамвая на Вершину та ентузіаст-інженер, побачив можливість. Він передбачив, що шлях технологічного прогресу неодмінно приведе до використання сили пари для автоматонів: механічних рук і ніг, що зрештою замінять китайських кулі та слуг.

Мене було обрано служити містерові Фіндлі Сміту в його новому підприємстві.

Я навчився ремонтувати годинникові механізми, проектувати складні системи з коліщат, винаходити оригінальні застосування важелів. Я вивчав, як покривати метал хромом і як надавати латуні вигнутої форми. Я винайшов способи поєднувати світ загартованих зносостійких

годинникових механізмів зі світом мініатюриздованих регульованих пістонів і чистої пари. Коли автоматони були готові, ми приєднали їх до останніх моделей аналітичних механізмів, що були доставлені з Британії, і встромили в них стрічки з пробитими дірочками коду Бабеджа-Лавлейс.

На це пішло десятиліття важкої праці. Але тепер механічні руки розливали напої в центральних барах, моделювали взуття та одяг на фабриках Нових Територій. Я чув (хоч сам ніколи цього й не бачив), що в багатих будинках на Піку Вікторія розроблені мною автоматичні щітки та мітли, м'яко натикаючись на стіни та пихкаючи білою парою, непомітно блукали по залах і чистили підлогу, наче механічні ельфи. Нарешті мігранти змогли жити в цьому тропічному раю без постійного нагадування про присутність китайців.

* * *

Коли мені було тридцять п'ять, вона знов з'явилася перед моїми дверима, наче спогад про давнє минуле.

Я затягнув її у свою маленьку квартиру, подивився навколо, чи не стежить хтось за нею, і зачинив двері.

— Як полювання? — запитав я.

То була погана спроба жарту, і вона слабо розсміялася.

Її фото були в усіх газетах. То був найбільший скандал колонії: не стільки тому, що син губернатора тримав коханку-китайнку — цього від нього очікували — скільки тому, що його коханці вдалося поцупити в нього велику суму грошей, а потім зникнути. Усі хихотіли, поки поліція перевертала місто догори дригом, розшукуючи її.

— Я можу переховати тебе цієї ночі, — сказав я. Потім замовкнув, і неказана друга половина речення зависла поміж нами.

Ян сіла на єдиний стілець у кімнаті, слабка лампочка відкидала на її обличчя глибокі тіні. Вона виглядала змученою, виснаженою.

— А, тепер ти судиш мене.

— Я маю добру роботу, яку хочу зберегти, — сказав я. — Містер Фіндлі Сміт довіряє мені.

Вона нахилилася та почала підіймати поділ плаття.

— Не роби цього, — сказав я та відвернувся. Мені було нестерпно бачити, що вона намагається застосувати до мене професійні навички.

— Подивися, — сказала вона. У її голосі не було спокушання. — Лян, подивися на мене.

Я подивився й ахнув.

Її ноги, наскільки я їх бачив, виблискували хромом. Я нахилився, щоб подивитися зблизька: прецизійні циліндричні суглоби колін, пневматичні приводи вздовж стегон рухаються в повній тиші, литі ступні ніг витонченої форми, усі поверхні гладенькі та плавні. Це були найгарніші механічні ноги, що я коли-небудь бачив.

— Він мене споїв, — сказала вона. — Коли я прокинулася, моїх ніг не було, замість них було ось це. Біль був нестерпний. Він пояснив мені, що має секрет: машини подобаються йому сильніше за плоть, на звичайну жінку в нього не підіймається.

Я чув про таких чоловіків. У місті, що сповнене хромом і латунню, брязканням і шипінням, людські бажання спантеличуються.

Я зосередився на тому, як світло рухалося на блискучих вигинах її литок, щоб не треба було дивитися в її обличчя.

— Я мала вибір: дозволити йому продовжувати змінювати мене згідно з його смаком, або ж він від'єднав би ці ноги та викинув мене на вулицю. Хто повірить китайській повії? Я хотіла вижити. Тому проковтнула біль і дозволила йому продовжувати.

Вона підвелася та зняла решту свого плаття та вечірні рукавички. Я оглянув її хромований тулуб, пластинчатий навколо талії, щоб дозволяти згинатися; її гнучкі руки, зібрані з викривлених пластин, що совалися одна поверх іншої наче гротескний обладунок; її долоні, сформовані тонкою металевою мережею, а на кінчиках темних сталевих пальців замість нігтів були коштовні камені.

— Він не шкодував грошей. Кожна частинка мене виготовлена найкращими майстрами та приєднана до мого тіла найкращими хірургами — є багато тих, хто всупереч закону хоче експериментувати з тим, як тіло може бути оживлене електрикою, нерви замінені дротами. Вони завжди розмовляли лише з ним, ніби я вже була лише машиною.

— Потім, однієї ночі він зробив мені боляче, і я, у відчаї, вдарила його. Він упав, наче був з соломи. Я раптом збагнула, скільки сили тепер маю у своїх металевих руках. Весь цей час, поки я дозволяла йому робити це зі мною, заміняти мене частина за частиною, я оплакувала свої втрати, не розуміючи, що отримую. До мене поставилися жахливо, але ж я теж можу бути жахливою.

— Я душила його, поки він не знепритомнів, а потім взяла всі гроші, що знайшла, та втекла.

— І ось я прийшла до тебе, Лян. Ти мені допоможеш?

Я ступив до неї та обняв її:

— Ми знайдемо спосіб, як повернути все. Мають бути лікарі...

— Ні, — перебила мене вона. — Я не цього хочу.

* * *

Знадобився майже цілий рік, щоб закінчити справу. Гроші Ян стали в пригоді, але дещо за гроші не купиш, перш за все навички та знання.

Моя квартира перетворилася на майстерню. Ми працювали кожного вечора та кожної неділі: гнули метал, шліфували механізми, перемикали проводи.

Найважче було з її обличчям. Воно досі було з плоті.

Я пітнів над книгами з анатомії та робив гіпсові відбитки її обличчя. Я ламав собі вилиці та різав обличчя, щоб мати змогу потрапити до хірургів і дізнатися, як лікувати такі поранення. Я купував дорогі шарнірні маски та розбирав їх, вивчаючи тонке мистецтво формування з металу форми обличчя.

Нарешті, настав час.

Крізь вікно місяць кидав на підлогу блідий білий прямокутник світла. Ян стояла в його центрі, рухала головою, випробовувала своє нове обличчя.

Сотні мініатюрних пневматичних приводів були приховані під гладенькою хромованою шкірою, кожен з них керувався незалежно, дозволяючи їй надавати обличчю будь-якого виразу. Але її очі досі були ті самі, вони схвильовано сяяли в місячному світлі.

— Ти готова? — запитав я.

Вона кивнула.

Я простягнув їй миску з найчистішим антрацитовим вугіллям, перемеленим на дрібний порошок. Воно пахнуло горілою деревиною, серцем землі. Ян висипала вугілля собі в рот і проковтнула. Я почув, як вогонь у мініатюрному котлі в її тулубі стає гарячішим, тиск пари зростає. Я відійшов на крок.

Вона підняла голову до місяця та завилала: то було виття, створене парою, що проходила крізь латунні трубки, але воно нагадало мені те дике виття з минулого, коли я вперше почув поклик хуліцзін.

Потім вона стала навкарачки. Механізми скрипіли, працювали поршні, вигнуті металеві пластини зсовувалися одна над іншою. Звуки стали гучнішими, і вона почала трансформуватися.

Свої перші ідеї вона накреслила чорнилом на папері. Потім допрацьовувала їх, і після сотень ітерацій була задоволена. Я бачив у результаті схожість на її мати, але було також щось жорсткіше, щось нове.

Відштовхнувшись від її ідеї, я спроектував витончені складки хромованої шкіри та складні шарніри в металевому скелеті. Я власноруч зібрав кожний шарнір, кожний годинниковий механізм, спаяв кожний провід, зварив кожний шов, змастив кожний силовий привод. Я розібрав її на частини та зібрав наново.

Але все одно дивувався, коли побачив, що все працює. На моїх очах вона складалася та розкладалася, наче сріблясте оригамі, доки зрештою переді мною не виникла хромована лисиця — така сама красива та смертоносна, як у найдавніших легендах.

Вона потупцювала навколо кімнати, випробовуючи свою нову елегантну форму, пробуєчи нові скрадливі рухи. Її кінцівки виблискували у місячному сяйві, а її хвіст, зроблений з тонких, як мереживо, сріблястих дротів, залишав у тьмяній квартирі світловий слід.

Вона розвернулася та підійшла — ні, підпливла — до мене: чудова мисливиця, стародавнє видіння, що ожило. Я глибоко вдихнув і відчув запах вогню та диму, машинної оливи та полірованого металу — запах влади.

— Дякую, — сказала вона та притулилася до мене, коли я обійняв її справжню форму. Паровий двигун, що був усередині неї, нагрів її холодне металеве тіло, і воно здавалося теплим і живим.

— Ти відчуваєш? — спитала вона.

Я здригнувся. Я зрозумів, що вона має на увазі. Стара магія повернулася, але змінена: не шерсть і плоть, а метал і вогонь.

— Я знайду інших, таких як я, — сказала вона, — і приведу до тебе. Разом ми звільнимо їх.

Колись я був мисливцем на демонів. Тепер я сам один з них.

Я відчинив двері, тримаючи у руці Хвіст Ластівки. То був лише старий важкий меч, іржавий, але цілком здатний вразити будь-кого, хто чекав у засідці.

Не чекав ніхто.

Ян вистрибнула з дверей, схожа на блискавку. Скрадливо та граційно вона помчала на вулиці Гонконгу — вільна, хижа хулідзін, створена для нової ери.

...якщо чоловік віддає своє серце хулідзін, вона не може не чути його, хоч як би не була далеко...

— Доброго полювання, — прошепотів я.

Вона завилала в далечині, і я побачив хмарку пари, що здійнялася в повітря там, де вона зникла.

Я уявив, як вона біжить вздовж рейок фунікулеру вгору, невтомний двигун рушить її далі, далі, до вершини Піку Вікторія, до майбутнього, в якому магії не менше, ніж у минулому.

Симулякр

«...фотографія є не просто зображенням (в тому сенсі, як зображенням є картина), а інтерпретацією реальності; а ще вона є намальованим за трафаретом реальності слідом, наче відбиток ступні на землі або посмертна маска».

Сьюзен Зонтаг

Пол Лерімор:

Ви вже записуєте? Мені починати? Гарзд.

Анна була випадковістю. І Ерін, і я багато подорожували через роботу, і тому не хотіли бути прив'язаними. Втім, усе спланувати неможливо, а коли ми дізналися, то щиро зраділи. Ми якось впораємося, вирішили ми. І ми впоралися.

Коли Анна була малюком, вона не дуже добре спала. Її треба було носити, колихати, в сон вона занурювалася повільно, повсякчас опираючись йому. Не рухатися було неможливо. Ерін кілька місяців після пологів мала проблеми зі спиною, тож після годування саме мені доводилося ходити навколо, притискаючи дівчинку до плеча. І хоч я і розумію, що мав тоді бути дуже втомленим, втрачати терпіння, тепер я пам'ятаю лише яким близьким був до неї, коли ми впродовж годин ходили туди-сюди по вітальні, освітленій самим лише місяцем, а я співав їй.

Мені завжди хотілося відчувати цю близькість до неї.

Її симулякру з того часу я не маю. Машини-прототипи були тоді дуже громіздкі, а об'єкт мав сидіти кілька годин нерухомо. З малюком це було неможливо.

Ось її перший симулякр. Тут їй близько семи років.

— Привіт, люба!

— Тату!

— Не соромся. Ці дяді прийшли, щоб зняти про нас документальний фільм. Тобі не треба розмовляти з ними. Просто вдавай, ніби їх тут немає.

— А ми можемо піти на пляж?

— Ти сама знаєш, що ні. З будинку виходити не можна. До того ж, надворі надто холодно.

— Ти пограєш зі мною ляльками?

— Так, авжеж. Ляльками можемо гратися скільки завгодно.

* * *

Анна Лерімор:

Мій батько — людина, яку світові важко не любити. Він заробив багато грошей способом, що певним чином здається схожим на американську казку: самотньому винахідникові спадає на думку ідея, що несе світові радість, і світ його заслужено винагороджує. Більш того, він щедро жертвує на благочинність. «Фундація Лерімор» культивувала ім'я та імідж мого батька так само обережно, як у студіях ретушують призначені для продажу секс-симулякри знаменитостей.

Але я знаю справжнього Пола Лерімора.

Одного дня, коли мені було тринадцять, мене через розлад шлунку відправили додому. Підійшовши до вхідних

дверей, я почула шум у спальні батьків, що на другому поверсі. Вони не мали бути вдома. Нікого не мало бути вдома.

«Крадій?» — подумала я. З властивою підліткам безстрашною дурістю я зійшла сходами нагору та відчинила двері.

Мій батько був голий у ліжку, а з ним були чотири голі жінки. Він мене не почув, тому вони продовжували займатися тим, чим займалися, у тому самому ліжку, що з ним ділила моя мати.

Через певний час він розвернувся, і ми подивилися один одному в очі. Він зупинився, сів, нахилився до проектора, що стояв на тумбочці, та вимкнув його. Жінки зникли.

Мене вирвало.

Коли пізно ввечері додому повернулася мама, вона пояснила мені, що це тривало вже кілька років. За її словами, батько мав слабкість до певного штибу жінок. Упродовж усього їхнього шлюбу йому було важко зберігати вірність. Вона це підозрювала, але батько був розумний і дуже обережний, і вона не мала доказів.

А спіймавши зрештою його на гарячому, вона осатаніла та хотіла піти від нього. Але він благав і молив. Він сказав, що є в його натурі щось таке, що робить для нього справжню моногамію неможливою. «Але, — сказав він, — ця проблема має вирішення».

Упродовж років він зробив багато симулякрів своїх коханок; в міру того, як він покращував технологію, вони ставали дедалі реалістичнішими. І якщо мати дозволить йому

залишити їх і змиритися з тим, що він користуватиметься ними наодинці, то він з усіх сил намагатиметься більше не блудити.

От на цю угоду мати і пристала. Вона подумала, що він добрий батько. Вона знала, що він любить мене. Вона не хотіла, щоб я теж стала жертвою порушення обіцянки, яку він дав лише їй.

І пропозиція мого батька дійсно видавалася розумним виходом. Мати вважала, що той час, що він проводив із симулякрами, нічим не відрізнявся від того, як інші чоловіки користуються порнографією. Не було ніяких дотиків. Вони були несправжні. Жоден шлюб не може вижити, якщо не надаватиме певний простір для нешкідливих фантазій.

Але моя мати не дивилася моєму батькові в очі так, як подивилася я, коли застукала його. Це було більшим, ніж фантазією. Це була тривала зрада, яку не можна вибачити.

* * *

Пол Лерімор:

Ключем до симулякрової камери є не фізичний процес створення зображення, бо той, хоч і нетривіальний, загалом є не більш як кульмінацією безперервного розвитку технологій, що почався ще з дагеротипів.

Моїм внеском до вічного прагнення зафіксувати реальність є онейропаїда, завдяки якій можливо зафіксувати відбиток ментальних рис об'єкта, відображення особистості, яке можна зацифрувати, а потім використовувати для анімації спроектованого зображення. Онейропаїда лежить в основі всіх симулякрових камер, у тому числі й тих, що виробляють мої конкуренти.

Найперші камери були по суті модифікованими медичними пристроями, схожими на ті стародавні томографи, що досі можна побачити у старих лікарнях. Об'єкту доводилося вводити в тіло певні хімікати, а потім він або вона мали довго лежати нерухомо в тунелі машини, доки не буде зроблено набір сканувань ментальних процесів. Отримані результати потім використовуються як дані для нейронних моделей, що анімують проекції, складені з детальних фотографій тіла.

Ці ранні спроби були дуже грубі, про їх результати казали, що вони схожі на роботів, що вони нелюдські або навіть комічно божевільні. Але навіть ці найперші симулякри зберігали щось таке, що не могли вловити ні відео, ні голографія. Замість відтворювання точної копії того, що було знято, анімована проекція могла взаємодіяти з глядачем так, як це робив би об'єкт.

Найстаріший з симулякрів, що досі існують — симулякр мене, тепер він зберігається у Смітсонівському Інституті. У першому репортажі друзі та знайомі, що взаємодіяли з ним, казали, що хоч вони і знали, що те зображення кероване комп'ютером, вони відчували, що його реакція якимось чином здавалася «Полом»: «Це міг сказати тільки Пол» або «Такий вираз обличчя має тільки Пол». Саме тоді я зрозумів, що досяг успіху.

* * *

Анна Лерімор:

Людам видається дивним, що я, дочка винахідника симулякрів, пишу книжки про те, що без них наш світ був би кращим, більш справжнім. Деякі взялися до докучливої поп-

психології, кажуть, ніби я ревную до «своєї сестри», до батькового винаходу, що виявився його улюбленою дитиною.

Якби ж то все було так просто.

Батько заявляє, що працює в бізнесі реєстрації реальності, зупинки часу та збереження пам'яті. Але насправді ця технологія ніколи не вабила людей фіксацією реальності. Фотографія, відеографія, голографія... — послідовність технологій так званої «фіксації реальності» була насправді множенням способів брехати про реальність, модифікувати її або спотворювати, маніпулювати та вигадувати.

Люди вигадують епізоди свого життя та інсценують їх перед камерою, відправляються у відпустку з одним оком приклеєним до відеокамери. Бажання фіксації реальності пов'язане з униканням реальності.

Симулякри — останнє втілення цього тренду, і вони найгірші.

* * *

Пол Лерімор:

Від того дня, коли вона... Ну, напевно, від неї ви вже почули про це. Я не заперечуватиму її версію того випадку.

Ми ніколи не розмовляли про той день одне з одним. Вона не знає, що того ж дня я знищив усі симулякри своїх старих коханок. Я не зберіг жодної копії. Гадаю, що якщо вона про це знатиме, це для неї нічого не змінить. Але я буду вдячний, якщо ви переповісте їй про це.

Після того дня наші розмови з нею були ввічливими та акуратними виставами, що уникали будь-якої щирої близькості. Ми говорили про підписування батьківських дозволів, узгоджували, як вона прийде до мене на

роботу, щоб агітувати за благодійні марафони, які фактори враховувати при виборі коледжу. Але не розмовляли про те, як легко їй дружилося, як важко кохалося, про її надії та розчарування світом.

Коли Анна поїхала до коледжу, вона зовсім припинила розмовляти зі мною. Коли я телефонував, вона не брала слухавку. Коли їй було потрібно, щоб з її довіреного піклуванню рахунку заплатили за навчання, вона телефонувала моєму юристові. Літо, канікули вона проводила з друзями або працювала за кордоном. На деякі вихідні вона запрошувала до себе в Пало-Альто Ерін. Нам усім було зрозуміло, що на мене ці запрошення не поширюються.

— Тату, я чому трава зелена?

— Тому що весняний дощ змиває на неї зелень з листя.

— Це дурниця.

— Гаразд, вона зелена тому, що росте по інший бік паркана. Але якби ти теж стояла по той бік паркана, вона здавалася б не такою зеленою.

— Це не смішно.

— Гаразд. Трава зелена тому, що в ній є хлорофіл. Хлорофіл має кільця, що поглинають усі кольори світла, крім зеленого.

— А ти це, бува, не вигадуєш?

— Невже я став би таке вигадувати, люба?

— З тобою іноді дуже важко зрозуміти, вигадуєш ти чи ні.

Я почав часто відтворювати цей її симулякр, коли вона була в коледжі, а з часом це стало звичкою. Тепер я її взагалі не вимикаю, кожен день.

Були пізніші її симулякри, багато з них мали кращу розділову здатність. Але цей — мій улюблений. Він нагадує мені про кращі часи, що були до того, як усе непоправно змінилося.

Я записав його того дня, коли нам вдалося зробити онейропаїду достатньо компактною, щоб розмістити в корпусі, який можна носити на плечі. Ця версія згодом стала прототипом «Карусель-1», нашої першої успішної домашньої симулякрової камери. Я приніс її додому та попросив Анну попозувати. Вона стояла дві хвилини біля веранди, і ми розмовляли про її день.

Вона була досконала, як маленькі донечки завжди досконалі в очах своїх батьків. Її очі засяяли, коли вона побачила, що я повернувся додому. Вона щойно повернулася з екскурсії і була переповнена історіями, які хотіла мені розповісти, та питаннями, що хотіла мені поставити. Вона хотіла, щоб я повів її на пляж і ми запустили її новий повітряний змій, щоб я допоміг їй з трафаретами для засмаги. Я радів, що зняв її саме тієї миті.

То був хороший день.

* * *

Анна Лерімор:

Останнього разу ми з батьком бачилися після нещасливого випадку з матір'ю. Мені зателефонував його юрист, бо йому б я не відповіла.

Мати були притомна, але ледь-ледь. Другий водій уже помер, і вона незабаром мала піти його шляхом.

— Чому ти не можеш простити його? — спитала вона. — Я простила. Життя чоловіка не визначається чимось одним. Він любить мене. І тебе він любить.

Я нічого не сказала. Я лише тримала її за руку та стискала її. Зайшов він, і ми обоє розмовляли з нею, але не одне з одним, а через півгодини вона заснула й більше не прокидалася.

Правда в тому, що я була готова вибачити йому. Він виглядав старим — діти помічають це в батьках одні з останніх — і була в ньому якась крихкість, що змусила мене поставити свої рішення під сумнів. Ми мовчки вийшли разом зі шпиталю. Він спитав, чи є мені де ночувати в місті, і я сказала, що ні. Він відчинив пасажирські дверцята, і я, секунду повагавшись, сіла в машину.

Ми приїхали додому, і будинок був точнісінько таким, яким я його пам'ятала, хоч я і не була в ньому багато років. Я сіла за обідній стіл, а він готував заморожену вечерю. Ми розмовляли обережно, приблизно так, як перед тим, як я поїхала до коледжу.

Я спитала його про симулякр матері. Я зазвичай не роблю симулякрів і не зберігаю їх. Моя думка щодо них не така хороша, як у загалу. Але тієї миті мені здалося, що я зрозуміла їхню привабливість. Я захотіла, щоб зі мною завжди залишалася частина моєї матері, грань її буття.

Він простягнув мені диск, і я подякувала йому. Він запропонував мені скористатися його проектором, але я відмовилася. Я хотіла певний час пам'ятати матір сама, перш

ніж дозволити комп'ютерним екстраполяціям сплутати справжні спогади зі створеними.

(І так сталося, що я жодного разу не скористалася тим симулякром. Ось, можете потім подивитися, якщо хочете побачити, як вона виглядала. Наскільки я пам'ятаю свою мати, це все справжнє.)

Коли ми закінчили вечеряти, я пішла спати.

Я піднялася до своєї кімнати.

І побачила, що на моєму ліжку сидить семирічна дівчинка. На ній було жахливе плаття, що я, напевно, стерла зі своєї пам'яті — рожеве, квітчасте — а на голові був бантик.

— Здрастуйте, я Анна. Приємно познайомитися з вами.

Отже, він стільки років зберігав оце, цю наївну безпомічну карикатуру на мене. У той час, коли я не розмовляла з ним, він умикав цей застиглий відбиток мене та споглядав цю тінь моєї втраченої віри та приязні? Чи користався він цією моделлю мого дитинства, щоб фантазувати про розмови, що не міг мати зі мною? Може він навіть редагував цей симулякр, щоб видалити мою капризність і додати трохи цукрової любові?

Я почувалася поруганою. Ця маленька дівчинка була безперечно мною. Вона діяла як я, говорила як я, сміялася, рухалася та реагувала як я. Але це була не я.

Я виросла та змінилася, і я прийшла зустрітися з батьком як доросла. Але раптом знаходжу, що частину мене взяли та зачинили в цій речі, у предметі, що дозволяв йому зберігати

відчуття зв'язку зі мною; зв'язку, якого я не хотіла, який не був справжнім.

На мене потоком хлинули ті давні спогади про жінок у його ліжку. Я нарешті зрозуміла, чому вони так довго переслідували мене у комарах.

Переконливим симулякр робить саме те, як він відтворює суть об'єкта. Коли мій батько тримав навколо себе ті симулякри жінок, він підтримував зв'язок і з ними, і з тим чоловіком, яким він був, коли був з ними, і таким чином довго здійснював емоційну зраду, що є набагато гіршою, ніж короткочасна фізична. Порнографічне зображення — чиста візуальна фантазія, але симулякр фіксує стан розуму, мрію. Але чию мрію? Побачене тоді в його очах не було брудним. Воно було занадто інтимним.

Зберігаючи та відтворюючи цей старий симулякр мого дитинства, він мріяв відновити мою повагу та любов, замість подивитися в лице реальності, в лице тому, що він зробив, і справжній мені.

Напевно, це мрія кожного батька та матері — зберегти дитину в ту коротку мить між безпомічною залежністю та окремою індивідуальністю; мить, яку вони бачать ідеальною, бездоганною. Це мрія про контроль і панування, що видає себе за кохання; мрія, яку Лир мав про Корделію.

Я спустилася з другого поверху, вийшла з будинку, і відтоді ми з ним більше не розмовляли.

* * *

Пол Лерімор:

Симулякр тепер живе у вічності. Він пам'ятає; але лише туманно, оскільки онейропаїда не має достатньої розділової

здатності, щоб зафіксувати всі детальні спогади об'єкта. Симулякр певним штибом вчиться, але що далі ви віддаляєтеся від тієї миті, коли було зафіксовано розумове життя об'єкта, то менш точними стають екстраполяції комп'ютера. Навіть найкращі наші камери не можуть проектувати більше, ніж на дві години.

Але онейропаїда досконало ловить настрої, емоційний присмак думок, дивні причини всміхатися, мелодію мови, властиві фрази.

І тому приблизно раз на дві години Анна перезапускається. Вона знов повертається додому після екскурсії, і їй знов є про що мені розповісти, про що спитати. Ми розмовляємо, нам весело. Ми дозволяємо нашій розмові йти куди завгодно. Жодна з розмов не повторюється. Але вона навіки та цікава семирічна дівчинка, що обожнювала свого батька та вірила, що він не може чинити погано.

— Тату, розповіси мені казку?

— Так, авжеж. Яку саме казку ти хочеш?

— Я хочу ще раз почути твою кіберпанківську версію «Піноккіо».

— Я не певний, що зможу згадати все, що розповідав минулого разу.

— Нічого страшного. Просто починай. Я допоможу тобі.

Я так її люблю.

* * *

Ерін Лерімор:

Дитино моя, я не знаю, коли ти це отримаєш. Можливо, лише після моєї смерті. Наступну частину ти не зможеш пропустити, бо це запис. Я хочу, щоб ти почула, що я маю сказати.

Твій батько сумує за тобою.

Він не досконалий і він грішив, як кожний чоловік. Але ти дозволила тій одній миті, коли він був найгіршим, затьмарити все ваше сумісне життя. Ти стиснула його, все його життя, у той єдиний холодний день, у той кавалочок його, що має найбільшу ваду. Подумки ти знов і знов обводила контури того побаченого зображення, доки особистість не була стерта копіюванням.

Під час усіх тих років, коли ти зачинилася для нього, батько знов і знов відтворював старий симулякр тебе: сміявся, жартував, ділився з тобою усім, що здатна зрозуміти семирічна дівчинка. Кожного разу, коли я питаю тебе по телефону, чи ти поговориш з ним, а потім кладу слухавку, мені бракує сил дивитися, як він уходить знов відтворювати той симулякр.

Побач його тим, ким він є насправді.

— Вітаю! Ви не бачили мою доньку Анну?

Паперовий звіринець

Один з найперших моїх спогадів починається з того, що я ридаю. Хоч як не старалися мама з татом, я не заспокоювався.

Тато здався й пішов з кімнати, але мама відвела мене на кухню та посадила мене за стіл.

— Кап, кап, — каже вона, знімаючи з верхівки холодильника аркуш обгорткового паперу.

Протягом багатьох років мама обережно розрізала обгортки різдвяних подарунків і зберігала їх товстим стосом на холодильнику.

Вона поклала аркуш неприкрашеною стороною догори та почала складати його. Я припинив плакати й зацікавлено стежив за нею.

Вона перевернула аркуш і склала його знов. Вона робила складки, притискала, підтикала, згортала та скручувала, доки папірець не зник у її долонях. Потім вона піднесла складений з паперу пакет до рота та дмухнула в нього, як у надувну кулю.

— Кап, — сказала вона, — Іаоһи, — вона поклала руки на стіл і відпустила.

На столі стояв маленький паперовий тигр, розміром як два мої кулаки, стиснені поруч. Шкіра тигра мала візерунок обгорткового паперу: білий фон з червоними цукерками та зеленими новорічними ялинками.

Я простягнув руку до маминого творіння. Воно махнуло хвостом і грайливо стрибнуло на мій палець.

— Гррр, — проревіло воно голосом, що був чимось середнім між голосом кота та шурхотом газет.

Я розсміявся, простягнув руку та погладив вказівним пальцем його спину. Паперовий тигр вібрував під моїм пальцем і муркотів.

— Zhe jiao zhezhi, — сказала мама. Це зветься оригамі.

Тоді я цього ще не знав, але мамин рід був особливий. Вони дихали у зроблені фігурки, щоб ті поділяли їхній подих, і таким чином рухалися їхнім життям. Це була її магія.

* * *

Тато вибрав маму в каталозі.

Одного разу, коли я вчився в коледжі, я спитав тата про деталі. Він тоді намагався домогтися, щоб я знов розмовляв з нею.

До шлюбного агентства він звернувся навесні 1973 року. Гортаючи розмірено сторінки, він зупинявся на кожній з них не більш як на кілька секунд, доки не побачив зображення мами.

Я тієї світлини ніколи не бачив. Тато описував її так: «Мама сиділа на стільці, боком до фотокамери, на ній був зелений шовковий ципао. Її голова була повернута до камери так, що довге чорне волосся падало на плечі та груди. Вона дивилася очима спокійної дитини».

«То була остання сторінка каталогу, яку я подивився», — сказав тато.

У каталозі було написано, що їй вісімнадцять років, вона любить танцювати й добре розмовляє англійською, бо вона з Гонконгу. Жоден з цих фактів не був правдою.

Тато написав їй, і компанія пересилала їхні листи від нього до неї та назад. Зрештою він полетів до Гонконгу, щоб зустрітися з нею.

«Її листи насправді писали працівники тієї компанії. Англійською вона знала лише “hello” та “good-bye”».

Ну яка жінка може виставити себе в каталог, щоб її можна було купити? Той я, що вчився в коледжі, вважав, що знає все та про все. Зневага смакувала добре, як вино.

Замість мчати до агентства та вимагати повернення грошей, батько заплатив офіціантці в ресторані готелю, щоб та перекладала для них.

«Коли я говорив, вона дивилася на мене, і в її очах була суміш страху та надії. А коли офіціантка почала перекладати те, що я казав, вона повільно почала всміхатися».

Він полетів назад до Коннектикуту й почав оформляти папери для її переїзду. Я народився через рік, то був рік Тигра.

* * *

За моїм замовленням мама зробила з обгорткового паперу також козу, оленя та водяного буйвола. Вони бігали по вітальні, а LaoHu ганявся за ними та гарчав. Спіймавши їх, він тиснув, доки повітря з них не виходило, і тоді вони ставали просто складеними аркушами паперу. Потім мені доводилося надувати їх, щоб вони могли ще побігати.

Іноді ці тварини потрапляли в халепу. Одного разу водяний буйвіл під час вечері стрибнув у миску з соєвим соусом, бо хотів бродити у воді, як це роблять справжні водяні буйволи. Я швидко витягнув його, але капілярний ефект вже втягнув темну рідину в його ноги. Розм'яклі від соусу кінцівки не тримали його, він упав на стіл. Я висушив його на сонці, але

його ноги після того покрутило, і бігав він відтоді накульгуючи. Зрештою мама огорнула його ноги тонким поліетиленом, щоб він міг бродити у воді, якщо йому так хочеться (аби не в соєвому соусі).

А ще Laoһu любив кидатися на горобців, коли ми з ним гралися на задньому дворі. Але одного разу захоплений зненацька птах відчайдушно дав здачі та розірвав йому вухо. Laoһu скиглив і сіпався в моїх руках, коли мама заклеювала його вухо скотчем. Відтоді він уникав птахів.

А потім я одного дня побачив по телевізору документальний фільм про акул і попросив маму зробити мені таку. Вона зробила акулу, але та нещасно шльопалася на столі. Я налив у раковину води та пустив її туди. Акула задоволено попливла. Але трохи згодом розмокла, стала прозора й повільно пішла на дно, її складки розгиналися. Я сунув руку, щоб врятувати її, але дістав лише мокрий папір.

Laoһu поклав передні лапи на край раковини, а на них поклав голову. Опустивши вуха, він видав горлом низьке гарчання, від якого я відчув себе винним.

Мама зробила мені нову акулу, цього разу з фольги. Цій акулі добре жилося у великому круглому акваріумі. Нам з Laoһu подобалося сидіти біля того акваріума та дивитися, як акула з фольги ганяється за золотою рибкою; Laoһu притискав морду до скла з іншого боку, щоб я бачив крізь акваріум його очі, збільшені до розміру чашок.

* * *

Коли мені було десять років, ми переїхали до нового будинку, в іншому районі. Дві жінки-сусідки прийшли привітати нас. Тато пригостив їх напоями та попросив

вибачити його, бо йому треба було бігти до комунального підприємства, щоб дати ради рахункам попереднього власника.

— Почувайтесь як вдома. Моя дружина погано говорить англійською, тож якщо вона не розмовлятиме з вами, не думайте, що це неввічливість.

Поки я читав у їдальні, мама розпаковувала на кухні речі. Сусідки розмовляли у вітальні, не намагаючись знизити голос.

— Він наче досить нормальний чоловік. Навіщо він це зробив?

— Щось у змішаних сім'ях завжди не так. Дитина виглядає незакінченою. Косі очі, біле обличчя. Мале чудовисько.

— Як ти гадаєш, він уміє розмовляти англійською?

Жінки замовкли. Трохи згодом вони зайшли до їдальні.

— Привіт! А як тебе звати?

— Джек, — відповів я.

— Це ім'я не схоже на китайське.

Тоді до їдальні зайшла мама. Вона всміхнулася жінкам. Вони втриьох стояли трикутником навколо мене, кивали одна одній і всміхалися, нічого не кажучи, доки не повернувся тато.

* * *

Марк (один з сусідських хлопчиків) прийшов до мене зі своїми фігурками за мотивами «Зоряних воєн». Світловий меч в Обі-Ван Кенобі спалахнув, чоловік змахнув руками та сказав металевим голом:

— Користуйся Силою!

Як на мене, фігурка була анітрохи не схожа на справжнього Обі-Вана.

Разом ми дивилися, як він повторив на столику свою дію п'ять разів.

— А він може робити ще щось? — спитав я.

Марка роздратовало моє запитання.

— Подивись, які деталі! — сказав він.

Я подивився на деталі. Я не знав, що мені сказати.

Марк був розчарований моєю реакцією:

— Покажи мені свої іграшки.

Я не мав ніяких іграшок, окрім паперового звіринця. Я приніс зі своєї спальні LaoHu. На той час він уже був дуже потертий, мав латки зі скотчу — свідоцтво багатьох ремонтів, що ми з мамою зробили впродовж років. Він був уже не таким спритним і впевненим, як раніше. Я поставив його на столик. Я чув, як позаду, в коридорі, дріботять ноги інших тварин, що боязко зазирали у вітальню.

— Xiao laohu, — сказав я і запнувся. Я перейшов на англійську: — Це Тигр.

LaoHu обережно підійшов до Марка й замуркотів, нюхаючи його руки.

Марк оглянув різдвяний візерунок на шкурі LaoHu.

— Це анітрохи не схоже на тигра. Твоя мама робить тобі іграшки зі сміття?

Я ніколи не думав про LaoHu як про сміття. Але тепер, коли я подивився на нього, він був лише шматком обгорткового паперу.

Марк знов натиснув голову Обі-Вана. Світловий меч спалахнув; руки піднялися та опустилися:

— Користуйся Силою!

Laohu розвернувся та стрибнув, збивши пластикову фігурку зі стола. Та впала та розбилася: голова Обі-Вана покотилася під канапу.

— Гррра-а! — засміявся Laohu.

Я теж засміявся.

Марк сильно вдарив мене.

— Вона була дуже дорога! Тепер таку навіть не знайдеш у магазинах. Вона, напевно, коштувала більше, ніж твій тато заплатив за твою маму!

Я перечепився та впав на підлогу. Laohu заревів і стрибнув Маркові на обличчя.

Марк закричав — радше від страху та несподіванки, ніж від болю. Адже Laohu був, зрештою, зроблений лише з паперу.

Марк схопив Laohu, і гарчання було придушене, коли Марк зім'яв його та розірвав навпіл. Зім'явши, він жбурнув цими двома шматками паперу в мене:

— Ось твоє дурне дешеве китайське сміття!

Після того, як Марк пішов, я дуже довго марно намагався склеїти ці шматки, розгладити папір, зігнути його знов по старих складках, щоб відновити Laohu. Інші тварини повільно заходили до вітальні та збиралися навколо нас — мене та обгорткового паперу, що був колись Laohu.

* * *

Моя сварка з Марком цим не закінчилася. У школі Марк був популярний. Я ніколи більше не хочу думати про ті два тижні, що були по тому.

У п'ятницю наприкінці другого тижня я прийшов додому.

— Хуехіао hao ma? — спитала мама.

Я нічого не сказав і пішов до ванної кімнати. Я подивився у дзеркало. Я був не схожий на неї, анітрохи.

Під час вечері я спитав тата:

— У мене косі очі?

Тато поклав свої палички. Хоч я ніколи й не розповідав йому, що відбувалося в школі, він, схоже, зрозумів. Він заплющив очі та потер перенісся:

— Ні, не косі.

Мама дивилася на тата, не розуміючи. Вона знов подивилася на мене.

— Sha jiao chink?

— Англійською, — сказав я. — Говори англійською.

Вона спробувала:

— Що статися?

Я відштовхнув від себе палички та миску: смажені зелені перці з яловичиною з п'ятьма спеціями.

— Нам слід їсти американську їжу.

Тато намагався заперечити:

— У багатьох сім'ях іноді готують китайські страви.

— Ми не інші сім'ї.

Я подивився на нього. Інші сім'ї не мають мам, яким тут не місце.

Він відвернувся. А потім поклав долоню на мамине плече:

— Я куплю тобі книжку з рецептами.

Мама повернулася до мене:

— Bu haochi?

— Англійською! — сказав я, підвищуючи голос. — Говори англійською.

Мама простягнула руку до мого лоба, щоб перевірити температуру.

— Fashao la?

Я відштовхнув її руку:

— Я здоровий. Говори англійською! — я вже кричав.

— Говори з ним англійською, — сказав тато мамі. — Ти знала, що колись це станеться. Чого ти очікувала?

Мамині руки опустилися. Вона сиділа та перекладала погляд з мене на тата, потім знов на мене. Вона спробувала заговорити, запнулася, знов спробувала, знов запнулася.

— Ти мусиш, — сказав тато. — Мені слід було бути з тобою більш наполегливим. Джекові треба бути серед інших своїм.

Мама подивилася на нього.

— Коли я кажу «люблю», я відчуваю тут, — вона вказала на губи. — А коли кажу «аї», то відчуваю тут, — вона приклала руку до серця.

Тато похитав головою:

— Ти в Америці.

Мама згорбилася на стільці та стала схожою на водяного буйвола на якого Laohu стрибнув і витиснув з нього повітря.

— А ще я хочу справжні іграшки.

* * *

Тато купив мені повний набір фігурок «Зоряних війн». Обі-Вана Кенобі я віддав Маркові.

Паперовий звіринець я склав у велику коробку з-під взуття та засунув її під ліжко.

Наступного ранку тварини втекли й зайняли в моїй кімнаті свої старі улюблені місця. Я спіймав їх усіх і знов поклав у коробку, цього разу закріпивши кришку скотчем. Але тварини

в коробці видавали стільки звуків, що зрештою я відніс її на горище та поставив там якнайдалі від своєї кімнати.

Коли мама зверталася до мене китайською, я відмовлявся відповідати. Трохи згодом вона спробувала частіше користатися англійською. Але через її акцент і ламані речення мені було соромно. Я намагався виправляти її. Зрештою вона взагалі припинила розмовляти, коли я був поблизу.

Коли мамі треба було щось мені повідомити, вона показувала на мигах. Вона пробувала обнімати мене так, як це робили американські матері, яких вона бачила в телевізорі. Мені її рухи здавалися перебільшеними, невпевненими, сміховинними, незграбними. Вона побачила, що мене це дратує, і тому припинила.

«Не треба так ставитися до мами», — казав тато. Але, кажучи це, він не міг дивитися мені в очі. Глибоко в серці він, певно, зрозумів, що було помилкою взяти китайську селянку та очікувати, що вона пристосується до передмістя в Коннектикуті.

Мама навчилася готувати по-американськи. Я грав у відеоігри та вивчав французьку.

Час від часу я бачив, як вона сиділа за столом на кухні та розглядала неприкрашену сторону обгорткового паперу. Потім на тумбочці біля мого ліжка з'являлася інша тварина й намагалася тулитися до мене. Я ловив їх, стискав, щоб вичавити повітря, а потім відносив до коробки на горище.

Мама зрештою припинила робити тварин, коли я був у коледжі. На той час її англійська була вже набагато кращою, але я був у тому віці, коли нецікаво, що матір сказала, незалежно від того, якою вона мовою користалася.

Іноді, коли я приходив додому та бачив, як її крихітне тіло діловито рухається на кухні, співаючи самій собі пісню китайською, мені важко було повірити, що саме вона мене народила. Ми не мали нічого спільного. Вона була все одно як з Місяця. Я тоді поспішав до своєї кімнати, щоб продовжити своє загальноамериканське прагнення до щастя.

* * *

Ми з татом стояли обабіч лікарняного ліжка, на якому лежала мама. Їй не було ще навіть сорока, але виглядала вона набагато старшою.

Вона багато років відмовлялася йти до лікаря через біль, про який казала, що то нічого страшного. На той час, коли її зрештою забрала швидка, рак поширився вже так, що хірурги були безсилі.

Подумки я був не там. То був розпал сезону, коли студентам пропонують роботу, і я був зосереджений на резюме, стенограмах, стратегіях планування співбесід. Я вигадував, як мені найкраще збрехати корпоративним вербувальникам, щоб вони мені запропонували посаду. Мозком я розумів, що це жахливо — думати про таке, коли помирає твоя мати. Але розуміння не означало, що я міг змінити свої почуття.

Вона була притомна. Тато тримав обома руками її ліву руку. Він нахилився над ліжком, щоб поцілувати її. Мене вразило, яким слабким і старим він виглядав. Я збагнув, що про тата знаю майже так само мало, як і про маму.

Мама всміхнулася йому:

— Мені добре.

Вона повернулася до мене, досі всміхаючись:

— Я знаю, що тобі треба повертатися до школи, — її голос був слабкий, його важко було почути через гудіння причеплених до неї машин. — Іди. Не турбуйся про мене. Це нічого страшного. Просто вчися добре.

Я простягнув руку, щоб торкнутися її долоні, бо думав, що маю це зробити. Мене було звільнено від виконання обов'язку. Я вже думав про переліт назад, про яскраве каліфорнійське сонце.

Вона щось прошепотіла батькові. Він кивнув і пішов з кімнати.

— Джеку, якщо... — її зупинив напад кашлю, і певний час вона не могла говорити. — Якщо я не виживу, не сумуй надто сильно, не псуй здоров'я. Зосередься на своєму житті. Просто збережи ту коробку, що на горищі, і кожного року, на Цінмін, бери її та думай про мене. Я завжди буду з тобою.

Цінмін — це китайське свято вшанування померлих. Коли я був малий, мама кожного Цінмін писала лист своїм батькам, що померли в Китаї, розповідаючи їм добрі новини про останній рік свого життя в Америці. Вона читала мені лист вголос, і якщо я щось коментував, то дописувала в лист і мої слова теж. Потім складала аркуш паперовим журавликом і пускала його на захід. І ми дивилися, як журавлик тріпотів крилами, починаючи довгу подорож на захід, до Тихого океану, до Китаю, до могил маминої родини.

Минуло вже багато років відколи ми востаннє робили це разом.

— Я нічого не знаю про китайський календар, — сказав я. — Просто відпочивай, мамо.

— Просто залиш ту коробку та відкривай її час від часу. Просто відкри... — вона знов почала кашляти.

— Усе гаразд, мамо, — я ніяково погладив її руку.

— Naizi, mama ai ni... — її знов здолав кашель.

У моїй пам'яті спалахнула картина з минулого: мама каже «ai» та притуляє руку до серця.

— Добре, мамо. Припини розмовляти.

Тато повернувся, і я сказав, що мені треба поспішати до аеропорту, щоб не спізнитися на свій рейс.

Вона померла, коли мій літак був десь над Невадою.

* * *

Після смерті мами тато швидко старів. Будинок був для нього завеликим, тож треба було його продати. Моя дівчина, С'юзен, пішла разом зі мною допомогти йому збирати речі та прибирати.

С'юзен знайшла на горищі ту коробку. Паперовий звіринець, що так довго був схований у неопалюваній темряві горища, став крихким, яскраві візерунки обгорткового паперу вицвіли.

— Я ніколи не бачила таке оригамі, — сказала С'юзен. — Твоя мама мала дивовижний талант.

Паперові тварини не рухалися. Напевно, та магія, що ними рухала, припинилася зі смертю мами. А може я лише уявляв собі, що ці паперові створіння були живими. Дитячій пам'яті не можна довіряти.

* * *

То були перші вихідні квітня, через два роки після маминої смерті. С'юзен поїхала з міста в одне зі своїх постійних

відряджень як консультант з менеджменту, а я був удома, ліниво перемикав канали телебачення.

Я зупинився на документальному фільмі про акул. Раптом я подумки побачив мамині руки, коли вони складали фольгу, щоб зробити мені акулу, а ми з Laohu дивилися.

Шурхіт. Підвівши очі, я побачив на підлозі біля книжкових полиць зім'ятий жужмом обгортковий папір і рвану стрічку. Я підійшов, щоб підібрати та викинути.

Папір посунувся, розгорнувся, і я побачив, що це Laohu, про якого я вже дуже давно не думав. «Гррр». Певно, мама його відновила після того, як я здався.

Він був меншим, ніж я пам'ятав. Або ж просто мої кулаки тоді були меншими.

С'юзен розставила паперових тварин навколо нашої кімнати як прикраси. Певно, Laohu вона поставила в непримітному кутку, бо він був сильно потертий.

Я сів на підлогу та простягнув палець. Laohu смикнув хвостом і грайливо стрибнув. Я засміявся та погладив його спину. Laohu муркотів під моєю рукою.

— Як ти жив, старий друже?

Laohu припинив грати. Він підвівся, стрибнув з котячою грацією мені на коліна та почав розгортатися.

На моїх колінах лежав квадрат м'ятого обгорткового паперу, неприкрашеною стороною до мене. Він був покритий дрібними китайськими символами. Я ніколи не вчився читати китайською, але знав, як пишеться «син», і ці символи були нагорі — там, де очікуєш побачити адресата; вони були написані незграбним, дитячим почерком мами.

Я пішов до комп'ютера, щоб пошукати допомоги в інтернеті. Цього дня був Цінмін.

* * *

Я пішов з листом до центру міста, бо знав, що там зупиняється китайський екскурсійний автобус. Я зупиняв кожного туриста й питав: «Nin hui du zhongwen ma?» Ви вмієте читати китайською? Я китайською не розмовляв так давно, що не був певний, чи вони мене розуміли.

Молода жінка погодилася допомогти. Ми сіли разом на лавці, і вона прочитала мені лист вголос. Мова, яку я багато років намагався забути, поверталася, і я відчував, як слова занурювалися в мене, в мою шкіру, в мої кістки, а потім вони міцно стиснули моє серце.

Сину,

Ми давно не розмовляли. Коли я намагаюся тебе торкнутися, ти такий сердитий, що мені страшно. Я думаю, що цей біль, що я постійно відчуваю, цього разу може бути чимось серйозним.

Тому я вирішила написати тобі. Я писатиму в паперових тваринах, що я тобі робила; вони тобі так подобалися.

Коли я припиню дихати, тварини припинять рухатися. Але якщо я писатиму від усього серця, я залишу трохи себе на цьому папері, в цих словах. Потім, якщо ти думатимеш про мене на Цінмін, коли духам померлих дозволено відвідувати їхні сім'ї, ти зробиш так, що ті частини мене, що я залишила по собі, теж оживуть. Істоти, що я тобі зробила, знов

гасатимуть і бігатимуть, і тоді ти, можливо, побачиш ці слова.

Оскільки мені треба писати від усього серця, я писатиму китайською.

За весь цей час я досі не розповіла тобі історію свого життя. Коли ти був малий, я завжди думала, що зроблю це, коли ти будеш дорослий, щоб ти зрозумів. Але якось ніколи не було слушної нагоди.

Я народилася 1957 року в селі Сігулу, в провінції Хебей. Твої дідусь і бабуся обоє були з дуже бідних селянських родин і мали лише кілька родичів. Лише через кілька років після мого народження Китай був уражений Великим Голодом, під час якого померло тридцять мільйонів людей. Мій перший спогад: я прокидаюся та бачу, що моя мати їсть землю, щоб наповнити чимось шлунок і залишити останню муку для мене.

Потім стало краще. Сігулу відоме своїми паперовими фігурками zhezhi, і моя мати навчила мене робити паперових тварин і давати їм життя. У нашому селі то була повсякденна магія. Ми робили паперових птахів, щоб ті проганяли сарану з полів, а паперових тигрів — проти мишей. На китайський Новий Рік ми з друзями робили червоних паперових драконів. Я ніколи не забуду видовище, коли всі ці маленькі дракони мчать по небу над головою, тримаючи нитки з тріскучими петардами, щоб відганяти погані спогади про минулий рік. Тобі б це сподобалося.

Потім настала Культурна Революція 1966 року. Сусід повстав проти сусіда, брат проти брата. Хтось згадав, що брат моєї матері, мій дядько, поїхав у 1946 році до Гонконгу і став там торговцем. Наявність родичів у Гонконзі означала, що ми шпигуни та вороги народу, і проти нас треба боротися всіма способами. Твоя бідолашна бабуся... Вона не витримала цієї образи й кинулася в колодязь. Потім одного дня якісь хлопці з мисливськими рушницями потягли твого дідуся до лісу, звідти він не повернувся.

Я залишилася десятирічною сиротою. Єдиним моїм родичем у всьому світі був мій дядько в Гонконзі. Однієї ночі я непомітно пішла та залізла у вантажний потяг, що йшов на південь.

Кілька днів по тому якісь чоловіки спіймали мене в провінції Гуандун, коли я крада їжу з поля. Почувши, що я намагаюся потрапити до Гонконгу, вони розсміялися. «Тобі пощастило. Возити дівчат до Гонконгу — наша професія».

Вони сховали мене на дні кузова вантажівки разом з іншими дівчатами та перевезли через кордон.

Нас відвели до якогось підвалу та сказали, щоб ми стояли та вдавали для покупців розумних. Сім'ї платили на вході до цього складського приміщення, щоб оглянути нас і обрати когось для «усиновлення».

Сім'я Чинь обрала мене, щоб я доглядала за їхніми двома хлопчиками. Кожного ранку я вставала о четвертій, щоб приготувати сніданок. Я годувала та купала хлопчиків. Я купувала їжу. Прала та підмітала

підлогу. Ходила всюди за хлопцями та виконувала їхні забаганки. Вночі мене зачиняли в шафі на кухні, щоб я там спала. Якщо я була незграбна або робила щось не так, мене били. Якщо хлопці робили щось не так, мене били. Якщо мене ловили за вивченням англійської, мене били.

«Навіщо тобі вчитися англійської? — питав пан Чинь. — Хочеш піти до поліції? Ми скажемо поліції, що ти з материка, що ти в Гонконзі незаконно. Вони залюбки візьмуть тебе до своєї тюрми».

Шість років я так жила. Одного разу стара жінка, що продавала на ранковому базарі рибу, відтягнула мене вбік.

«Я знаю таких дівчат, як ти. Скільки тобі вже років, шістнадцять? Одного дня чоловік, якому ти належиш, нап'ється, гляне на тебе, потягне тебе до себе, і ти не зможеш його зупинити. Дружина про це дізнається, і тоді ти подумаєш, що потрапила в пекло. Тобі треба тікати з цього життя. Я знаю декого, хто може допомогти».

Вона розповіла мені про американських чоловіків, що хотіли одружитися з азійками. Якщо я зможу готувати, прибирати та дбати про свого американського чоловіка, він забезпечить мені добре життя. То була моя єдина надія. Ось так я і потрапила до того брехливого каталогу, так і познайомилася з твоїм батьком. Ця історія не дуже романтична, але вона моя.

У передмісті в Коннектикуті мені було самотньо. Твій батько був до мене добрий і ласкавий, і я була йому дуже вдячна. Але мене ніхто не розумів, і я нічого не розуміла.

Але потім народився ти! Я так раділа, коли подивилася на твоє обличчя й побачила в ньому тіні своєї матері, свого батька, самої себе. Я втратила всю сім'ю, все Сігулу, все, що знала та любила. Але з'явився ти, і твоє обличчя було доказом того, що втрачене колись існувало насправді. Я його не вигадала.

Тепер мені було з ким розмовляти. Я навчу тебе своєї мови, і ми разом відтворимо маленький шматочок усього, що я любила та втратила. Коли ти сказав мені своє перше слово китайською, з тією самою вимовою, що мали я та моя мати, я плакала кілька годин. Коли я робила тобі тваринок zhezhi, а ти сміявся, я забувала про всі тривоги світу.

Ти трохи виріс, і тоді зміг навіть допомагати батькові та мені розмовляти одне з одним. Тепер я була по-справжньому вдома. Нарешті я знайшла добре життя. Хотіла б я, щоб мої батьки були тут, щоб я могла готувати для них і забезпечити їх також хорошим життям. Але моїх батьків уже не було. Знаєш, що китайці вважають найсумнішим у світі? Коли в дитині зрештою з'являється бажання дбати про своїх батьків, але тих уже давно немає.

Сину, я знаю, що тобі не подобаються твої китайські очі, які є моїми очима. Знаю, що тобі не

подобається твоє китайське волосся, що є моїм волоссям. Але чи можеш ти зрозуміти, скільки радості дало мені саме лише твоє існування? І чи можеш ти зрозуміти, що я відчувала, коли ти припинив розмовляти зі мною та не дозволяв мені говорити китайською? Я відчувала, ніби знов усе втрачаю.

Чому ти не розмовляв зі мною, сину? Через біль важко писати.

Молода жінка повернула мені папірець. Я не міг подивитися їй в очі.

Не підводячи погляд, я попросив її написати на папірці, нижче маминого листа, ієрогліф «аі». Я писав цей символ на папірці знов і знов, переплітаючи його лінії з її словами.

Молода жінка простягнула руку й поклала мені на плече. Потім вона підвелася та пішла, залишивши мене з моєю матір'ю наодинці.

Повторюючи складки, я знов згорнув папірець у LaoHu. Я посадив його собі на вигин руки біля грудей, він замуркотів і ми пішли додому.

Хвилі

Колись давно, невдовзі після того, як Небо відділилося від Землі, Нью Ва бродила вздовж берега Жовтої Річки, насолоджуючись відчуттям лесу під ступнями ніг.

Навколо неї цвіли квіти всіх кольорів веселки, такі самі красиві, як східний край неба, де Нью Ва мусила залатати пастою з розплавлених дорогоцінних каменів течу, зроблену дрібними войовничими богами. По долині носилися олені та буйволи, а у воді гралися золоті коропи та сріблясті крокодили.

Але вона була сама-самісінька. Нікому було поговорити з нею, ні з ким було поділитися всією цією красою.

Вона присіла біля води, зачерпнула жменю мулу та почала ліпити. Невдовзі вона створила мініатюрну версію себе: кругла голова, довгий тулуб, ноги та руки з долонями та пальцями, які вона ретельно вирізьбила гострою бамбуковою паличкою.

Вона взяла крихітну земляну фігурку в долоні, піднесла до свого рота та вдихнула в неї подих життя. Фігурка ахнула, почала борсатися в руках Нью Ва та белькотіти.

Нью Ва засміялася. Більше вона не буде самотньою. Вона посадила маленьку фігурку на берег Жовтої Річки, черпнула ще жменю мулу та знов почала ліпити.

Ось так людина була створена з землі, до землі вона завжди й повертатиметься.

* * *

— А що було далі? — спитав сонний голос.

— Я розкажу завтра, — сказала Мерґі Чао. — А зараз уже час спати.

Вона поправила п'ятирічному Боббі та шестирічній Лідії ковдри, вимкнула у спальні світло та зачинила за собою двері.

Якусь мить вона стояла нерухомо й прислухалася, немов могла почути потік фотонів, що струменів уздовж гладкого фюзеляжу корабля, що обертався навколо себе.

Велике сонячне вітрило мовчазно натягнулося у вакуумі космосу, і «Морська піна» спіраллю віддалялася від Сонця, прискорюючись рік за роком, доки Сонце не зсунулося до тьмяно-червоного — нескінченного заходу, що поступово згасав.

«Тобі треба дещо побачити», — прошепотів у її голові Жуан, чоловік Мерґі та перший помічник капітана корабля. Вони були здатні розмовляти одне з одним крізь крихітні оптико-нервові мікросхеми, імплантовані в їхні мозки. Ці мікросхеми стимулювали світловими імпульсами генетично модифіковані нейрони в тих частинах головної кори мозку, що відповідали за аналіз мови, активували їх так само, як це робила почута мова.

Мерґі іноді думала про цей імплантат як про свого роду мініатюрне сонячне вітрило, в якому силою фотонів генерувалася думка.

А Жуан думав про цю технологію у набагато менш романтичних термінах. Навіть через десять років після операції йому досі не подобалося, що вони могли бути в головах одне одного. Він розумів переваги системи комунікації, що дозволяла йому бути постійно на зв'язку, але вона здавалася йому незграбною та неначе повільно

перетворювала їх на кіборгів, на машин. Він ніколи не користався нею, якщо не було нагальної потреби.

«Зараз прийду», — відповіла Меггі та швидко піднялася до дослідницької палуби, що була розташована ближче до центра корабля. Тут симульована обертанням фюзеляжу гравітація була слабшою, і колоністи жартували, що розташування лабораторій допомагало людям краще думати, бо до мозку надходило більше насиченої киснем крові.

Меггі Чао була обрана для цієї місії тому, що була експертом з самодостатніх екосистем, а також тому, що була молода та здатна народжувати дітей. Оскільки корабель рухався зі швидкістю, що становила малу частку швидкості світла, знадобиться приблизно чотириста років, щоб досягти зорі 61 Діви, навіть якщо врахувати скромний ефект уповільнення часу. Це вимагало планування дітей і внуків, щоб одного дня нащадки колоністів змогли принести на поверхню іншої планети пам'ять трьохсот початкових мандрівників.

Вона знайшла Жуана в лабораторії. Нічого не кажучи, він простягнув їй дисплей. Він завжди давав їй час дійти своїх власних висновків про щось нове, не супроводжуючи це своїми коментарями. Це була одна з найперших рис, що сподобалися їй у ньому, коли вони давно почали зустрічатися.

— Дивовижно, — сказала вона, дивлячись на резюме. — Вперше за десятиліття Земля спробувала зв'язатися з нами.

На Землі багато людей вважали, що «Морська піна» — примха, спроба пропаганди від уряду, що був нездатний розв'язувати справжні проблеми. Як можна виправдати запуск кількасотрічної міжзоряної місії, якщо на Землі досі

були люди, що помирили від голоду та хвороб? Після запуску корабля зв'язок із Землею було зменшено до мінімуму, а згодом і зовсім припинено. Нова адміністрація не хотіла платити за ті дорогі антени наземного розташування. Можливо, їм хотілося забути про цей корабель дурнів.

Але тепер вони гукнули через пустоту космосу, щоб щось сказати.

В міру того, як Меґгі читала повідомлення, схвильованість на її обличчі поступово поступалася недовірі.

— Вони вважають, що даром безсмертя треба поділитися з усім людством, — сказав Жуан. — Навіть з далекими мандрівниками.

Повідомлення описувало нову медичну процедуру. Маленький модифікований вірус — молекулярний нано-комп'ютер, якщо вам так зрозуміліше — реплікував себе в соматичних клітинах, тинявся туди-сюди вздовж подвійних ниток ДНК, ремонтуючи ушкодження, супресуючи певні ділянки та підсилюючи експресію інших, що загалом мало зупини старіння.

Людам більше не треба було вмирати.

Меґгі подивилася в очі Жуана:

— Ми можемо відтворити цю процедуру тут?

«Ми доживемо до часу, коли ходитимемо по іншій планеті, дихатимемо не переробленим повітрям».

— Так, — сказав він. — На це потрібен певний час, але я впевнений, що ми зможемо, — потім він завагався. — Але діти...

Боббі та Лідія були наслідком не випадковості, а взаємодії кількох алгоритмів, що керували плануванням популяції,

селекцією ембріонів, генетичним здоров'ям, тривалістю життя й темпами споживання та відновлювання ресурсів.

Кожний грам речовини на борту «Морської піни» був врахований. Її було достатньо для підтримання стабільної популяції, але запас на похибку був малий. Народження дітей треба було планувати так, щоб вони мали час навчитися у своїх батьків того, чого мали навчитися, щоб замінити їх, коли вони помруть мирною смертю під наглядом машин.

— Вони стануть останніми дітьми, народженими до нашого приземлення, — закінчила Меґгі думку Жуана.

«Морська піна» була розроблена для конкретної пропорції між дорослими та дітьми. Ресурси, енергія та тисячі інших параметрів були розраховані саме на неї. Був певний запас на похибку, але корабель не був здатним підтримувати існування популяції, що складалася виключно з енергійних бадьорих дорослих на піку своїх потреб у калоріях.

— Ми можемо або померти й дозволити нашим дітям вирости, — сказав Жуан, — або жити вічно й назавжди залишити їх дітьми.

Меґгі уявила це: цим вірусом можна скористатися задля зупинення зростання та дорослішання найменших. Діти на кілька століть залишаться бездітними дітьми.

Раптом фрагменти мозаїки склалися в думках Меґгі:

— Ось чому Земля раптово знов зацікавилася нами, — сказала вона. — Земля по суті є дуже великим кораблем. Якщо ніхто не помиратиме, у них зрештою теж скінчиться місце. Тепер на Землі немає іншої, більш нагальної проблеми. Їм доведеться зробити як ми, полетіти в космос.

* * *

Ви дивуєтеся, що історій про те, як з'явилися люди, так багато? Це тому, що всі правдиві історії переповідалися багато разів.

Сьогодні я розповім вам ще одну.

Були часи, коли світом правили титани, що жили на горі Отріс. Найсильнішим і найхоробрішим з титанів був Кронос, який одного дня очолив їхній бунт проти Урана, свого батька-тирана. Після того, як Кронос убив Урана, він став царем богів.

Але з плином часу Кронос і сам став тираном. Певно, боячись, що з ним зроблять те саме, що він зробив зі своїм батьком, Кронос ковтав усіх своїх дітей, щойно вони народжувалися.

Рея, дружина Кроноса, народила нового сина, Зевса. Щоб урятувати хлопчика, вона загорнула камінь у простирадло, як немовля, і надурила Кроноса, щоб той проковтнув це. А справжнього малюка-Зевса вона відіслала геть, до Криту, де той ріс, п'ючи молоко кіз.

Не кривіться так. Я чула, що козяче молоко досить смачне.

Коли Зевс був зрештою готовий зустрітися зі своїм батьком, Рея напоїла Кроноса прокислим вином, і через це він виригнув проковтнутих дітей, братів і сестер Зевса. Упродовж десяти років Зевс очолював олімпійців (так стали звати Зевса та його братів і сестер) у кривавій війні проти його батька та титанів. Врешті-решт нові боги здолали старих, і Кроноса з титанами було скинуто в темний Тартар.

А олімпійці теж народжували дітей, бо так влаштовано світ. Зевс сам мав багато дітей, декотрі з них були смертні, інші — ні. Однією з його улюблениць була Афіна — богиня, що

народилася з його голови, з самих лише його думок. Про них теж існує багато історій, які я розповім вам іншого разу.

Але декого з титанів — тих, хто не бився на боці Кроноса — пощадили. Один з них, Прометей, зліпив з глини расу істот, і кажуть, що він тоді нахилився та прошепотів їм слова мудрості, які дали їм життя.

Ми не знаємо, чого він навчив нових істот — нас. Але цей бог дожив до днів, коли сини повставали проти батьків, кожне нове покоління замінювало старе, кожного разу переладнуючи світ наново. Ми можемо припустити, що він міг їм сказати.

«Бунтуй. Зміни — єдине, що є постійним».

* * *

— Смерть — легкий вибір, — сказала Меггі.

— Це правильний вибір, — сказав Жуан.

Меггі хотіла тримати цю дискусію в їхніх головах, але Жуан не погодився. Він хотів говорити губами, язиком, рухом повітря, по-старому.

Кожний грам маси, без якого можна було обійтися, з конструкції «Морської піни» було вилучено. Стіни були тонкі, в кімнатах було тісно. Голоси Меггі та Жуана луною ширилися по палубах і коридорах.

По всьому кораблю інші сім'ї, що мали в головах схожі дискусії, замовкли, щоб послухати.

— Старе мусить померати, щоб давати дорогу новому, — сказав Жуан. — Ти знала, коли підписувалася на це, що ми не доживемо до приземлення «Морської піни». Новий світ мають успадкувати діти наших дітей, через багато поколінь.

— Ми можемо приземлитися на новому світі самі. Ми не мусимо залишати важку роботу нашим ненародженим нащадкам.

— Нам треба передати новій колонії життєздатну людську культуру. Ми не маємо жодної гадки, якими будуть довгострокові наслідки цієї терапії на наше розумове здоров'я...

— То робімо те, на що ми підписалися: досліджуймо. З'ясуймо...

— Якщо ми піддамося цій спокусі, ми станемо збіговиськом людей віком чотириста років, що колись побоялися померти, і чиї ідеї заkostenіли від часів Землі. Як нам вчити дітей цінностей пожертви, значення героїзму, початку з нуля? Ми вже майже не будемо людьми.

— Ми припинили бути людьми тієї ж миті, як погодилися на цю місію! — Меггі замовчала, щоб опанувати голос. — Подивись правді в очі: алгоритмам призначення дітонародження начхати на нас і на наших дітей. Ми є нічим більшим, аніж суднами для доставлення до місця призначення запланованої оптимальної суміші генів. Ти справді хочеш, щоб кілька поколінь росли й помирили тут, не знаючи нічого, крім цієї вузької металевої труби? Мене турбує *їхнє* психічне здоров'я.

— Смерть є необхідною для росту нашого виду, — його голос був сповнений вірою, вона почула в ньому його надію на те, що цього достатньо для них обох.

— Те, що ми мусимо помирати, щоб зберігати свою людськість — міф, — Меггі дивилася на свого чоловіка і її

серце краяло. Поміж ними був вододіл; невблаганний, як сповільнення часу.

Тепер вона говорила до нього в його голові. Вона уявляла свої думки, що перетворювалися на фотони й намагалися тиснути на його мозок, освітити прірву між ними. «Людьми ми перестаємо бути тієї миті, коли здаємося смерті».

Жуан подивився на неї. Він не сказав нічого, ні подумки, ні вголос, і це був його спосіб сказати все, що йому було потрібно сказати.

Так вони стояли досить довго.

* * *

Бог спочатку створив людей безсмертними, як і ангелів.

Поки Адам і Єва не вирішили з'їсти плоди Дерева Знання Добра та Зла, вони не старіли й ніколи не хворіли. Удень вони доглядали за Садам, а вночі насолоджувалися компанією один одного.

Так, напевно, Сад був трохи схожим на палубу гідропоніки.

Іноді їх відвідували ангели, і вони — за словами Мілтона, що народився запізно, щоб захопитися звичайною Біблією — розмовляли та роздумували про все: чи оберталася Земля навколо Сонця, чи навпаки? Чи є життя на інших планетах? Чи займалися ангели теж сексом?

О, ні, я не жартую. Можете перевірити в комп'ютері.

Отже, Адам і Єва були вічно молоді та завжди цікаві. Вони не потребували смерті, щоб мати в житті мету, щоб мати мотивацію вчитися, працювати, кохати, щоб надавати своєму існуванню сенс.

Якщо ця історія правдива, ми не були призначені помирати. А знання про добро та зло було насправді знанням жалю.

* * *

— Ти знаєш дуже дивні історії, Пра-Пра, — сказала шестирічна Сара.

— Це старі історії, — сказала Меггі. — Коли я була маленькою дівчинкою, моя бабуся розповідала мені багато казок, а я багато читала.

— Ти хочеш, щоб я жила вічно, як ти, а не старіла, щоб коли-небудь померти, як моя мати?

— Я не можу тобі сказати, що робити, рідненька. Доведеться тобі самій вирішити, коли виростеш.

— Як зі знанням про добро та зло?

— Приблизно.

Вона нахилилася та якомога обережніше поцілувала свою пра-пра-пра-пра... — вона вже давно збилася з рахунку — правнучку. Як і у всіх дітей, що народжувалися в умовах малої гравітації «Морської піни», кістки в дівчинки були тонкі та ламкі, як у пташки. Меггі вимкнула нічник і пішла.

Хоча наступного місяця на Меггі чекав чотирьохсотий день народження, вона виглядала анітрохи не старшою за тридцять п'ять. Рецепт цього фонтану юності, цього останнього дарунку Землі своїм колоністам перед втратою зв'язку, працював добре.

Вона зупинилася й ахнула. Перед дверима до її кімнати чекав маленький хлопчик віком близько десяти років.

«Боббі», — сказала вона. За винятком наймолодших, які ще не мали імплантату, всі колоністи спілкувалися думками, а не говорінням. Так було швидше та більш приватно.

Хлопчик дивився на неї, не кажучи й не думаючи їй нічого. Її вразило, яким він був схожим на свого батька. Така сама міміка, такі самі рухи, навіть та сама звичка багато казати, нічого не кажучи.

Вона зітхнула, відчинила двері та зайшла за ним.

«Ще лише один місяць», — сказав він, сідаючи на край кушетки так, щоб його ноги не бовталися.

Усі на кораблі рахували дні. Через місяць вони мають бути на орбіті четвертої планети зорі 61 Діви, їхнього місця призначення, нової Землі.

«Чи зміниш ти після приземлення свою думку щодо... — вона завагалася, але за мить продовжила. — Щодо своєї зовнішності?»

Боббі похитав головою, і на його обличчі промайнув натяк на дитячу капризність. «Мамо, я вирішив дуже давно. Змирися. Мені подобається бути таким, яким я є».

* * *

Зрештою чоловіки та жінки «Морської піни» вирішили надати вибір вічної молодості кожному.

Холодна математика замкненої екосистеми корабля означала, що коли хтось обирав безсмертя, одне з дітей мало залишатися дитиною, доки хтось інший на кораблі не вирішував постаріти й померти, залишаючи по собі пuste доросле місце.

Жуан вирішив постаріти й померти. Меггі вирішила залишитися молодою. Вони сиділи разом як сім'я, і це було трохи схоже на розлучення.

— Один з вас зможе вирости й постаріти, — сказав Жуан.

— Хто саме? — спитала Лідія.

— Ми вважаємо, що ви самі маєте це вирішити, — сказав Жуан, глянувши на Меггі, а та нерішуче кивнула.

Меггі здавалося, що з боку її чоловіка було нечесно та жорстоко ставити перед дітьми такий вибір. Хіба можуть діти вирішувати, чи хочуть вони вирости, якщо вони не мають справжнього уявлення про те, що це означає?

— У цьому не більше нечесності, ніж у тому, як ти і я вирішуємо, чи стати нам безсмертними, — сказав Жуан. — Ми теж не маємо уявлення, що це означає. Ставити їх перед таким вибором жахливо, але вирішувати за них було б ще більш жорстоким.

Меггі була змушена погодитися, що він мав рацію.

Здавалося, що вони просять дітей стати на один або другий бік. Але можливо, що саме в цьому і був сенс.

Лідія та Боббі подивилися одне на одного та, схоже, мовчки дійшли згоди. Лідія підвелася, підійшла до Жуана та обійняла його. Боббі водночас підійшов і обійняв Меггі.

— Тату, — сказала Лідія, — коли настане мій час, я зроблю такий самий вибір, що зробив ти.

Жуан міцно обійняв її та кивнув.

Потім Лідія та Боббі помінялися місцями та знов обійняли своїх батьків, удаючи, що все було добре.

Для тих, хто відмовився від терапії, життя йшло так, як планувалося. В міру того, як Жуан старів, Лідія дорослішала:

спочатку незграбний підліток, потім красива молода жінка. Вона стала інженером, як і передбачили тести її здібностей, і вирішила, що їй подобається Кетрін, сором'язлива молода лікарка, про яку комп'ютери припустили, що та стане її хорошою парою.

— Ти згодна постаріти й померти разом зі мною? — спитала одного дня Лідія зашарілу Кетрін.

Вони одружилися й народили двох дочок, щоб ті замінили їх, коли прийде час.

— Ти коли-небудь шкодувала, що обрала цей шлях? — спитав її одного разу Жуан. Він на той час був уже дуже старий і хворий, і за два тижні комп'ютери мали зробити йому ін'єкцію, після якої він засне й не прокинеться.

— Ні, — відповіла Лідія, тримаючи обома руками його долоню. — Я не боюся поступитися дорогою, коли з'явиться щось нове, щоб зайняти моє місце.

«Але хіба можна бути впевненим, що ми самі не є цим «чимось новим»?» — думала Мерґі.

Певним чином її бік перемагав у цій суперечці. З плином років дедалі більше колоністів вирішували долучитися до лав безсмертних. Але нащадки Лідії завжди вперто відмовлялися. Сара була останньою не зміненою дитиною на кораблі. Мерґі знала, що Сара сумуватиме за регулярними вечірніми казками, коли виросте.

Боббі застиг у фізичному десятирічному віці. Він та інші вічні діти дуже нелегко інтегрувалися в життя колоністів. Вони мали десятиліття — а іноді століття — досвіду, але зберігали дитячі тіла та мозки. Вони мали знання дорослих, але

зберегли діапазон емоцій та ментальну гнучкість дітей. Вони могли бути водночас старими та новими.

Було багато напруги та конфліктів щодо того, яку роль вони мають грати на кораблі, і іноді батьки, що колись думали, що хочуть жити вічно, відмовлялися від своїх місць, коли цього вимагали їхні діти.

Але Боббі ніколи не просився вирости.

* * *

«Мій мозок має гнучкість десятирічного. Навіщо мені від цього відмовлятися?» — сказав Боббі.

Меґгі не могла не визнати, що завжди почувалася зручніше з Лідією та її нащадками. Попри те, що вони всі вибрали смерть, як це зробив Жуан, і це можна було вважати свого роду докором її рішення, розуміти їхнє життя та грати в ньому роль їй було легше.

А спілкуючись з Боббі вона не могла уявити, що відбувалося в його голові. Іноді він здавався їй трохи моторошним, і вона сама погоджувалася, що це лицемірно, зважаючи на те, що він лише зробив той самий вибір, що і вона.

«Але ж ти не матимеш досвіду, що таке бути дорослим, — казала вона. — Любити як чоловік, а не як хлопчик».

Він знизував плечима, не в змозі сумувати за тим, чого ніколи не мав. «Я можу швидко навчатися нових мов. Мені легко сприймати новий світогляд. Мені завжди подобатиметься нове».

Боббі перемкнувся на говоріння, і залунав його хлоп'ячий голос, сповнений хвилювання та прагнення:

— Якщо ми там, унизу, зустрінемося з новим життям і з новою цивілізацією, нам будуть потрібні такі, як я, щоб вивчати їх і розуміти їх без страху.

Минуло багато часу, відколи Меґгі по-справжньому слухала свого сина. Вона була зворушена. Вона кивнула, приймаючи його вибір.

На обличчі Боббі розповзлася красива усмішка, усмішка десятирічного хлопчика, який бачив більше, ніж майже будь-хто з людей.

— Мамо, я матиму цей шанс. Я саме прийшов сказати тобі, що ми отримали результати першого близького сканування планети системи 61 Діви. Вона населена.

* * *

Під «Морською піною» повільно оберталася планета. Її поверхня була вкрита решіткою з шестикутних і п'ятикутних латок, кожна завбільшки тисячу миль. Близько половини тих латок були чорні, як обсидіан, а решта були зернисто-бежеві. Ця планета нагадувала Меґгі футбольний м'яч.

Меґгі дивилася на трьох прибульців, що стояли перед нею в ніші шатла; кожний був заввишки приблизно метр вісімдесят. Металеві сегментовані тіла у формі бочок спиралися на чотири тонкі ноги з багатьма шарнірами.

Коли ці апарати вперше наблизилися до «Морської піни», колоністи подумали, що це крихітні кораблі-розвідники, доки сканування не виявило відсутність органічних речовин. Потім колоністи подумали, що це автономні зонди, доки ті не підлетіли прямісінько до камери корабля, показали свої долоні й легенько постукали по об'єктиву.

Так, долоні. Посередині кожного металевого тіла були довгі звивисті руки, що закінчувалися м'якими долонями, зробленими з дрібної металевої сітки. Меґгі подивилася на свої долоні. Інопланетні були такі самі: чотири тонші пальці, один протиставлений великий палець, гнучкі шарніри.

Загалом ці чужинці нагадували Меґгі роботів-кентаврів.

Зверху на кожному інопланетному тілі була сферична опуклість, з якої стирчали китиці скляних лінз, наче фасеткові очі. Окрім очей, ця «голова» була також вкрита густим лісом приєднаних до приводів шпильок, що рухалися синхронно, наче щупальці анемони.

Ці шпильки мерехтіли, немов крізь них рухалася хвиля. Поступово вони набрали вигляду символічних брів, губ, повік — обличчя, людського обличчя.

Інопланетянин почав говорити. Це було схоже на англійську, але Меґгі не могла нічого розібрати. Фонемі, як рухливі візерунки шпильок, здавалися невловимими, ледь розбірливими.

«Це англійська, — сказав Боббі, — після кількох століть дрейфу вимови. Він каже «З поверненням до людства!»»

Тонкі шпильки на інопланетному обличчі ворухнулися й зобразили усмішку. Боббі продовжував перекладати: «Коли ми покинули Землю, від вашого відльоту минуло вже багато часу, але ми рухалися швидше й давно випередили вас. Ми чекали на вас».

Меґгі здалося, ніби світ навколо неї посунувся. Вона подивилася навколо, і багато зі старших колоністів, безсмертних, мали приголомшений вигляд.

Але Боббі, вічне дитя, ступив уперед.

— Дякуємо! — сказав він голосно й теж усміхнувся.

* * *

Дозволь мені розповісти тобі історію, Саро. Ми, люди, завжди покладалися на історії, щоб вгамовувати страх перед невідомим.

Я вже розповідала тобі, як боги майя створили людей з маїсу, але чи знала ти, що до того були кілька інших спроб створення?

Спочатку були тварини: хоробрий ягуар і красивий ара, плоска риба та довга змія, великий кит і лінивець, переливчаста ігуана та спритний кажан. (Згодом ми зможемо подивитися їх зображення в комп'ютері.) Але тварини лише кричали та гарчали, і не могли вимовити імена своїх творців.

Тому боги замісили расу істот з багна. Але люди з багна не могли втримати свою форму. Їхні обличчя стікали, пом'якшені водою; намагалися знов долучитися до землі, з якої їх взяли. Вони не могли розмовляти, а лише нерозбірливо булькали. Вони дедалі сильніше косилися й не були здатні давати потомство, продовжувати своє існування.

Наступна спроба богів була для нас найцікавішою. Вони створили расу дерев'яних манекенів, наче ляльок. Шарнірні з'єднання дозволяли їхнім кінцівкам рухатися вільно. Вирізьблені обличчя дозволяли їхнім губам рухатися, а очам розплющуватися. Ці маріонетки без мотузок мешкали в будинках і селах, і завзято жили своїм життям.

Але боги з'ясували, що дерев'яні люди не мали ні душ, ні розумів, і тому не могли належним чином хвалити своїх творців. Боги послали велику повінь, щоб знищити дерев'яних

людей і попросили тварин у джунглях, щоб ті нападали на них. Коли лютя богів минула, дерев'яні люди стали мавпами.

І лише тоді боги звернулися до маїсу.

Багато хто питали себе, чи дійсно дерев'яні люди погодилися поступитися дітям маїсу. Можливо, вони досі причаїлися в тінях і чекають на можливість повернутися, змінити курс створення.

* * *

Чорні шестикутні латки були сонячними панелями, як пояснив Атакс, лідер трьох посланників з планети. Усі разом вони забезпечували енергію, потрібну для підтримки людського існування на планеті. Бежеві латки були містами, величезними обчислювальними масивами, де мільярди людей жили як віртуальні візерунки обчислень.

Коли Атакс та інші колоністи прибули сюди, планета була не дуже гостинною до життя з Землі. Вона була надто гаряча, повітря було надто шкідливе, а місцеве життя — здебільшого примітивні мікроби — було досить небезпечним.

Але Атакс та інші, що висадилися на поверхню планети, не були людьми в тому сенсі, як це слово розуміла Мергі. У їхньому складі було більше металу, ніж води, і вони більше не були обмежені особливостями органічної хімії. Колоністи швидко збудували кузні та ливарні, і незабаром їхні нащадки поширилися по всьому світові.

У більшості випадків вони вирішували зливатися в Сингулярність, глобальний світовий мозок, що був водночас штучний і органічний, в якому ери минали за секунди, бо думки оброблялися зі швидкістю квантових обчислень. У світі бітів і кубітів вони жили як боги.

Але час від часу вони відчували атавістичний потяг до тілесності, і тоді могли вирішити стати індивідами й утілитися в машинах, як це зробили Атакс і його супутники. Тут вони жили в повільному часі, часі атомів і зорь.

Не було більше межі між привидам і машиною.

— Ось такий вигляд тепер має людство, — сказав Атакс, повільно обертаючись навколо себе, щоб показати колоністам «Морської піни» своє металеве тіло. — Наші тіла зроблені зі сталі та титану, а наші мозки — з графену та кремнію. Ми майже незруйновні. Ми можемо навіть пересуватися в космосі, не потребуючи кораблів, скафандрів, захисних шарів. Ми залишили слабку плоть позаду.

Атакс і його супутники уважно дивилися на стародавніх людей, що стояли навколо них. Мерґі дивилася в їхні темні лінзи, намагаючись збагнути, що відчують машини. Цікавість? Ностальгію? Жалість?

Мерґі здригалася від мерехтіння металевих облич, від грубої імітації плоті та крові. Вона глянула на Боббі — той був у захваті.

— Ви можете долучитися до нас, якщо бажаєте, або ж залишитися такими, якими є. Це, звісно, важко вирішити, коли не маєш досвіду нашого способу існування. Але обирати маєте ви. Ми не можемо обирати замість вас.

«Щось нове», — подумала Мерґі.

Навіть вічна молодість і вічне життя не здавалися надто чудовими, як порівняти зі свободою буття машиною, розумною машиною, що обдарована аскетичною красою кристалічних решіток, замість заплутаної недосконалості живих клітин.

Нарешті людство перейшло від еволюції до царини розумного проєктування.

* * *

— Мені не страшно, — сказала Сара.

Вона попросила залишитися на кілька хвилин з Меггі перед тим, як усі пішли. Меггі надовго обійняла її, і дівчинка теж стиснула навколо неї свої ручки.

— Думаєш, Пра-Пра Жуан був би мною розчарований? — спитала Сара. — Я роблю не той вибір, що зробив би він.

— Я знаю, що він хотів би, щоб ти вирішувала сама, — сказала Меггі. — Люди змінюються. Змінюються як біологічний вид, змінюються як індивіди. Ми не знаємо, що б він обрав, якби мав такий вибір, який маєш ти. Але хай там як, ніколи не дозволяй своєму минулому обирати тобі життя.

Вона поцілувала Сару в щоку та відпустила. Прийшла машина, щоб відвести Сару за руку на трансформацію.

«Вона остання з невічних дітей, — подумала Меггі. — І тепер стане першою, хто стане машиною».

* * *

Хоча Меггі відмовилася дивитися на трансформацію інших, на прохання Боббі вона дивилася, як частина за частиною замінюють її сина.

— Ти ніколи не матимеш дітей, — сказала вона.

— Навпаки, — сказав він, рухаючи своїми новими металевими пальцями, що були набагато більшими та сильнішими за його старі, дитячі руки. — Я матиму незчисленну кількість дітей, що народяться від мого розуму, — його голос був приємним електронним гудінням, як у терплячої програми для навчання. — Вони успадковуватимуть

мої думки так само, як я успадкував твої гени. І коли-небудь, якщо вони захочуть, я виготовлю для них тіла, такі самі красиві та функціональні, як те, яким споряджають мене.

Він потягнувся, щоб торкнутися її руки, і холодні металеві пучки гладко ковзнули по її шкірі наноструктурами, що були гнучкі, як живі тканини. Вона ахнула.

Боббі всміхнувся: по його новому обличчю, тонкій решітці з тисяч шпильок, пройшла хвиля радості.

Меггі мимоволі відсахнулася від нього.

Мерехтливе обличчя Боббі стало серйозним, завмерло, а потім перестало демонструвати емоції.

Вона зрозуміла це невимовлене звинувачення. Яке вона мала право відчувати відразу? Вона теж ставилася до свого тіла як до машини, просто машини з ліпідів і протеїнів, клітин і м'язів. Її розум також утримувався в оболонці, в оболонці з плоті, що проіснувала набагато довший термін, ніж той, на який була розрахована. Вона була такою самою неприродною, як і він.

Але вона все одно плакала, дивлячись, як її син зникає в корпусі з оживленого металу.

«Він більше не зможе плакати», — не могла не думати вона, неначе це було єдине, що відрізняло його від неї.

* * *

Боббі був правий. Ті, чий фізичний вік залишався дитячим, швидше вирішували трансформуватися. Їхні розуми були гнучкішими, і для них перехід від плоті до металу був лише апгрейдом.

Натомість старші безсмертні вагалися, не хотіли відмовлятися від свого минулого, від останніх залишків людства. Але один за одним вони теж здавалися.

Упродовж багатьох років Меггі залишалася єдиною органічною людиною на четвертій планеті 61 Діви, а може й в усьому Всесвіті. Машини збудували для неї спеціальний будинок, ізольований від спеки, отрути та невпинного шуму планети, і Меггі розважалася переглядом архівів «Морської піни», записів про довге, мертве минуле людства. Машини її самотність майже не порушували.

Одного дня якась маленька машина, приблизно пів метра завбільшки, прийшла до її будинку та невпевнено наблизилася до неї. Вона нагадала жінці цуценя.

— Ти хто? — спитала Меггі.

— Я твоя онука, — сказала маленька машина.

— Отже, Боббі зрештою таки вирішив мати дитину, — сказала Меггі. — Довго ж він ішов до цього.

— Я п'ять мільйонів тридцять дві тисячі триста двадцять друга дитина мого родителя.

У Меггі запаморочилася голова. Невдовзі після трансформації на машину Боббі вирішив іти далі й долучитися до Сингулярності. Вони дуже давно не спілкувалися.

— Як тебе звати?

— Я не маю імені в тому сенсі, до якого ти звикла. Але чому б тобі не звати мене Афіною?

— Афіною?

— Це ім'я з казки, що мій родитель розповідав мені, коли я була мала.

Меґгі глянула на маленьку машину, і її обличчя стало трохи лагіднішим.

— Скільки тобі років?

— На це питання важко відповісти, — сказала Афіна. — Ми народжуємося віртуальними і кожна секунда нашого існування як частини Сингулярності складається з мільярдів циклів обчислень. У такому стані я за одну секунду маю більше думок, ніж ти мала за все своє життя.

Меґгі дивилася на свою онуку, на цього мініатюрного механічного кентавра, щойно виготовленого, блискучого, водночас з усіх боків набагато старшого та мудрішого за неї.

— То навіщо ти вбралася так, щоб я бачила в тобі дитину?

— Бо я хочу почути твої історії, — сказала Афіна. — Стародавні казки.

«Досі існують молоді люди, — подумала Меґгі. — Досі існує щось нове.

Чому б старому не стати знов новим?»

І тому Меґгі вирішила теж завантажитися, возз'єднатися з родиною.

* * *

На початку світ був великою порожнечою, яку перетинали крижані ріки отрути. Ця отрута густішала, крапала й утворила Іміра, першого велетня, та Аудумлу, велику крижану корову.

Імір годувався молоком Аудумли й виріс сильним.

Авжеж, ви ніколи не бачили корову. Ну, це така істота, що дає молоко, яке б ви пили, якби досі були...

Напевно, це трохи схоже на те, як ви поглинали електрику: спочатку цівочками, поки були малі, а потім у більшій кількості, коли ставали старшими.

Імір ріс і ріс, доки зрештою три боги — брати Вілі, Ве та Один — не вбили його. З трупа боги створили світ: кров стала теплим солоним морем, плоть — багатою родючою землею, кістки — твердими пагорбами, що ламали орала, а волосся — темними хиткими лісами. З широких брів боги вирізали Мідґард — царину, в якій жили люди.

Після смерті Іміра три боги-брати йшли вздовж берега моря. На краю пляжу вони натрапили на два дерева, що похилилися одне на одне. З їхньої деревини боги зробили дві людські фігури. Один з братів-богів вдихнув у дерев'яні фігури життя, інший обдарував їх розумом, а третій дав їм свідомість і мову. Ось так з'явилися Аск і Ембла, перший чоловік і перша жінка.

Вам не віриться, що чоловіки та жінки були колись зроблені з дерева? Але ж ви зроблені з металу. Чому не можна деревиною скористатися?

А тепер дозвольте розповісти історію, що стоїть за цими іменами. «Аск» означає ясен, жорстку деревину, з якої роблять бурав для здобуття вогню. «Ембла» походить від слова «лоза» — назви м'якішої деревини, яку легко запалити. Рух бурава, що змушував тріски займатися, нагадував людям, що розповідали цю казку, секс, і можливо, що саме це була справжня історія, яку вони хотіли розповісти.

Колись давно ваші предки були б обурені, що я розмовляю з вами про секс так відверто. Це слово і зараз є для вас загадкою, але вже позбавлене тієї спокуси, яку колись мало. До того, як ми винайшли, як жити вічно, секс і діти були найближчим, що ми мали до безсмертя.

* * *

Наче успішний рій, Сингулярність почала надсилати невинну низку колоністів до інших зорь.

Одного дня Афіна прийшла до Меггі та сказала їй, що готова втілитися та очолити власну колонію.

Від думки про те, що вона більше не побачить Афіну, Меггі відчула пустоту. Отже, любити можливо знов, навіть коли ти машина.

— А чому б мені не відправитися з тобою? — спитала вона. — Для твоїх дітей буде добре мати якийсь зв'язок з минулим.

І радість Афін цій пропозиції була збудлива та заразлива.

Сара прийшла попрощатися, але Боббі не з'являвся. Він так і не вибачив їй те, що вона не прийняла його тієї миті, коли він став машиною.

«Навіть безсмертним є про що шкодувати», — подумала вона.

Отже, мільйон свідомостей утілювався в металеві оболонки, що мали форми роботів-кентаврів, і наче рій бджіл, що летіли геть, щоб заснувати новий рій, вони здійнялися в повітря, зчепилися ногами так, щоб утворити форму елегантної краплі, та вирушили вгору.

Вище та вище вони злітали, крізь їдке повітря, крізь червоне небо, залишили позаду гравітацію важкої планети та, рухані потоком сонячного вітру і запаморочливим обертанням галактики, вирушили в море зорь.

* * *

Світловий рік за світловим роком перетинали вони міжзоряну пустоту. Вони минали планети, що вже були населені попередніми колоністами, світи, що вже розцвіли

власними шестикутними сонячними панелями та власними жвавими Сингулярностями.

Вони летіли далі, шукаючи досконалу планету, новий світ, що стане їхнім новим домом.

В польоті вони купчилися проти холодної пустоти, якою був космос. Розум, складність, життя, розрахунки — все здавалося таким маленьким і дріб'язковим у порівнянні з великою вічною порожнечею. Вони відчували ваблення далеких чорних дір і величне сяйво вибухів нових зірок. І вони тулилися одне до одного, шукаючи втіхи у спільній людяності.

Поки вони летіли у напівсні, Меґгі розповідала колоністам казки, плела серед сузір'їв колоністів свої радіохвилі, наче нитки шовкового павутиння.

* * *

Про Час Снів існує багато оповідань, дуже таємних і священних. Але кілька з них були розказані чужинцям, і ось одне з них.

На початку були небо та земля, і земля була плоска та безлика, як блискуча титанова поверхня наших тіл.

Але під землею жили та бачили сні духи.

І час почав текти, і духи прокинулися від своєї дрімоти.

Вони вирвалися крізь поверхню та набрали форм тварин: Ему, Коала, Качконіс, Дінго, Кенгуру, Акула... Декотрі навіть набули форми людей. Їхні форми не були постійними, вони могли змінюватися за бажанням.

Вони бродили по землі та формували її: витоптували долини, розштовхували пагорби, скребли землю, щоб утворити пустелі, копали, щоб зробити ріки.

І вони народжували дітей, які вже не могли змінювати форму: тварини, рослини, люди. Ці діти народилися від Часу Снів, але не належали до нього.

Коли духи втомилися, вони повернулися в землю, з якої вийшли. А діти залишилися лише зі слабкими спогадами про Час Снів, про час до появи часу.

Але хіба можна бути певними, що вони знов не повернуться до того стану, до часу, коли вони могли змінювати за бажанням форму, до часу, коли час не мав значення?

* * *

І вони прокинулися від її слів до іншого сну.

Однієї миті вони висіли посеред порожнечі космосу, до місця призначення досі залишалося багато світлових років. А наступної миті навколо них було мерехтіння світла.

Ні, не зовсім світла. Хоча об'єктиви, якими було устатковано їхні корпуси, могли бачити набагато більше, ніж було доступно примітивним людським очам, це енергетичне поле навколо них вібрувало на частотах, що були набагато вище та набагато нижче навіть їхніх меж бачення.

Це енергетичне поле сповільнилося, щоб летіти синхронно з Меґгі та іншими колоністами.

«Уже недалеко».

Ця думка пройшла крізь їхні свідомості наче хвиля, немов ланцюги їхніх елементів логіки вібрували в гармонії. Думка здавалася водночас чужинною та знайомою.

Меґгі подивилася на Афіну, що летіла поруч із нею.

«Ти чула це?» — спитали вони водночас. Нитки їхніх думок злегка торкнулися одна одної, наче ласка радіохвилями.

Меггі простягнула в космос думку: «Ви люди?»

Пауза, що тривала одну мільярдну секунди, на швидкості, з якою вони рухалися, здалася вічністю.

«Ми так про себе не думали вже дуже давно».

І Меггі відчула хвилю думок, зображень, відчуттів, що тиснула на неї з усіх боків. Ця хвиля була непереборна.

Упродовж наносекунд вона відчула радість плавання по поверхні газового гіганта, у штормі, що міг проковтнути Землю. Вона дізналася, що відчуваєш, коли пропливаєш крізь хромосферу зорі, катаєшся на білих розпечених фонтанах і спалахах, що здіймаються на сотні та тисячі миль. Вона відчула самотність від того, що весь Всесвіт для тебе — гральний майданчик, але дому ти не маєш.

«Ми полетіли після вас, і ми обігнали вас.

Ласкаво просимо, стародавні. Уже недалеко».

* * *

Були часи, коли ми знали багато історій про створення світу. Кожний континент був великий, було багато народів, і кожний розповідав свою історію.

Потім багато народів зникли, а їхні історії забулися.

Ось ця вижила. Спотворена, перекручена, розказана наново так, щоб відповідати тому, що незнайомці хотіли почути, вона все одно має в собі дещицю правди.

На початку світ був пустий і не мав світла, і духи жили в темряві.

Сонце прокинувся першим, змусив водяну пару здійнятися в небо і висушив землю. Інші духи — Людина, Леопард, Журавель, Лев, Зебра, Антилопа та навіть Гіпопотам —

прокинулися згодом. Вони бродили по рівнинах і збуджено розмовляли одне з одним.

Але потім Сонце сів, і тоді тварини та Людина залишилися в темряві, і вони боялися рухатися. І лише коли настав ранок, усі знов почали ходити.

Але Людина не хотіла кожну ніч чекати. Одного дня Людина винайшла вогонь, щоб мати власні сонце, тепло та світло, що корилися його волі, і тієї ночі це назавжди відділило її від тварин.

Тому Людина завжди прагнула світла, що дає їй життя, та світла, до якого вона повернеться.

А вночі, навколо багаття, люди розповідали одне одному правдиві історії, знов і знов.

* * *

Меґгі вирішила долучитися до світла.

Вона залишила позаду свій корпус, свій дім і своє тіло так давно. Скільки часу минуло? Століття? Тисячоліття? Ери? Такі одиниці виміру більше не мали ніякого значення.

Будучи тепер візерунками енергії, Меґгі та інші прагнули коалесціювати, розтягуватися, мерехтити та випромінювати. Вона навчилася, як зависати поміж зорями, коли її свідомість була стрічкою, що перетинала час і простір.

Вона мчала від одного краю галактики до іншого.

Одного разу вона промчала крізь візерунок, яким тепер була Афіна. Меґгі відчула дитину як слабке тремтіння, як сміх.

«Хіба це не чудово, Пра-Пра? Відвідуй іноді нас з Сарою!»

Але було вже запізно, щоб Меґгі могла відповісти. Афіна була вже надто далеко.

«Я сумую за своїм корпусом».

То був Боббі, якого вона зустріла, коли він висів біля чорної діри.

Упродовж кількох тисяч років вони дивилися разом на ту чорну діру з-за горизонту подій.

«Це дуже красиво, — сказав він, — але іноді мені здається, що у старій оболонці мені було краще».

«Ти старієш, — сказала вона. — Як я».

Вони притиснулися одне до одного, і та частина Всесвіту на мить спалахнула, наче сміх іонного шторму.

І вони попрощалися одне з одним.

* * *

«Це гарна планета», — подумала Меггі.

Це була маленька планета, досить кам'яниста, здебільшого вкрита водою.

Вона приземлилася на великому острові біля гирла ріки.

Над головою висіло сонце — настільки тепле, що від багнистих річкових берегів здіймалася пара. Меггі повільно пропливла над наносними рівнинами.

Багно було надто спокусливим. Вона зупинилася, зосередила себе так, щоб візерунки її енергії були достатньо сильними. Скаламутивши воду, вона начерпала на берег купку багатої, плідної грязі. Потім ліпила грудку, доки та не стала схожою на людину: руки в боки, ноги розставлені, кругла голова з нечіткими виступами та западинами замість очей, носа та рота.

Вона трохи подивилася на цю скульптуру Жуана, погладила її, і залишила сохнути на сонці.

Подивившись навколо, вона побачила травинки, вкриті яскравими кремнієвими намистинами, та чорні квіти, що

намагалися поглинути кожну краплину сонячного світла. Вона побачила сріблясті фігури, що носилися в коричневій воді, та золоті тіні, що повзли по небу кольору індиго. Вона побачила великі, вкриті лускою тіла, що важко рухалися та ревіли вдалині, а неподалік біля річки вибухнув великий гейзер, і в теплому серпанку з'явилася веселка.

Вона була сама-самісінька. Нікому було поговорити з нею, ні з ким було поділитися всією цією красою.

Вона почула нервовий шурхіт і глянула туди, звідки він надходив. Трохи далі від річки крихітні істоти, голови яких були прикрашені очима, наче діамантами, визирали з густого лісу, що складався з дерев з трикутними стовбурами та п'ятикутним листям.

Вона повільно наблизилася до цих істот. Без зусиль проникла всередину них і вхопила довгий ланцюжок певної молекули — їхніх інструкцій щодо наступних поколінь. Вона зробила маленьку зміну, а тоді відпустила.

Істоти скрикнули й подріботили геть від дивного відчуття — їх налаштували зсередини.

Вона не зробила нічого радикального, просто маленьке налаштування, легкий поштовх у правильному напрямку. Ця зміна продовжить мутувати, і ці мутації накопичуватимуться після того, як вона полетить звідси. Через кілька сотень поколінь цих змін вистачить на те, щоб спричинити іскру, що жеврітиме, доки ці істоти не задумаються про те, щоб зберегти шматочок сонця вночі живим, щоб дати речам назви, щоб розповідати одне одному історії про те, як усе з'явилося. Вони будуть здатні робити вибір.

«Щось нове у Всесвіті. Хтось новий у родині».

Але поки що пора було повертатися до зорь.

Меґгі почала злітати над островом. Море під нею надсилало хвилю за хвилею, щоб ті билися об берег, кожна наздоганяла та обганяла попередню, падаючи на берег трохи далі. Шматки морської піни злітали з них і летіли з вітром до невідомих місць.

Позовний майстер і Король Мавпа

Крихітна хатинка на краю села Санлі — далеко від галасливих будинків селян і людних кланових святилищ, поруч із прохолодним ставком з лататтям, рожевими лотосами та грайливими коропами — вона могла б стати ідеальним романтичним притулком для розпущеного поета та його одягненої в шовки коханки з метушливого сусіднього міста Янчжоу.

Адже серед літераторів другого десятиліття славетного правління Імператора Хунлі мати таку сільську хатину в районі нижньої Янцзи було модно. Відвідуючи одне одного на дачах і п'ючи чай, всі вони погоджувалися, що це був найкращий з Імператорів династії Цін: такий мудрий, такий бадьорий, такий турботливий щодо своїх підданих! А оскільки заснована маньчжурськими мудрецами династія Цін була без сумніву найкращою з династій, що правили Китаєм, учені змагалися у складанні віршів, що найкраще демонстрували їхню вдячність за везіння, завдяки якому вони стали свідками цієї золотої ери, цього дарунку найкращого Імператора з усіх, що коли-небудь жили.

Але будь-який учений, що міг виявити цікавість до цієї хати, обов'язково був би нею розчарований, бо вона була стара. Бамбуковий гай навколо неї здичавів, занедбаний; дерев'яні стіни похилилися, гнили, в них було багато дірок; стріха була нерівна, з дірок нових шарів соломи стирчали старіші...

Взагалі-то, вона була досить схожа на свого власника та єдиного мешканця. Тяневі Хаолі було за п'ятдесят, але виглядав він на десять років старішим. Сухорлявий, з землястою шкірою, коса тонка, як хвіст свині, а подих часто тхнув найдешевшим рисовим вином і навіть ще дешевшим чаєм. У нещасливому випадку, що стався з ним у молодості, він ушкодив ногу, але вважав за краще повільно човгати, аніж користатися ціпком. Його халат був весь у латках, але спідній халат усе одно визирав крізь незліченні дірки.

Тянь, на відміну від більшості жителів села, умів читати та писати, але наскільки було відомо, він жодного разу не складав Імперські Іспити хоч якогось рівня. Час від часу він писав для якоїсь родини листа або читав офіційне оголошення на чайному домі в обмін на пів курки або на миску пельменів.

Але насправді він заробляв собі на життя не цим.

* * *

Ранок почався так само, як будь-який інший. В міру того, як сонце ліниво вставало, туман, що висів над ставком, розчинявся, наче чорнило у воді. Один за одним з'являлися з туману рожеві бутони лотоса, нефритово-зелені стебла бамбуку та золотаво-жовтий дах хати.

Тук-тук.

Тянь ворухнувся, але не прокинувся. Король Мавпа давав бенкет, і Тянь мав намір з'їсти свою частку.

Відколи Тянь був маленьким хлопчиком, він захоплювався пригодами Короля Мавпи, демона-трикстера, що мав сімдесят два втілення, перемиг сотні чудовиськ і з військом мавп похитнув трон Нефритового Імператора.

А ще Мавпі подобалася гарна їжа, і він любив хороше вино — необхідні риси гостинного хазяїна.

Тук-тук.

Тянь проігнорував стукіт. Він саме збирався вкусити шматок п'яної курки, змоченої в чотирьох вишуканих соусах...

«Ти відповіси чи ні?» — спитав його Мавпа.

Коли Тянь почав старіти, Мавпа став відвідувати його у снах або, якщо старий не спав, говорив у його голові. У той час як інші молилися Богині Милосердя або Будді, Тянь насолоджувався розмовами з Мавпою, бо вважав цього демона схожим на себе.

«Що б це не було, воно може зачекати», — сказав Тянь.

«Думаю, до тебе прийшов клієнт», — сказав Мавпа.

Тук-тук-тук.

Наполегливий стукіт відібрав у Тяня курятину та різко обірвав його сон. У животі в нього забуркотіло; протираючи очі, він вилаявся.

— Хвилиночку! — Тянь незграбно вилізав з ліжка та надівав халат, повсякчас бурмочучи: — Чому вони не зачекають, доки я прокинусь як слід, не посцю та не поїм? Ці неписьменні дурні стають дедалі дурнішими... Цього разу треба вимагати цілу курку... Такий гарний сон був...

«Я притримаю для тебе трохи сливового вина», — сказав Мавпа.

«Не смій забути про це».

Тянь відчинив двері. Там стояла в темно-зеленому платті Лі Сяої, жінка настільки сором'язлива, що просила вибачення навіть коли в неї врізалася якась бешкетна дитина; її волосся

було заколоте догори, як вимагалось від удовиць. Її кулак був занесений і мало не вдарив Тяня по носу.

— Ай-ай! — сказав Тянь. — Ти винна мені найкращу п'яну курку в Янчжоу!

Але вираз обличчя Лі — суміш відчаю та страху — змінив його тон.

— Заходь.

Він зачинив за жінкою двері та налив їй чашку чаю.

Чоловіки та жінки приходили до Тяня як до останньої надії, бо він допомагав їм тоді, коли їм більше ні до кого було звернутися, коли вони стикалися з проблемами з законом.

Імператор Хунлі хоч і був, можливо, всезнаючим і всевидючим, але для безпосереднього правління все одно потребував тисяч судів «ямень». Керований магістратом — суддею-адміністратором, що мав владу над життям і смертю підлеглих йому місцевих жителів — суд-ямень був таємничим, непрозорим місцем, сповненим для звичайних чоловіків і жінок жахом.

Хто знав таємниці «Великого Цінського Кодексу»? Хто розумів, як виступати в суді, як доводити, як захищати, як свідчити? Якщо суддя проводив вечори на вечірках у місцевих аристократів, хто міг передбачити, як розглядатиметься позов бідного проти багатого? Хто міг вгадати, якого клерка треба підкупити, щоб уникнути тортур? Хто міг вигадати правильний привід для здобуття права на візит до в'язниці?

Ні, не треба ходити до суду-яменю, якщо тільки немає ніякого іншого вибору. Якщо звернешся до правосуддя, програєш усе.

І тобі знадобиться допомога такого чоловіка, як Тянь Хаолі.

Заспокоєна теплотою чаю, Лі Сяої обірваними реченнями розповіла Тяню свою історію.

Вона намагалася прогодувати себе та двох свої дочок тим, що ростила на крихітній ділянці землі. Щоб пережити неврожай, вона заставила свою землю Дз'є, багатому далекому родичу її померлого чоловіка, бо той пообіцяв, що вона зможе викупити свою землю будь-коли, без відсотків. Оскільки читати Лі не вміла, вона вдячно залишила чорнильний відбиток свого великого пальця на контракті, що їй дав родич.

— Він сказав, що це лише формальність для збирача податків, — сказала Лі.

«А, знайома історія», — сказав Король Мавпа.

Тянь зітхнув і кивнув.

— Я повернула йому гроші на початку цього року, але вчора Дз'є прийшов до моїх дверей з двома судовими приставами. Він сказав, що я та мої дочки мусимо негайно залишити наш дім, бо ми не заплатили за позику. Я була шокована, але він вийняв контракт і сказав, що я пообіцяла заплатити йому вдвічі більше за позичену суму, а інакше земля переходить у його власність. «Тут усе чорним по білому написано», — сказав він і помахав контрактом перед моїм носом. Судові пристави сказали, що якщо я не виселюся до завтра, вони мене заарештують і продадуть разом з дочками до синього будинку, щоб відплатити борг, — вона стиснула кулаки. — Я не знаю, що робити!

Тянь налив їй ще чаю та сказав:

— Доведеться нам піти до суду та перемогти його.

«Ти впевнений в цьому? — спитав Король Мавпа. — Ти навіть не бачив той контракт».

«Ти займайся бенкетами, а законом займатимусь я».

— Як? — спитала Лі. — Що як у контракті написано саме те, що він сказав?

— Щодо цього я не маю жодного сумніву. Але не турбуйся, я щось вигадую.

Для тих, хто звертався до Тяня по допомогу, він був «сонши» — позовний майстер. Але для судді яменю та для місцевої аристократії, для людей, що мали гроші та владу, Тянь був «сонгу» — позовний хуліган.

Вчені, що поважно пили чай, і торговці, що пестили своє срібло, зневажали Тяня за спроби допомагати неписьменним селянам складати скарги, розробляти для них судові стратегії, готувати їх до свідчення та допитів. Бо врешті-решт, як казав Конфуцій, сусіди не мають подавати в суд на сусідів. Конфлікт є не більш як непорозумінням, що мало бути узгоджено освіченим конфуціанським паном. Але такі, як Тянь Хаолі, мали нахабство навіювати хитрим селянам думку, що можна притягати до суду вищих за себе, чим могли порушити належну ієрархію поваги! «Великий Цінський Кодекс» однозначно стверджував, що позивацтво, як вони звали те, що робив Тянь, є злочином.

Але Тянь розумів, що суди-ямені були частинами складного механізму. Як і млини, яких було багато вздовж річки Янцзи, ці складні машини мали креслення, механізми та важелі. Якщо ти розумний, їх можна штовхнути так, щоб вони щось зробили. Хоч як би вчені та торговці не ненавиділи Тяня,

іноді вони теж шукали його допомоги та непогано платили за неї.

— Я не можу багато заплатити.

Тянь хихикнув.

— Багаті платять мені, коли користуються моїми послугами, але ненавидять мене за це. У твоєму випадку достатньою платою буде побачити, що твій заможний родич програє.

* * *

Тянь пішов разом із Лі до яменю. На шляху до суду вони проходили через майдан, де кілька солдатів розвішували оголошення про людей, яких розшукували.

Лі глянула на оголошення та сповільнилася.

— Зачекайте, здається, я знаю...

— Цить! — Тянь потягнув її геть. — Ти збожеволіла? То не пристави нашого магістрата, то справжні імперські солдати. Як ти можеш впізнати чоловіка, якого розшукує Імператор?

— Але...

— Я певний, що ти помиляєшся. Якщо хтось з них тебе почує, тобі не зможе допомогти жоден позовний майстер у всьому Китаї. Ти маєш уже й без цього проблем вдосталь. Коли йдеться про політику, найкраще не бачити зла, не чути зла та не казати зле.

«Такої філософії дотримувалися багато мавп, — сказав Король Мавпа. — Але я з нею не погоджуюся».

«Ще б пак, ти одвічний бунтівник, — подумав Тянь Хаолі. — Але якщо тобі відтяти голову, ти зможеш відростити іншу, а більшість з нас такої розкоші не мають».

* * *

Біля суду-яменю Тянь взяв рукою паличку та почав бити нею по Барабану Правосуддя, закликаючи суд вислухати його скаргу.

Через пів години сердитий суддя ї витріщався на двох людей, що стояли навколішки на вкритій кам'яними плитами підлозі під постаментом: вдова тремтіла від страху, а баламут Тянь сидів прямо, маючи на обличчі вираз удаваної поваги. Суддя ї сподівався закінчити сьогоднішні справи та насолодитися компанією гарненької дівчини в одному з синіх домів, а його натомість змушували працювати. Йому кортіло відразу наказати, щоб цих двох відшмагали, але він мусив принаймні удавати себе дбайливим суддею, щоб ніхто з його невірних підлеглих не доніс судовому інспекторові.

— Яка твоя скарга, хитрий селянине? — стиснувши зуби, спитав суддя.

Тянь почовгав на колінах уперед, низько кланяючись.

— О, вельмишановний судде! — почав він (суддя ї дивувався, як Тяневі вдавалося вимовляти цю фразу майже як образу). — Вдовиця Лі благає правосуддя, правосуддя, правосуддя!

— А ти тут чому?

— Я кузен Лі Сяої; я прийшов, щоб допомогти їй говорити, бо вона сильно засмучена тим, як до неї поставилися.

Суддя ї лютував. Цей Тянь Хаолі завжди стверджував, що він родич сторони в судовому процесі, щоб виправдати свою присутність у суді та уникнути звинувачення в позовному хуліганстві. Суддя вдарив по столу дерев'яною лінійкою, символом своєї влади:

— Брешеш! Скільки може в тебе бути родичів?!

— Я не брешу.

— Попереджаю, якщо ти не зможеш довести, що ви родичі, записами у клановому святилищі Лі, я накажу, щоб тобі дали сорок ударів палицею! — суддя Ї був задоволений собою, бо думав, що нарешті знайшов спосіб обіграти хитрого позовного майстра. Він виразно глянув на приставів, що стояли по краях суду, і ті ритмічно вдарили своїми посохами по землі, підкреслюючи його погрозу.

Але Тяня це, схоже, анітрохи не стурбувало.

— Найрозважливіший судде, Конфуцій колись сказав: «У межах Чотирьох Морів усі чоловіки є братами». Якщо всі чоловіки були за часів Конфуція братами, то ми з Лі Сяої, будучи їхніми нащадками, є родичами. З усією повагою, але невже Ваша Честь припускає, що генеалогічні архіви родини Лі мають більший авторитет, ніж слова Великого Мудреця?

Обличчя судді Ї почервоніло, але він не міг вигадати, що відповісти. О, як йому хотілося знайти якесь виправдання, щоб покарати цього гострого на язик сонгуна, який, здавалося, завжди видавав чорне за біле, а правду — за кривду! Імператорові потрібні кращі закони, щоб давати ради таким людям.

— Продовжуймо, — суддя глибоко вдихнув, щоб заспокоїтися. — Про яку несправедливість вона стверджує? Її кузин Дз'є читав мені контракт. Усе там цілком очевидно.

— Боюсь, що сталася помилка, — сказав Тянь. — Я прошу, щоб контракт принесли для повторного огляду.

Суддя Ї відіслав одного з приставів, щоб той привів багатого родича з контрактом. Усі, хто був у суді, включно з удовицею Лі, дивилися на Тяня спантеличено, не розуміючи,

що він замислив. Але Тянь просто погладжував свою бороду, неначе не мав у цьому світі жодної турботи.

«То ти маєш план, так?» — спитав Король Мавпа.

«Ні, не маю. Просто тягну час».

«Що ж, — сказав Мавпа, — я завжди любив використовувати проти ворогів їхню власну зброю. Я тобі розповідав про той випадок, коли спалив Нежа його власними вогняними колесами?»

Тянь опустил руку в халат, де тримав свій письмовий набір.

Пристав повернувся зі спантеличеним спітнілим Дз'є, якого відірвали від розкішної страви — супу з гнізда ластівки. Його обличчя було досі масним, бо він не мав можливості витертися. Дз'є став перед суддею на коліна біля Тяня та Лі й підняв над головою контракт для пристава.

— Покажіть його Тянові! — наказав суддя.

Тянь взяв контракт і почав читати. Час від часу він кивав головою, неначе контракт був чудовою поезією.

І хоч юридична мова була довга та закрутиста, ключова фраза була завдовжки лише вісім ієрогліфів:

上賣莊稼, 下賣田地

Позика була оформлена як продаж із правом викупу, а ця частина казала, що вдовиця продала своєму кузенові усе посіяне, та поле під ним.

— Цікаво, дуже цікаво, — сказав Тянь, тримаючи контракт і продовжуючи ритмічно хитати головою.

Суддя ї розумів, що його дразнять, але все одно не втримався та спитав:

— Що там таке цікаве?

— О Великий, Славетний Судде! Ти, хто відбиває правду наче ідеальне дзеркало, мушиш сам прочитати контракт.

Спантеличений магістрат ї наказав приставу подати контракт. Через кілька секунд його очі вирячилися. Там чіткими чорними символами була написана ключова фраза:

上賣莊稼, 不賣田地

— Усе посіяне, але не поле, — пробурмотів суддя.

Що ж, усе було ясно. У контракті не було того, що стверджував Дз'є. Дз'є мав право лише на врожай, але не на саме поле. Суддя ї не мав жодної гадки, як це могло статися, але його спричинену соромом лють треба було на когось випустити. Спітніле масне обличчя Дз'є було першим, на що натрапили його очі.

— Як ти смієш брехати мені?! — крикнув ї, вдаривши по столу лінійкою. — Ти хотів мене в дурні пошити?

Тепер настав час Дз'є тремтіти, як листочок на вітрі, не в змозі говорити.

— О, тепер тобі нічого сказати? Ти винний у перешкоді правосуддю, обмані представника Імперії та у спробі лишити жінку її майна! Мій вирок: сто двадцять ударів палицею та конфіскація половини твого майна.

— Пощади, пощади! Я не знаю, як це сталося... — жалібні крики Дз'є стихали, бо пристави тягли його з яменю до в'язниці.

Обличчя судового майстра Тяня було безвиразне, але в душі він усміхався та дякував Мавпу. Він непомітно витирив кінчик свого пальця об халат, щоб знищити докази свого трюку.

* * *

Тиждень по тому наполегливий стукіт знов не дав Тянові Хаолі додивитися його сон про бенкет у Короля Мавпи. Відчинивши двері, він побачив, що там стоїть Лі Сяої: лице таке бліде, ніби з нього вся кров витекла.

— Що таке? Твій кузен знов...

— Майстре Тянь, мені потрібна ваша допомога, — її голос був ледь гучнішим, ніж шепіт. — Йдеться про мого брата.

— Він програвся та заборгував? Побився з багатим чоловіком? Уклав погану угоду? Чи може...

— Будь ласка! Вам треба піти зі мною!

Тянь Хаолі хотів був відмовити, бо розумний сонши ніколи не втручається у справи, яких не розуміє — це швидкий шлях до кінця кар'єри. Але вигляд обличчя Лі позбавив його рішучості.

— Добре. Веди.

* * *

Перш ніж прослизнути в хату Лі Сяої, Тянь переконався, що ніхто цього не бачить. Хоч сам він не мав репутації, про яку варто було турбуватися, для Сяої буде краще, якщо пліткарі не п'яткатимуть про неї.

Усередині на земляній підлозі тягнулася довга червона смуга, що вела від дверей до ліжка біля дальньої стіни. На ліжку спав чоловік, на нозі та на плечі якого були скривавлені бинти. Двоє дітей Сяої, обоє дівчата, зіщулилися в темному куті хатини й недовіркою позирали на Тяня.

Єдиний погляд на обличчя чоловіка розповів Тяню все, що йому треба було знати: це було обличчя з плакатів, що розвішували солдати.

Тянь Хаолі зітхнув:

— Сяої, в яку це ти халепу мене втягнула?

Сяої обережно розштовхала свого брата, Сяодзіна. Той прокинувся майже миттєво, як людина, що звикла до короткого сну та до небезпек дороги.

— Сяої каже, що ти можеш допомогти мені, — сказав чоловік, пильно дивлячись на Тяня.

Тянь почухав підборіддя, оглядаючи Сяодзіна:

— Не знаю.

— Я можу заплатити, — Сяодзін важко повернувся на ліжку та підняв кут якогось пакунку.

Тянь побачив під тканиною блиск срібла.

— Я нічого не обіцяю. Не проти кожної хвороби є ліки, і не кожний втікач може знайти дірку в законі. Усе залежить від того, хто та з якої причини тебе переслідує.

Тянь підійшов ближче й нахилився, щоб перевірити обіцяну винагороду, але його увагу привернули татуювання на вкритому шрамами обличчі Сяодзіна — вони означали, що той був засудженим злочинцем.

— Тебе було засуджено до заслання.

— Так, десять років тому, відразу після весілля Сяої.

— Якщо тобі вистачить грошей, є лікарі, що можуть дати ради тим татуюванням, але через це ти матимеш не дуже гарний вигляд.

— Наразі вигляд мене не турбує.

— Чому?

Сяодзін засміявся та кивнув на стіл біля вікна, на якому лежала тонка книжка. Її сторінки тріпотіли на протязі.

— Якщо ти настільки вправний, як каже моя сестра, ти можеш сам зрозуміти.

Тянь глянув на книжку, а потім знов повернувся до Сяодзіна.

— Тебе заслали до кордону біля В'єтнаму, — сам собі казав Тянь, розшифровуючи татування. — Одинадцять років тому... Вітерець ворухить сторінки... А, ти маєш бути слугою Сюя Жуня, вченого з Академії Ханьлінь!

Одинадцять років тому, під час правління імператора Юнчжена, хтось прошепотів у вухо Імператора, що великий вчений Сюй Жунь замислює повстання проти маньчжурських володарів. Але коли солдати Імператора захопили будинок Сюя та обшукали його, вони не змогли знайти нічого викривального.

Однак Імператор не може помилятися, тому його юристам довелося вигадати спосіб засудити Сюя. Їхнім вирішенням було зауважити один на позір безвинний ліричний вірш Сюя:

清風不識字, 何故亂翻書

(Вітерець, ти не вмієш читати,

То навіщо смикаєш книгу?)

Перший символ у слові, що означало «вітер» — «цін» — був тим самим, що позначав ім'я династії. Розумні юристи, що служили Імператорові — і Тянь знехотя відчував професійне захоплення їхньою вправністю — інтерпретували це як зрадницький вірш, що висміював маньчжурських правителів як некультурних і неписьменних. Сюя та його сім'ю засудили до смерті, а його слуг — до заслання.

— Злочин Сюя був великим, але минуло більше ніж десять років, — Тянь ходив біля ліжка. — Якщо ти просто порушив умови свого заслання, може бути не дуже складно підкупити певних чиновників і командирів, щоб вони заплющили очі.

— Тих, що мене розшукують, неможливо підкупити.

— Не можливо?.. — Тянь подивився на забинтовані рани, що вкривали тіло чоловіка. — Ти маєш на увазі... Краплі Крові. Сяоцзін кивнув.

Краплі Крові були очима та кігтями Імператора. Вони рухалися темними провулками міст наче привиди та розчинялися в потоках караванів на шляхах і каналах, полюючи на ознаки зради. Саме через них у чайних будинках висіли знаки з проханням до клієнтів уникати розмов про політику, а сусіди озиралися та переходили на шепіт, коли скаржилися на податки. Вони підслуховували, підглядали, а іноді приходили до когось посеред ночі, і тих, кого вони відвідували, більше ніколи не бачили.

Тянь нетерпляче змахнув рукою:

— Ти і Сяої марнуєте мій час. Якщо тебе шукають Краплі Крові, я нічого не можу вдіяти. Якщо, звісно, хочу, щоб моя голова з тілом не розлучилася, — Тянь попрямував до дверей хати.

— Я не прошу тебе врятувати мене, — сказав Сяоцзін.

Тянь зупинився.

— Одинадцять років тому, коли вони прийшли заарештувати Майстра Сюя, він дав мені книгу та сказав, що вона важливіша, ніж його життя та його сім'я. Я сховав ту книгу та взяв її з собою у заслання.

— Місяць тому до мене прийшли двоє чоловіків і попросили, щоб я віддав їм усе, що мав від свого померлого хазяїна. З їхніх акцентів я зрозумів, що вони з Пекіна, а в їхніх очах побачив холодний погляд соколів Імператора. Я дозволив їм зайти та сказав, що вони можуть пошукати, і поки

вони відволіклися на мої скрині та шухляди, я втік, забравши книжку.

— Відтоді я тікаю, і кілька разів вони мене майже схопили, залишивши мені ці рани. Книга, що вони шукають, лежить на столі. Ось що я прошу врятувати.

Тянь вагався у дверях. Він звик підкупати клерків яменю та охоронців тюрми, сперечатися з суддею Ї. Йому подобалося гратися словами, пити дешеве вино та гіркий чай. Яке діло мав дрібний сонгун до Імператора та інтриг Двору?

«Колись я був щасливий на горі Фруктів і Квітів, кожен день грався з іншими мавпами, — сказав Король Мавпа. — Іноді я шкодую, що зацікавився тим, що відбувається в ширшому світі».

Але Тяньові було цікаво, тож він підійшов до стола та взяв книгу. «Розповідь про десять днів у Янчжоу, написав Ван Сючу».

* * *

За сто років до того, у 1645 р., захопивши Пекін, столицю династії Мін, маньчжурська армія мала намір завершити своє завоювання Китаю.

Принц Додо та його сили прибули до Янчжоу, багатого міста торговців сіллю та розмальованих павільйонів, розташованого на злитті річки Янцзе та Великого Каналу. Китайський командувач — великий секретар Ши Кефа — присягнувся чинити опір до останнього. Він скликав жителів міста посилити стіни та спробував об'єднати залишки полководців династії Мін і ополченців.

Його зусилля зійшли нанівець двадцятого травня 1645 року, коли маньчжурська армія після семиденної облоги

прорвалася крізь міські стіни. Ши Кефа був страчений за відмову здатися. Щоб покарати жителів Янчжоу та навчити решту Китаю, чого коштує спротив маньчжурській армії, принц Додо дав наказ убити все населення міста.

Один з місцевих жителів, Ван Сючу, зміг вижити завдяки тому, що постійно змінював місце схову та давав солдатам хабарі — все, що мав. Він також записував побачене:

«Один маньчжурський солдат з мечем був на чолі, другий, зі списом, ішов ззаду, а третій бродив посередині, щоб не дати полоненим розбігтися. Вони втрюх гнали десятки полонених, наче собаки овець. Якщо хтось із полонених ішов повільно, його відразу били або вбивали на місці.

Жінки були зв'язані разом мотузками, наче перлини в намисті. Вони спотикалися, йдучи по багнюці, їхні тіла та одяг були вкриті брудом. Всюди на землі валялися немовляти, а коли коні та люди наступали на них, їхні мозки та внутрішні органи змішувалися з землею, повітря бриніло виттям тих, хто помирав.

Кожна канава, кожний став, повз який ми йшли, були наповнені трупами зі сплутаними руками та ногами. Кров, змішуючись із зеленою водою, перетворювалася на палітру художника. У каналі було так багато тіл, що він перетворився на рівнину.

Масове вбивство, гвалтування, мародерство та спалювання міста тривали шість днів.

Другого дня місяця новий уряд наказав усім храмам спалювати трупи. Храми дали прихист багатьом жінкам, хоча багато з них померли від голоду та страху. Остаточні документи про кремацію включали сотні тисяч тіл, хоча ця

цифра не включає тих, хто скоїв самогубство, стрибаючи в колодязі або канали, приносячи себе в жертву або вішаючись, щоб уникнути гіршої долі.

На четвертий день місяця погода зрештою стала сонячною. Тіла, що лежали купами біля доріг, просякнувши під дощем, роздулися, і шкіра на них була синьо-чорна й натягнута, як поверхня барабана. Плоть під нею гнила, і сморід був неймовірний. Сонце гріло трупи, і запах ставав сильнішим. По всьому Янчжоу ті, хто вижив, спалювали трупи. Дим проникав усередину кожного дому й утворював міазми. Запах тіл, що розкладалися, було чутно за сто лі.»

* * *

Руки Тяня тремтіли, коли він перегорнув останню сторінку.

— Тепер ти розумієш, чому мене переслідують Краплі Крові, — сказав Сяодзін утомленим голосом. — Маньчжури наполягали, що Різанина в Янчжоу є міфом, а кожний, хто про неї каже, винний у змові. Але ось є розповідь свідка, яка показує, що їхній трон засновано на підмурку з крові та черепів.

Тянь заплющив очі та подумав про Янчжоу, з його чайними домами, де ледачі вчені сперечалися зі співачками про схеми рим, з його розкішними особняками, де багато вдягнені торговці святкували черговий вдалий торговий сезон, з його сотнями тисяч жителів, що радісно молилися про здоров'я Маньчжурського Імператора. Чи знали вони, що кожного дня, коли вони ходили по ринках, сміялися, співали та хвалили золоту еру, в якій жили, вони ступали по кістках мертвих, осміювали останні крики тих, хто помирав, відмовляли в пам'яті духам? Він навіть сам не вірив розповідям про минуле

Янчжоу, що пошепки переказувалися в його дитинстві, і був досить упевнений, що зараз більшість молодих людей у Янчжоу ніколи навіть не чули їх.

Тепер, коли він знав правду, чи міг він дозволити, щоб духам померлих продовжували затуляти роти?

Але потім він також подумав про особливі тюрми Крапель Крові, про хитрі тортури, розроблені для того, щоб продовжувати мандрівку від життя до смерті, про те, що маньчжурські імператори зрештою завжди отримували те, чого хотіли. Шляхетні Знамена Імператора змогли змусити всіх китайців голити голови та носити коси, щоб продемонструвати свою покору маньчжурам; під страхом смерті відмовитися від своїх ханфу на користь маньчжурського одягу. Вони відрізали китайців від їхнього минулого, зробили їх народом, що дрейфував без якоря спогадів. Вони були сильнішими за Нефритового Імператора та десять тисяч небесних солдатів.

Їм буде так легко стерти цю книгу, стерти зі світу його, простого сонгуна, наче тимчасові брижі на поверхні спокійного ставка.

Нехай інші отримають свою частку відчайдушних вчинків, а він буде виживати.

— Вибачте, — низьким і хрипким голосом сказав Тянь Сяодзіну. — Я не можу вам допомогти.

* * *

Тянь Хаолі сів за свій стіл, щоб з'їсти миску локшини. Він приправив її свіжим насінням лотоса та бамбуковими пагонами, і аромат був дуже свіжий, ідеальний для пізнього обіду.

На місці навпроти нього з'явився Король Мавпа: люті очі, широко розкритий рот, пурпурова накидка, що означала, що він Рівний Небові Мудрець, бунтар проти Нефритового Імператора.

Таке траплялося рідко. Зазвичай Мавпа говорив з Тянем лише в його думках.

— Ти думаєш, що ти не герой, — сказав Король Мавпа.

— Ото ж бо, — відповів Тянь. Він намагався не говорити так, ніби виправдовувався. — Я лише простий чоловік, що заробляє на життя, підбираючи крихти, що застрягли в тріщинках закону; задоволений тим, що маю вдосталь їжі та кілька мідяків на випивку. Я просто хочу жити.

— Я теж не герой, — сказав Король Мавпа. — Я просто робив свою роботу, коли це було потрібно.

— Ха! — сказав Тянь. — Я знаю, що ти намагаєшся зробити, але в тебе не вийде. Твоєю роботою було захищати в небезпечній мандрівці найсвятішого монаха, а твоя кваліфікація включає незрівнянну силу та безмежну магію. Ти міг звернутися по допомогу до Будди та до Гван Їнь, Богині Милосердя, коли тобі це було потрібно. Не порівнюй мене з собою.

— Добре. А яких героїв ти знаєш?

Тянь сьорбнув трохи локшини та замислився над запитанням. Те, що він прочитав того ранку, було свіжим у його пам'яті.

— Думаю, великий секретар Ши Кефа був героєм.

— Чому це? Він пообіцяв народові Янчжоу, що доки він живий, він не дозволить їх кривдити, але коли місто програло,

він намагався втекти сам. Мені він здається радше боягузом, ніж героєм.

Тянь поставив миску на стіл.

— Це не справедливо. Він утримував місто, не маючи ні підкріплення, ні допомоги. Він вгамував полководців, що тероризували людей у Янчжоу, та організував оборону. Зрештою, попри мить слабкості, він з готовністю віддав своє життя за місто; не можна просити більшого за це.

Король Мавпа презирливо пирхнув:

— Авжеж, можна. Він мав передбачити, що той спротив марний. Якби він не опирався маньчжурським загарбникам, а натомість віддав їм місто, можливо, загинуло б не так багато людей. Якби він не відмовився вклонитися маньчжурам, можливо, його б не вбили, — Король Мавпа посміхнувся: — Може, він був не дуже розумний і не знав, як виживати?

Обличчя Тяня налилося кров'ю. Він підвівся та вказав на Короля Мавпу пальцем:

— Не кажи так про нього! Хіба можна бути впевненим, що якби він здався, то маньчжури б усе одно не вирізали місто? Ти вважаєш, що впасти перед армією загарбників, яка схиблена на ґвалтуванні — правильний вибір? Якщо подумати, то сильний опір у Янчжоу сповільнив маньчжурську армію та, можливо, дозволив багатьом людям втекти на південь, зухвалість міста могла схилити маньчжурів запропонувати кращі умови тим, хто капітулював пізніше. Великий секретар Ши був справжнім героєм!

Король Мавпа засміявся:

— Послухай себе, ти наче в ямені перед суддею ї виступаєш! Ох і розпалився ти через чоловіка, що вже сто років, як помер!

— Я не дозволю тобі обмовляти його пам'ять, навіть якщо ти Рівний Небові Мудрець!

Обличчя Короля Мавпи стало серйозним:

— Кажеш про пам'ять? А якої ти думки про Вана Сючу, який написав прочитану тобою книгу?

— Він був лише простим чоловіком, як я, що виживав завдяки хабарям і переховуванню.

— Але він записав побачене, і тепер, сто років по тому, померлі в ті десять днів чоловіки та жінки можуть бути згадані. Написання тієї книги було хоробрим вчинком — он як маньчжури тепер ганяються за тим, хто лише прочитав її. Я вважаю, що він теж був героєм.

Трохи подумавши, Тянь кивнув:

— З цього боку я про це не думав, але ти маєш рацію.

— Немає героїв, Тянь Хаолі. Великий Секретар Ши був одночасно сміливим і боягузом, спритним і дурним. Ван Сючу був одночасно й опортуністом, що намагався вижити, і чоловіком великого духу. Я здебільшого егоїстичний хвалько, але іноді я навіть самого себе дивую. Ми всі лише прості люди — ну, я простий демон — перед якими постав надзвичайний вибір. У такі миті геройські ідеали іноді вимагають, щоб ми стали їхніми втіленнями.

Тянь сів і заплющив очі.

— Я лише старий переляканий чоловік, Мавпо. Я не знаю, що робити.

— Авжеж, знаєш. Тобі просто треба прийняти це.

— Чому саме я? А що як я не хочу?

Обличчя Короля Мавпи стало урочистим, а голос — слабким:

— Ті чоловіки та жінки в Янчжоу сто років тому померли, Тянь Хаолі, і це вже нічим не змінити. Але минуле продовжує жити як пам'ять, і ті, хто при владі, завжди хотітимуть стерти минуле або змусити його замовкнути, поховати привидів. Тепер, дізнавшись про минуле, ти перестав бути невинним спостерігачем. Не діючи, ти станеш співучасником Імператора та його Крапель Крові у цьому новому насиллі, у цьому акті стирання. Як і Ван Сючу, ти тепер свідок. Як і він, ти мушиш вибрати, що робити. Мушиш вирішити, чи жалітимеш ти про свій вибір у день своєї смерті.

Фігура Короля Мавпи розчинилася, і Тянь залишився у своїй хаті сам, згадуючи.

* * *

— Я написав листа до старого друга в Нінбо, — сказав Тянь. — Достав його за адресою на конверті. Він хороший лікар, він зітре татуювання з твого обличчя як послугу мені.

— Дякую, — сказав Лі Сяодзін. — Я знищу лист за першої нагоди, бо знаю, що для вас він є великою небезпекою. Будь ласка, прийміть це як плату, — він нахилився до свого пакунка й вийняв п'ять таелів срібла.

Тянь підняв руку:

— Ні, тобі знадобляться всі гроші, що ти маєш, — він простягнув невеликий пакунок. — Тут не багато, але це все, що я зберіг.

Лі Сяодзін і Лі Сяої подивилися на позовного майстра, не розуміючи.

Тянь продовжував:

— Сяої та її діти не можуть залишатися тут, у Санлі, бо коли Краплі Крові питатимуть, хтось обов'язково донесе, що вона приховувала втікача. Ні, ви всі мусите негайно поїхати до Нінбо, а звідти кораблем дістатися до Японії. Оскільки маньчжури блокують узбережжя, контрабандистові доведеться заплатити багато.

— До Японії?

— Поки ти маєш цю книгу, ніде в Китаї не будеш у безпеці. З усіх сусідніх держав лише Японія наважиться кинути виклик Маньчжурському Імператорові. Лише там ви і книга будете в безпеці.

Сяодзін і Сяої кивнули:

— Отже, ви поїдете з нами?

Тянь указав на кульгаву ногу та засміявся:

— Я вас лише сповільнюватиму. Ні, я ризикну залишитися тут.

— Краплі Крові вас не відпустять, якщо підозрюватимуть, що ви нам допомогли.

Тянь усміхнувся:

— Я щось вигадую. Я завжди щось вигадую.

* * *

Через кілька днів, саме коли Тянь Хаолі збирався був сісти пообідати, до його дверей прийшли солдати з міського гарнізону. Вони заарештували його без пояснень і повели до яменю.

Тянь побачив, що цього разу за судовим столом на постаменті сидів не тільки суддя Ї. З ним був ще один посадовець, капелюх якого казав, що той приїхав прямісінько

з Пекіна. Холодними очима та струнким тілом він нагадував Тяню сокола.

«Нехай мій розум знов захистить мене», — подумки прошепотів Тянь Королю Мавпі.

Суддя Ї вдарив лінійкою по столу:

— Брехливий Тянь Хаолі, тебе звинувачено в наданні допомоги небезпечним втікачам і в зрадних діях проти Великого Цін. Зізнайся у своїх злочинах негайно, щоб мати можливість померти легко.

Коли суддя закінчив свою промову, Тянь кивнув:

— Наймилосердніший далекозорий Судде, я не маю жодної гадки, про що ти кажеш!

— Зарозумілий бовдур! Цього разу твої звичайні виверти не допоможуть. Я маю неспростовні докази того, що ти надав притулок і допомогу зрадникові Лі Сяодзіну та читав заборонений зрадницький брехливий текст.

— Я дійсно нещодавно читав книгу, але в ній не було нічого зрадницького.

— Що?

— То була книжка про вівчарство та про нанизування намистин. А ще там ішлося про наповнення ставків і розпалення вогню.

Той другий чоловік за столом примружив очі, але Тянь продовжував так, ніби йому нічого було приховувати:

— Той текст був дуже технічний і дуже нудний.

— Брешеш! — здавалося, що ще трохи, і вени на шиї судді Ї луснуть.

— Найсвітліший і найпроникливіший Судде, як ви можете казати, що я брешу? Можете розповісти мені зміст цієї забороненої книги, щоб я зрозумів, чи читав її?

— Ти... ти... — рот судді розкривався та закривався, як губи риби.

Авжеж, судді ї не сказали, про що була та книга — саме в цьому сенс її забороненості — але Тянь розраховував на те, що чоловік з Крапель Крові також не зможе нічого сказати. Звинуватити Тяня в тому, що він бреше про зміст книги, було все одно, що визнати, що обвинувач теж читав ту книгу, а Тянь знав, що жоден з Крапель Крові не зізнається підозрілому Маньчжурському Імператорові у такому злочині.

— Відбулося непорозуміння, — сказав Тянь. — Книга, яку я прочитав, не містила нічого брехливого, а це означає, що вона не могла бути книгою, яку заборонили. Ваша Честь, безумовно, розуміє цю просту логіку, — він усміхнувся. Він безумовно знайшов у законі дірочку, що дозволить йому втекти.

— Досить цих ребусів! — вперше заговорив чоловік з Крапель Крові. — З такими зрадниками, як ти, нема потреби турбуватися про закон. Від імені Імператора я оголошую тебе винним без права апеляції та засуджую тебе до смерті. Якщо не хочеш страждати довго, негайно зізнайся, де знаходяться книга та втікачі.

Тянь відчув, що його ноги слабшають, і якусь мить бачив лише темряву та чув лише відлуння оголошення представника Крапель Крові: засуджую тебе до смерті.

«Здається, мої виверти скінчилися», — подумав він.

«Цей вибір ти зробив раніше, — сказав Король Мавпа. — Тепер тобі треба лише прийняти його».

* * *

Краплі Крові були не тільки шпигунами та вбивцями, а ще й експертами з мистецтва тортур.

Тянь кричав, коли його кінцівки обливали окропом.

«Розкажи мені що-небудь, — сказав Тянь Королю Мавпі. — Відволічи мене, щоб я не видав».

«Дай-но розповім тобі про той випадок, коли мене варили в алхімічній топці Нефритового Імператора, — сказав Король Мавпа. — Я вижив завдяки тому, що сховався серед диму та попелу».

І Тянь розповів своїм катом байку, як він допоміг Лі Сяодзіну спалити ту дурну книжку та бачив, як вона перетворювалася на дим і попіл. Але він забув, де було запалене те багаття. Може, Краплям Крові слід ретельно обшукати навколишні пагорби?

Його обпалювали коцюбами, що були розпечені до білого жару.

«Розкажи мені щось!» — кричав Тянь, вдихаючи запах спаленої плоті.

«Дай-но розповім тобі про той раз, коли я бився у Вогняних Горах з принцесою Залізного Віяла, — сказав Король Мавпа. — Я надурив її, вдавши, що налякався й тікаю».

І Тянь розповів своїм катом казку про те, як сказав Лі Сяодзіну тікати до Сучжоу, що знаменитий своїми багатьма провулками та каналами, а також витонченими лакованими віялами.

Вони відрізали один за одним його пальці.

«Розкажи мені що-небудь», — хрипів Тянь. Він був слабкий від втрати крові.

«Дай-но розповім тобі про той раз, коли мені на голову наділи чарівну головну пов'язку, — сказав Король Мавпа. — Я мало не знепритомнів від болю, але все одно не припиняв лаятися».

І Тянь плюнув у лице своїм катам.

* * *

Тянь прокинувся у темній камері. Там тхнуло пліснявою, лайном і сечею. По кутах пищали пацюки.

Завтра його мали зрештою стратити, бо його кати здалися. Це мала бути страта через тисячу порізів. Умілий кат міг змусити жертву страждати годинами, перш ніж та зробить останній подих.

«Я ж не здався, ні? — спитав він Короля Мавпу. — Не можу згадати нічого, що я їм казав».

«Ти їм багато розповів, але ні крихти правди».

Тянь подумав, що має бути вдоволеним. Смерть стане для нього звільненням. Але він турбувався, що зробив недостатньо. Що як Лі Сяодзін не дістався до Японії? Що як книга потонула в морі? Якби тільки був спосіб якось врятувати книгу, щоб вона не загубилася.

«А я не розповідав тобі про той випадок, коли я бився з Володарем Ерланом і збив його з пантелику, змінивши свою форму? Я перетворювався на горобця, на рибу, на змію, а зрештою на храм. Мій рот був дверима, очі — вікнами, язик — буддою, а хвіст — флагштоком. Ха, то було весело! Ніхто з демонів Володаря Ерлана не міг впізнати мене в цьому камуфляжі».

«Я спритний зі словами, — подумав Тянь. — Адже я, врешті-решт, сонгун».

До нього слабо доносилися голоси дітей, що співали на вулиці. Він зібрався з силами, доповз до стіни, на якій нагорі було крихітне віконце з ґратами, та гукнув:

— Агов, ви мене чуєте?

Пісня різко обірвалася. Трохи згодом боязкий голос сказав:

— Нам не можна розмовляти з засудженими злочинцями. Мати казали, що ви божевільний і небезпечний.

Тянь засміявся:

— Я божевільний. Але я знаю кілька хороших пісень. Хочете їх почути? Вони про овець і намистини, та про безліч інших смішних речей.

Дітлахи порадилися поміж собою, і одне з них сказало:

— А чому ні? У божевільного мають бути хороші пісні.

Тянь Хаолі зібрав свої останні сили й зосередився. Він думав про слова книги:

«Вони втрюх гнали десятки полонених, наче собаки овець. Якщо хтось з полонених ішов надто повільно, його відразу били або вбивали на місці. Жінки були зв'язані разом мотузками, наче перлини в намисті».

Він думав про маскування. Він думав про те, як відрізнялися тони мандаринської та місцевого діалекту; про те, як можна грати словами та римами, переставляти слова та видозмінювати їх так, щоб вони зрештою більше не були впізнаваними. І він почав співати:

Троє гнали десятки з поля нені

Як собаки овець.

Якщо хтось ішов з поля нені повільно

Того образу пили.

Або запивали на місці.

Шинок зв'язали, я пер млини на місці

Як низки намистин.

І діти, яким сподобалася ця нісенітниця, швидко запам'ятали пісню.

* * *

Його прив'язали на місці страти до палі та зняли з нього весь одяг.

Тянь дивився на натовп. У декого в очах він бачив жаль, у декого — страх, а в декого, як у Дз'є, кузена Лі Сяої, він бачив радість тому, що цей хуліган-сонгун зустрінеться, нарешті, зі своєю долею. Але більшість просто чекали. Ця страта, цей жах, були для них видовищем.

— Останній шанс, — сказав Крапля Крові. — Якщо зізнаєшся у правді, ми переріжемо тобі горло швидко. А інакше житимеш іще кілька годин.

Натовпом пройшов шепіт. Хтось захихотів. Тянь глянув на кровожерливі обличчя деяких чоловіків. «Ви перетворилися на рабський народ, — подумав він. — Забули минуле й стали покірними в'язнями Імператора. Навчилися отримувати задоволення від його варварства, вірити, що живете в золоту еру, і ніколи не зазирати під золочену поверхню Імперії, не дивитися на її гниле, криваве підмур'я. Ви паплюжите кожний спогад про тих, хто загинув, щоб зберегти вам свободу».

Його серце сповнилося відчаєм. «Невже я витримав усе це та відмовився від свого життя марно?»

Деякі діти в натовпі почали співати:

Троє знали десятки з поля нені

Як собаки овець.

Якщо хтось ішов з поля нені повільно

Того образу пили.

Або запивали на мисці.

Шинок зв'язали, я пер млини на мисці

Як низки намистин.

Вираз обличчя чоловіка з Крапель Крові не змінився. Він не чув нічого, крім дитячої нісенітниці. Отже, дітям не загрожує те, що вони знають пісню. Але Тянь турбувався, чи зможе хто-небудь коли-небудь побачити за дурницями сенс? Чи не сховав він правду надто глибоко?

— Впертий до кінця? — чоловік з Крапель Крові повернувся до ката, що гострив на точилі ножі: — Зроби так, щоб це тривало якомога довше.

«Що я наробив? — думав Тянь. — Вони сміються з того, як я помираю, з того, яким був дурнем. Я не досяг нічого, лише бився за безнадійну ідею».

«Зовсім ні, — сказав Король Мавпа. — Лі Сяодзін у безпеці в Японії, а дитяча пісенька передаватиметься далі, доки їхніми голосами не сповниться вся округа, вся провінція, вся країна. Колись, можливо не зараз, можливо не в цьому столітті, але колись книга повернеться з Японії, або ж розумний вчений зрештою побачить, що ти приховав у своїх пісеньках, як Володар Ерлан зрештою впізнав мене. І тоді від іскри правди країна займеться і народ прокинеться від апатії. Ти зберіг пам'ять про чоловіків і жінок Янчжоу.

Кат почав з довгого, повільного розрізу вздовж стегон Тяня, він відтинав шматки м'яса. Крик Тяня був схожий на виття тварини: нестримний, жалібний, нерозбірливий.

«Ну який з мене герой? — думав Тянь. — Хотів би я бути по-справжньому хоробрим».

«Ти звичайний чоловік, перед яким постав надзвичайний вибір, — сказав Король Мавпа. — Ти шкодуєш про зроблений вибір?»

«Ні», — подумав Тянь. І коли від болю він почав марити, і розум почав залишати його, він упевнено хитав головою: «Не шкодую».

«А більшого годі й бажати», — сказав Король Мавпа. І він вклонився Тяню Хаолі; не раболіпним поклоном перед Імператором, а так, як кланяються великому герою.

ПРИМІТКИ АВТОРА

Якщо цікавитеся історичною професією сонши (або сонгун), будь ласка, попросіть в автора неопубліковану статтю. Деякі подвиги Тяня Хаолі базуються на народних казках про великого позовного майстра Се Фанзуня, що зібрав антрополог Пін Хен у творі «Zhongguo da zhuangshi» (Великі позовні майстри Китаю), що був виданий у 1922 році.

Упродовж більш як двохсот п'ятдесяти років «Розповідь про десять днів у Янчжоу» була в Китаї заборонена маньчжурськими імператорами, і різанина в Янчжоу, як і багато інших звірств часів маньчжурського завоювання, була забута. І лише в десятиліття перед Революцією 1911 року копії цієї книги були повернені з Японії та перевидані в Китаї. Цей текст зіграв маленьку, але важливу роль у падінні династії Цін і кінці Імперського правління в Китаї. Перекладені мною уривки були використані в цьому оповіданні.

Через тривалу цензуру, що в певній мірі зберіглася до сьогодні, реальна кількість жертв, що загинули в Янчжоу, може ніколи не стати відомою. Це оповідання присвячується їхній пам'яті.